

UNIVERZITET U SARAJEVU

FILOZOFSKI FAKULTET

ODSJEK ZA HISTORIJU

ŽENA VLADARKA 1945-2000.

(Završni magistarski rad)

Mentor: Prof. dr. Zijad Šehić

Kandidatkinja: Indira Kučuk-Sorguč

Sarajevo, august 2021.

S A D R Ž A J

UVOD	3
1. Prava žena u XX stoljeću.....	6
2. Ženska historija kao historiografski pravac i historija žena.....	8
3. Vladarke svijeta (1945-2000).....	13
3.1. Sirimavo Bandaranaike.....	14
3.2. Indira Gandhi.....	21
3.3. Golda Meir.....	28
3.4. Izabel Martinez de Peron.....	37
3.5. Elisabeth Domitien.....	40
3.6. Margaret Thatcher.....	43
3.7. Dame Mary Eugenia Charles.....	52
3.8. Vigdís Finnbogadóttir.....	54
3.9. Milka Planinc	60
3.10. Agatha Barbara.....	71
3.11. Corazon Aquino.....	75
3.12. Benazir Bhutto.....	83
3.13. Tansu Çiller.....	89
3.14. Madeleine K. Albright.....	95
4. Feministice ili ne	106
5. Najpoznatiji citati vladarki.....	108
ZAKLJUČAK.....	113
Prilozi	115
Literatura.....	118

UVOD

„Žena vladarka 1945-2000“ tema je završnog rada iz suvremene historije na Odsjeku Historija Filozofskog fakulteta u Sarajevu. U radu će biti istražena i opisana pojava „žene koja vlada“, „žene državnice“, „žene vladarke“ koja je iza Drugog svjetskog rata sve prisutnija na globalnoj političkoj sceni. Bit će portretirane znamenite ličnosti ženskog spola u svijetu političke historije koje su snažno i temeljno krojile nacionalnu strategiju ali i učestvovala u svjetskim političkim procesima u periodu iza Drugog svjetskoga rata pa sve do početka trećeg milenija.

Rad će detektirati povijesne, antropološke, socijalne, feminističke i druge aspekte sa akcentom na biografskim pojedinostima iz privatnog i političkog života žena vladarki u navedenom periodu. Vladarke su one žene koje su svojim sposobnostima i političkim vještinama uspjele doći na čelo jedne države i u skladu sa značajem države uspostaviti i vlastiti značaj.

Proučavajući dostupnu literaturu na ovu temu i korespondentno s njom i žensku historiju kao historiografski pravac, te historiju žena kao područje šireg znanstvenog istraživanja, nametnula se spoznaja da tema „žena političarka, državica, vladarka“ nije dovoljno obrađena u bosanskohercegovačkoj, a ni u svjetskoj historiografiji. Većina radova koji se odnose na šire polje istraživanja ove tematike su publicističkog karaktera oslonjeni na sekundarne izvore.

Značaj teme i leži u njenoj nedovoljnoj istraženosti, kao i u činjenici da nije napisana kompletna sinteza o ženama koje su došle na vlast u postratnom periodu, ni o povijesnim procesima koji su pogodovali i uvjetovali pomjeranje rodni granica u politici, kao što se o određenim „vladarkama“ ne mogu pronaći cjeloviti historiografski zapisi, svjedočanstva i detaljniji podaci. Značaj je i u tome što se istražujući literaturu došlo i do nalaza koji su relevantni za proučavanje ženske historije koji će biti i prezentirani u ovom radu.

Ključni izvori koji su korišteni tokom pisanja ovoga rada bile su uglavnom biografije vladarki.

Cilj teme je opisati čime je motiviran njihov dolazak na vlast, na koji način su upravljale državnim aparatom i postale dijelom svjetske vladarske scene etablirajući svoj osebujni koncept vladanja. Cilj leži i u tome da se opservira da li su bile opredjeljene za feminizam kao pokret koji je pozicionirao ženu ka jednakovrijedan “drugi spol” u deklarativnom i/ili pragmatičnom smislu,

ili su djelovale potpuno neovisno od feminstičkog aktivizma i demonstrirale neki drugi pogled na „vidljivost žene“.

Pri tome je bilo važno odgovoriti na istraživački zadatak koji traži apostrofiranje tog „ženskog“ elementa u vladanju što je istaknuto u samom naslovu teme i *differentia specifica* je u odnosu na „muški“. Kroz citate i izjave predsjednica i premijerke koje o sebi govore kao o ženama koje su zamijenile muškarce na tim visokim državnim pozicijama, ustanovit ćemo kategorije te „rodne različitosti“ u načinu vladanja.

U radu će se posebno akcentirati biografije onih žena koje su u određenim ideologiziranim režimima uspjele da se nametnu kao državnice, bilo predsjednice i premijerke, i budu prepoznate u očima domaće i svjetske javnosti kao one koje su donosile duh napretka i prosperitetne reforme sistema.

Ova tema će analizirajući njihove portrete biti sagledana i kroz optiku poslijeratnih reformi, polariziranja svijeta na Istok i Zapad, „hladnog rata“, podjela po civilizacijskoj, religioznoj, rodnoj i socioideološkoj liniji.

Rad će pokušati odgovoriti na pitanje koliko je pojava žena u politici bila refleksija globalnih promjena u postratnim društvima svijeta, te procesa liberalizacije, ali i upornosti, hrabrosti i ambicioznosti žena koje su se vidjele na vodećim pozicijama u politici.

U periodu od 1945. do 2000. godine na poziciji predsjednica i premijerke nalazilo se ukupno 45 žena, izabrano ih je 46, međutim, Aung San Suu Kyi, Burma (Mjanmar), nikad nije inaugurirana premda je njena stranka Nacionalna liga za demokraciju osvojila 80% mjesta na demokratskim izborima 1990., i samim tim ona bi postala predsjednica da vojna vlada nije odbila priznati rezultate. Dobitnica je Nobelove nagrade za mir 1991. godine.¹

Ovaj rad će prikazati biografije četrnaest žena, od toga četiri predsjednice i deset premijerki, koje su odabrane metodom „studija slučaja“. Zbog ograničenosti prostora završnog

¹ U Dodatku br. 2 navedena su sva imena premijerki i predsjednica do 2007. godine, sa fotografijom, razdobljem službe i nazivom države. Izvori: BiH_Feminizam__el-verzija.pdf; (pristupljeno: 29.06.2021.); Navedeno prema: “Neko je rekao feminizam? Kako je feminizam uticao na žene XXI vijeka; priredila: A. Zaharijević, Sarajevo: SOC, FHB, Fondacija Cure, 2012. 70-73; <https://hr.leskanaris.com/3997-women-prime-ministers-and-presidents-20th-century.html> (pristupljeno: 22.07.2021.)

rada i nedostatka literature nisu uvrštene sve biografije. Također će „žene vladarke“ biti promatrane i komparativnom metodom u aspektu njihovog osobnog odnosa prema razumijevanju ženskih sloboda i emancipacije, te koliko su lično doprinijele borbi za društvena, politička, ekonomska i kulturna prava žena.

S obzirom da ova tematika otvara prostor u dva prateća fenomena; žensku historiju i historiju žena što je posljedica jačanja feminističkih pokreta, u radu se primijenjuju i metodološki pristupi interdisciplinarnosti.

Rad je podijeljen u pet poglavlja. Poslije uvodnog dijela, slijedi jedan opći prikaz prava žena u XX stoljeću, s posebnim osvrtom na period 1945-2000. godine. Drugo poglavlje donosi opći povijesni pogled na pojavu ženske historije kao historiografskog pravca iz kojeg možemo više saznati o ženama koje su reformirale pravac znanstvenoga djelovanja pišući o ženama kao marginalnoj rodnoj grupaciji kroz povijest.

Treće poglavlje, koje se najvećim dijelom i odnosi na temu rada, donosi biografije predsjednica i premijerki, vladarki koje su odabrane kao prve žene na visokim državnim položajima u svojim zemljama, ali i koje su svojim sposobnostima uspjele probiti taj začarani tradicionalni patrijarhalni zid u politici. Biografije su složene hronološki, bez geopovijesnih i socio-kulturoloških polariteta.

U četvrtom poglavlju se sintetiziraju informacije dobijene iz biografske literature vezane za stav vladarki prema feminizmu kao ideološkom nositelju borbe za ženska prava, kao i njihov subjektivni doživljaj spram tradicionalne uloge žene.

Dok su u petom poglavlju navedene najpoznatije izjave, citati i sentence koji govore o profilu vladarki, njihovim temeljnim životnim načelima i pogledima na stvari i pojave koji ih zanimaju.

Na koncu je Zaključak koji se temelji na datom pregledu biografija žena vladarki iz kojih čitamo njihovu karakterističnost i posebnost kao i njihov individualni utjecaj na povećanje broja žena koje se danas bave politikom.

1. PRAVA ŽENA U XX STOLJEĆU

Biti žena u XX stoljeću značilo je biti ona koja „lomi bregove“, odolijeva turobnim i bremenitim vremenima velikih ratova i katastrofičnih turbulencija, i kroz sve to prolaziti mijenjajući dotadašnju poziciju žene iz „neotkrivene“ u „otkrivenu“.

Žene su u XX stoljeću dobile priliku da grade svoj svijet, ostvaruju pravo na rad i obrazovanje, te da budu dijelom društveno-političkog i kulturno-znanstvenog kotača progressa, što su uz teška odricanja, kontinuiranu borbu sa nesagledivim posljedicama na pojedinačnom i kolektivnom planu, uspjele i izdejstvovati u mnogobrojnim državnim sistemima zapadnoga tipa.

Feministički pokreti su proaktivnim djelovanjima kroz institucije političkih struktura umnogome kreirali potrebu za mijenjanjem starih patrijarhalnih i tradicijskih tokova oslobađajući se prvenstveno konzervativnih stega i okova te tako otvarali ženama prostor za djelovanje i na javnom polju kao potencijalno ravnopravnim muškarcima.

Žene koje su krenule tom putanjom, nailazile su na vehementne proteste i prepreke, pa i od samih žena koje su iz svoje izolirane tradicionalne vizure „iza zavjese“ vidjele u tim „modernim vješticama“ nešto bogohulno i iščašeno. S obzirom na postindustrijske, liberalno-demokratske tendencije koje su vodile ka kapitalističkom ustrojstvu rada, učinile su da se ženska radna snaga i cjelokupan njen neiskorišten potencijal u sferama nauke i tehnike, pa i politike, pokaže korisnim u vođenju političkih stranaka, partija, vlada i država pojedinih zemalja.

Period nakon Drugog svjetskog rata donosi velike promjene i u afirmiranju ženskih prava. Broj žena u politici je stalno rastao, ali ne na čelnim pozicijama.

UN od svog osnivanja 1945. donosi dokumente protiv diskriminacije žena, ali ti dokumenti nisu bitno promijenili položaj žena. Prava žena i dalje se krše u svim dijelovima svijeta jer mjere sankcioniranja nisu predviđene zakonima UN-a.²

U Rimu je 1950. godine donesena *Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda* u kojoj se navodi da prava i slobode znače odbacivanje diskriminacije po bilo kojoj osnovi, „kao što je

² <https://povijest.net/2018/?p=1456> (pristupljeno: 19.08.2021.)

spol, rasa, boja kože, jezik, vjeroispovijest, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili društveno porijeklo, pripadnost nacionalnoj manjini, imovina, rođenje ili druga okolnost.“³

Opći propisi iza kojih su stajale Ujedinjene nacije implementirani su uglavnom na onom polju davanja prava glasa ženama. Neke zemlje su najprije omogućile ženama da budu birane pa tek onda da biraju, a veliki postotak je bio onih koji su omogućili puna prava.⁴

Skupština UN-a je 1967. donijela *Rezoluciju 356* o političkom, društvenom i građanskom položaju žena u Evropi, držeći da u stvarnosti broj politički aktivnih žena nije zadovoljavajući i ne odgovara donesenim zakonima.

Šezdesete i sedamdesete godine XX vijeka su predstavljale feminističku epohu u kojoj su se borba za pravo glasu, radno pravo, socijalno bolji položaj žene u cjelosti podudarala sa političkim pravom. Žene su protestirale protiv malih izbornih kvota, tražeći od političkih stranaka da to promijene i da na izbornim listama bude više žena.

Od 1960. godine na čelo država i vlada dolaze žene. Pod utjecajem ovih pionirki društveno-političkih procesa, dolazi do postepenog mijenjanja političke kulture i žene sada više oslonjene na zakonsku regulativu i nove trendove, ulaze i u javni politički diskurs.

Sudjelovanje žena u političkom životu se povećavalo; da bi početkom 2000. godine bilo pet puta veće u odnosu na 1945. godinu.⁵ Žene danas čine manje od 10 posto broja lidera u svijetu.⁶ Na Zapadu su žene u drugoj polovini 20. st. postigle najveći napredak nego u proteklih nekoliko hiljada godina, ali „ženska prava” još nisu dosegla jednakost s ”ljudskim pravima”, odnosno s pravima koje muškarci prisvajaju i primjenjuju na sebe.⁷

³ https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_BOS.pdf (pristupljeno: 19.08.2021.)

⁴ Dodatak 1., Pravo glasa po državama svijeta; Izvor: Navedeno prema: “Neko je rekao feminizam? Kako je feminizam uticao na žene XXI vijeka; priredila: A. Zaharijević, Sarajevo: SOC, FHB, Fondacija Cure, 2012. 70-73., BiH_Feminizam__el-verzija.pdf; (pristupljeno: 29.06.2021.);

⁵ Harris M. Lentz, *Heads of States and Governments Since 1945.*, Routledge, 2014.

⁶ <https://www.aa.com.tr/ba/svijet/u-svijetu-sve-vi%C5%A1e-%C5%BEena-na-%C4%8Delu-dr%C5%BEava-vlada-i-me%C4%91unarnodnih-organizacija/2168537> (pristupljeno: 12.08.2021.)

⁷ <https://povijest.net/2018/?p=1456> (pristupljeno: 19.08.2021.)

2. ŽENSKA HISTORIJA KAO HISTORIOGRAFSKI PRAVAC I HISTORIJA ŽENA

„Ženska historija“ kao historiografski pravac nastala je onda kada su žene odlučile da budu vidljive kao akteri historije, kao subjekti njezinog istraživanja i kao historičarke. „Ženska historija“ nije jednostavno potkategorija, sekundarna u odnosu na "stvarnu" historiju. Riječ je ljudskoj historiji. Ne možemo razumjeti svoju prošlost ako izuzmemo utjecaj, činjenice, iskustvo i perspektivu polovine ljudske populacije.

„Ženska historija“⁸ pretpostavlja čvrste temelje i stabilan identitet subjekta svoje historije – a to je žena.

Prema knjizi Michelle Perrot „Moja povijest žena“⁹ ženska historija je nastala 1960-ih u Velikoj Britaniji i u Sjedinjenim Američkim Državama, te u Francuskoj desetljeće kasnije. Na tadašnje stvaranje povijesti žena djelovali su politički i društveni faktori nakon Drugog svjetskog rata kada žene same sebi krče put kroz gustu džunglu maskulinske dominacije. Ovaj put se račvao u nekoliko pravaca, ali se i podudarao sa putevima borbe za ženska prava, od političkog za prava glasa i radna prava do šireg spektra socijalnih prava, koja su gromoglasno artikulirana u ideologiju feminizma.¹⁰

Od početka ispisivanja historije žena, znanstvena istraživanja, proučavanja i podučavanja na ovu temu praćena su studioznim historiografskim promišljanjima. Ovo neprestano ispitivanje historičara, traje već pet desetljeća, a počelo je 70-ih godina XX stoljeća kada se novija historiografija počela orijentirati više prema široj socijalnoj problematici, te se slijedom toga sve više proučava i ženska povijest.¹¹

Povijesni okvir stvaranja historije žena možemo podijeliti u četiri glavne faze:

⁸ Pojam „ženska historija“ u uvodu je stavljen pod navodnike isključivo radi naglašavanja naziva. U dalje dijelu teksta koristit će se bez navodnika.

⁹ Michelle Perrot, *Moja povijest žena*, Zagreb: Ibis grafika, 2009.,16.

¹⁰ Feminizam, rodne studije i historija žena kao historiografski pravac, u kauzalnom su odnosu, i na početku uspostavljanja pisanja o historiji žena bile su neodvojive jer su se zajednički utjecali na pojavu i razvoj suvremenog ženskog pokreta. Feministkinje su tada počele postavljati pitanja koja su poticala kreatorice „ženske historije“ na povijesna istraživanja. O "oblasti" ženske/rodne historije vidjeti: Gisela Bock, „*Woman's History and Gender History, Aspects of an International Debate*“, *Gender&History*, 1(1), 1989, str. 7-30, posebno str. 9.

¹¹ Dubravka Peić Čaldarović, „Teorijski aspekti historije žena i ženskih studija“ u *Radovi*, Zavod za hrvatsku povijest“, 29, Zagreb, 1996.

1.) Kraj 1960-ih, početak 1970-ih - prepoznavanje činjenice da je proučavanje historije jednostrano i potreba da se u njoj pronađu žene. Početkom 1970-ih - pojava nezavisnog pravca "historije žena".

2.) Prva polovina 1970-ih - želja predstavnika različitih pravaca u historiji da se dopune već razvijene teme i problemi „materijalima o ženama“. Istovremeno, "muška historija" ostala je norma, a na žensku se gledalo samo kao na odstupanje od te norme.

3.) Sredina 1970-ih - početak 1980-ih - konvergencija historije i feminističke ideologije, ali historija i dalje nije mnogo odmakla od službenog "muškog" pristupa historiografiji žena.

4.) Od ranih 1980-ih do danas - proučavanje žena u historiji i historiji žene, oslanjajući se na koncepte koje su humanističke nauke razvile tokom historiografskog istraživanja (žensko iskustvo, ženska zajednica, ženski identitet, ženska vizija svijeta, itd.).¹²

Važno je bilo opravdati diferenciranje ženske historije iz opće historije i apostrofirati izdvajanje "ženskog" roda, iskustva i gledišta kao različitog, te na bazi toga kreirati poseban historiografski pravac.

U daljoj povijesti, većim dijelom i u 19. stoljeću, ispisivanje "ženske historije" je bilo nezamislivo u svijetu mizogine akademske struke koja je monopolizirala historijsku nauku držeći pod svojom kontrolom univerzitete i istraživačke institute. Žene historičarke su u vrijeme profesionalizacije historijske nauke u zapadnoevropskim društvima bile isključene iz akademskog pisanja historije i bavile su se uglavnom podučavanjima u ženskim koledžima.

Slika se postepeno mijenja u prvim desetljećima XX vijeka kada nastaju djela koje ispisuju prominentne historičarke poput **Alice Clark** koja je napisala knjigu "Radni život žena u sedamnaestom stoljeću" (1920.)¹³, i **Eileen Power** čije je životno djelo "Srednjovjekovne žene" objavljeno posthumno 1975. godine.¹⁴ Američka povjesničarka **Mary Ritter Beard** (1876–1958), napisala je monografsku studiju "Žene kao sila u povijesti: Studija o tradiciji i stvarnosti" (1946), vjerojatno prvo opće djelo u historiji američkih žena.¹⁵

¹² Historijski razvoj i ciljeve ove discipline sustavno su opisale Anderson i Zinsser u svom radu „A History of Their Own“, koje smatraju da ovaj pravac i ženske studije *en general* nastaju kao posljedica intenziviranog ženskog pokreta u Americi i zapadnoj Evropi od sredine 1970-ih godina. (Anderson-Zinsser, 1988:427-429).

¹³ Alice Clark, *Radni život žena u sedamnaestom stoljeću*. London: Routledge & K. Paul, 1982.

¹⁴ Eileen Power, *Medieval Woman*, Cambridge: Cambridge University Press, 1997. Prvo izdanje 1975.

¹⁵ Mary Ritter Beard, *Woman as Force in History: A Study in Traditions and Realities*, Pearsea Books, 1987. Prvo izdanje 1946.

Iako su najstarije akademske historičarke privlačile pisanja o ženama, ne može se reći da su osnovale, pa čak ni da su bile zainteresirane za osnivanje, specijalnosti poput "ženske historije". Stvaranje "ženske historije" bilo je nadahnuto ambicijom da se historija piše "odozdo prema gore" i da se u fokus stave određene marginalizirane grupe, među kojima su i žene. I same historičarke koje su osjetile diskriminaciju na svojoj koži radeći u istim institutima s muškim kolegama, tražile su načina da njihov znanstveno-istraživački rad bude zapažen i publiciran.¹⁶

Jer kreirati "žensku historiju" i pisati historiju kao žena, nije isto. Stoga su historičarke u prvoj polovici XX stoljeća, prema Mary Spongberg koja je u knjizi "Writining Woman's History since the Renaissance", iz faze onih koje se bave povijesnim pisanjem od davnina, prešle u fazu onih koje stvaraju žensku povijest, fokusirajući se na pitanje kako je rod oblikovao žanr historije.

Mary Spongberg je napravila opsežno istraživanje o napretku ženskog historijskog pisanja od renesanse do danas, demonstrirajući kontinuitet između ženskih historijskih spisa u prošlosti i razvoja historiografije koja je bila usredsređena na ženu. "Pisanje ženske historije od renesanse" također ispituje odnos između ženske historije i razvoja feminističke svijesti, sugerirajući da je proučavanje historije upozorilo žene na njihov neravnopravan status i omogućilo im da koriste historiju za postizanje ženskih prava.¹⁷

Budući da je pedesetih godina još uvijek bilo moguće sumnjati u postojanje dovoljno značajnih dokaza na kojima se može razvijati ženska historija, i da je vladalo podozrenje historičara muškaraca prema toj diferencijaciji, a u prilog im je išao i nedostatak sistematične literature za to područje, nije iznenađujuće da su neka od najranijih djela bila uglavnom tematski vezana na političku povijest slavni žena u prošlosti koju znanstveno obrađuje tradicionalna historiografija kojom dominiraju muškarci. Druga preokupacija bio je status žena u različitim vremenima u

¹⁶ Mnoge historičarke (uključujući neke u ranoj povijesti Annalesa) radile su kao neplaćene asistentice u istraživanjima ili kao suradnice, u najboljem slučaju koautori sa svojim muževima poput supruge Marca Blocha ili unuke čuvenoga historičara i utemeljitelja moderne historijske znanosti Leopolda von Rankea, Ermentrude von Ranke, koja nakon habilitacije na Kelnskom univerzitetu nije mogla naći zaposlenje, te je pokušavala pronaći profesuru u SAD-u. J. Franklin Jameson ju je veoma neuspješno preporučio, u maju 1923.: "Moramo imati muškarca jer većina posla je za muškarce. Međutim, imat ću na umu njen slučaj. Često se od nas traži da nekoga imenujemo u ženske koledže u južnoj državi."

<https://freidok.unifreiburg.de/fedora/objects/freidok:5038/datastreams/FILE1/content> (pristupljeno, 28.04.2021.)

¹⁷ Mary Spongberg, *Writining Woman's History since the Renaissance*, Basingstoke; New York: Palgrave Macmillan, 2002.

prošlosti. O načinima na koji su se historičarke izborile za svoju rodnu historijsku ravnopravnost piše Laura Lee Downs, suvremena historičarka u djelu “*Writining Gender History*”, u kojem donosi evoluciju historijskog pisanja o ženama od 1930-ih do početka 21. stoljeća u Evropi, SAD-a, kolonijalnoj Indiji i Africi, te posebno ekspozira prelazak iz ženske u rodnu historiju.¹⁸

Da bi se učinile “vidljivim” feminističke historičarke¹⁹ su izrezonirale da na prvom mjestu trebaju u pisanju historije napustiti ukorijenjeni aksiom “muškog univerzalnog” i krenuti u istraživanje historije diskriminacije žene od rekonstrukcije historije općeg biračkog prava, koja je vjerovatno najbolji primjer za to, do slavnih akcija žena u zanimanjima kojima tradicionalno dominiraju muškarci. Druga preokupacija bio je status žena u različitim vremenskim etapama u prošlosti. Uglavnom su obrađivane teme iz društvene historije, kao što su stepen socijalnih sloboda koje su u određenoj društvenoj zajednici bile dopuštene u braku, ili fenomeni “neudatih i razvedenih žena”, ali i teme iz ekonomske i pravne historije poput procjene prihoda koji u braku pripada ženi, zakona o vlasništvu nad imovinom, ženskim nasljeđivanjem, radnim pravom i sl.

Još jedno područje proučavanja, koje se neobično sporo pojavilo, bila je historija porodice. Budući da je većina žena u svim vremenima uglavnom imala ulogu supruge i majke, čini se da ovo gotovo univerzalno žensko iskustvo nalaže da će žene povjesničarke posebno zanimati historija porodice. Pošto je historija porodice nadahnuta prvenstveno napretkom ostvarenim u historijskoj demografiji, kvantifikaciju kao metodu istraživanja, historičarke su uglavnom izbjegavale, što govori o malom broju radova iz ove oblasti u sferi ženske historije.

Ipak, treća generacija elitne škole “*Annales*” doprinijela je stasavanju historičarki koje su u suglasju sa feminističkim aktivizmom, ispisale važna djela ženske povijesti obraćajući pažnju na svakodnevni život obične žene, na njenu privatnost, njen mikrokozmos.

¹⁸ Laura Lee Downs, *Writining Gender History*, London: Bloomsbury Academic, 2010. Profesorica historije L.L.Downs je šefica Katedre za rodne studije na European University Institute.

¹⁹ Feminističke historičarke su imale primat tih šezdesetih i sedamdesetih godina u kreiranju „historije žena“ kao historiografskog pravca i usredsredile su svoj intelektualni kapacitet na sveobuhvatno razumijevanje rodne historije (historija tijela, seksualnosti, rase, transnacionalne povijesti, spola i roda). I danas su one i njihove nasljednice nositeljice etikete „pionirke ženske historije“ koje su uz socijalni aktivizam „promijenile historiju“. Najpoznatije su: Gisela Bock, Gerda Lerner, Michelle Perrot, Natalie Zemon Davis, Christiane Klapisch-Zuber, Judith R. Walkowitz, Pauline Schmidt Pantel, Mary P. Ryan, Gabrielle Houbre, Arlette Farge, koje i danas u svojim poznim godinama neiscrpno stoje na braniku odbrane ženske historije kao historiografskog pravca, dok se svaka od njih specijalizirala za određeno područje historijske znanosti.

Uporedo sa razvojem ženske historiografije, u stvarnom političkom životu etabliraju se ženske ličnosti koje zauzimaju važne državničke položaje. Svaka od tih predsjednica i premijerki je svojom individualnom posebnosti i načinom upravljanja postala povijesni subjekt o koje su se pisale političke biografije i povijesne analize. Uvidom u dostupnu literaturu, može se utvrditi da su o slavnim ženama 20. i 21. stoljeća, među koje spadaju i žene vladarke, pisale žene historičarke koje su dale i svojevrsan doprinos kreiranju ženske historije. Predvodnice toga historiografskog pravca su historičarke iz Francuske, Njemačke, Velike Britanije, Španjolske i SAD-a²⁰. One su utrle put istraživanju žene kroz povijest, ispitujući, iščitavajući i interpretirajući činjenice do kojih su došle preferirajući interdisciplinarnost u metodološkom smislu. Zahvaljujući njima, ali i dolasku žena na čelo vlada iz manje razvijenih zemalja, ženska historija je proširila svoj prostor djelovanja i na kapacitetno manje akademske zajednice.

Korištena građa u ovom radu većinom se odnosi na biografije, stručne tekstove i djela koja su ispisale žene historičarke i publicistkinje, premda se ne može tvrditi da je riječ o rodnoj diferencijaciji unutar struke i odabira tema.

Analizom istražene literature o ženama premijerkama i predsjednicama vidljivo je da su političko-povijesne sinteze mahom radili historičari, a pojedinačne biografije većinom historičarke.

Biografije o ženama vladarkama prikazane u radu pisale su Leslie Derfler, Laurie Nadel, Elinor Burkett, Mercedes Padrino, Valeria Manzano, Annette Madden, Lucy Komisar, Davla Sevimli, Joselyn C. Green i dr.

Dok djela hronološkog slijeda zasnovana na tradicionalnom pristupu koji opisuje politički ali ne i privatni život ovih žena, ispisuju muškarci. Ovdje su uvrštena djela Richarda Gibbsa, Torila Skarda, Charlesa Gulotta, Tvrтка Jakovine, Merona Medzinija, Pállu Valssona, Johna Blundella i dr.

²⁰ U mnogim evropskim zemljama studij ženske povijesti kao i ženske studije uopće, postao je formalno priznat do kraja 1970. godina, a njegova su otkrića značajno promijenila načine na koje je historija podučavana, periodizirana i tumačena (Navedeno prema: D.P.Čaldarović, „Teorijski aspekti historije žena i ženskih studija“)

3. VLADARKE SVIJETA 1945-2000.

Prije šezdeset godina Sirimavo Bandaranaike postala je prva demokratski izabrana predsjednica neke svjetske vlade. Iako je od toga prošlo više od pola stoljeća, mnoge razvijene države još nisu imale ženu na svome čelu.²¹

U periodu od 1945. do 2000. godine, što se zbirno gledano odnosi na cjelokupno 20. stoljeće, 46 žena je izabrano (jedna nije inaugurirana, a jedna je bila vršiteljica dužnosti premijera), dok je ukupno 45 obavljalo dužnost predsjednica ili premijerki svojih država i vlada.

Rad će predstaviti biografije slijedećih vladarki: Sirimavo Bandaranaike (Šri Lanka), Indire Gandhi (Indija), Golde Meir (Izrael), Izabele Martinez de Péron (Argentina), Elisabeth Domitien (CAR), Margarete Thatcher (V. Britanija), Dame Mary Eugenije Charles (Dominika), Vigdís Finnbogadóttir (Island), Milke Planinc (SFRJ), Agathe Barbare (Malta), Corazon Aquino (Filipini), Benazir Bhutto (Pakistan), Tansu Çiller (Turska) i Madeleine K. Albright (SAD).²²

²¹ <https://www.novilist.hr/novosti/svijet/prije-sezdeset-godina-jdna-zena-je-po-prvi-put-stala-na-celo-vlade/> (pristupljeno: 21.06.2021.)

²² Ove funkcije su obavljale i: Maria da Lourdes Pintasilgo (Portugal), Lidia Gueiler Tejada (Bolivija), Gro Harlem Brundtland (Norveška), Soong Ching-Ling (Narodna Republika Kina), Maria Liberia-Peters (Nizozemski Antili), Kazimiera Danuta Prunskiena (Litva), Violeta Barrios de Chamorro (Nikaragva), Mary Robinson (Irska), Ertha Pascal Trouillot (Haiti), Sabine Bergmann-Pohl (Njemačka demokratska republika), Khaleda Zia (Bangladeš), Edith Cresson (Francuska), Hanna Suchocka (Poljska), Kim Campbell (Kanada), Sylvie Kinigi (Burundi), Agathe Uwilingiyimana (Ruanda), Susanne Camelia-Romer (Nizozemski Antili – Curaçao), Chandrika Bandaranaike Kumaratunge (Šri Lanka), Reneta Indzhova (Bugarska), Claudette Werleigh (Haiti), Šeik Hasina Wajed (Bangladeš), Mary McAleese (Irska), Pamela Gordon (Bermuda), Janet Jagan (Gvajana), Jenny Shipley (Novi Zeland), Ruth Dreifuss (Švicarska), Jennifer M. Smith (Bermuda), Nyam-Osoriyn Tuyaa (Mongolija) – v.d. predsjednica Vlade, Aung San Suu Kyi, Burma (Mjanmar) – vojna vlada nije priznala rezultate izbora, Helen Clark (Novi Zeland), Mireya Elisa Moscoso de Arias (Panama), Vaira Vīķe-Freiberga (Latvija), Tarja Kaarina Halonen (Finska).

Podaci *Statista*, kompanije koja provodi statistička istraživanja, a čije je sjedište u Njemačkoj, pokazuju kako su od 1960. do 2021. godine na čelu 58 zemalja bile žene.²³

Novi Zeland i Finska zemlje su s najviše liderki u periodu od 1960. do 2021. godine, dok najduži staž ima premijerka Bangladeša Sheikh Hasina Wazed, koja dužnost obavlja blizu 17 godina.²⁴

3.1. SIRIMAVO BANDARANAIKE – PRVA ŽENA PREMIJERKA U SVIJETU

Sirimavo Bandaranaike se upisala u historiju čovječanstva kao prva žena premijerka na Svijetu. Rođena je 1916. godine u Balongodi u Cejlonu, kao najstarija kći Barnesa Ratwattea Dissaweaa i Rosalinde Hilde Mahawelatanne Kumarihamy. Potječe iz vrlo imućne porodice koja joj je omogućila život u blagostanju i izobilju. Njezina majka bila je ugledna ajurvedska liječnica, a otac joj je bio političar. I sa majčinu i sa očevu stranu pripadala je nasljednom plemstvu od kojih su neki članovi dobili i britansku vitešku titulu *sir*.

Sirimavo je bila najstarija u porodici od šestoro djece i kao dijete bila je okružena naukom i umjetnošću. Završila je internat u samostanu svete Bridget u Kolombu. Iako je njezino obrazovanje bilo u katoličkom školskom sistemu, Sirimavo je ostala budista tokom cijelog života. Nakon završetka školovanja u dobi od 19 godina, uključila se u socijalni rad, pomagala je u poboljšanju standarda žena, školovanju i liječenju, distribuirajući hranu i lijekove po cejlonskim selima. Roditelji su joj dogovorili brak sa Solomonom Bandaranaikeom, pravnikom obrazovanom u Oxfordu, i političarem, koji je u to vrijeme bio ministar lokalne uprave u Državnom vijeću Cejlona.

²³ <https://www.aa.com.tr/ba/svijet/u-svijetu-sve-vi%C5%A1e-%C5%BEena-na-%C4%8Delu-dr%C5%BEava-vlada-i-me%C4%91unarodnih-organizacija/2168537> (pristupljeno: 12.08.2021.)

²⁴ Sheikh Hasina Wazed (1947.), čelnica Awami league party, od 1996. do danas je premijerka Bangladeša birana na ovu dužnost tri puta na demokratskim izborima. <https://www.britannica.com/biography/Sheikh-Hasina-Wazed> (pristupljeno: 19.08.2021.)

Tokom slijedećih 20 godina Sirimavo Bandaranaike posvetila je većinu svog vremena podizanju porodice, premda nije odustala od dobrovoljnog rada sudjelujući u mnogim socijalnim projektima.²⁵

Bila je predsjednica najvećeg ženskog udruženja Mahile Samiti, usredotočujući se na pitanja obrazovanja djevojčica, političkih prava žena i planiranja porodice. Također je bila članica Udruge budističkih žena Cejlona, Društva raka, Cejlonskog nacionalnog udruženja za prevenciju tuberkuloze i Udruge medicinskih sestara.²⁶

Njen suprug Solomon Bandaranaike je bio predsjednik Ujedinjene nacionalne partije koja je bila zasnovana na radikalnom socijalizmu. Kako je Cejlon 1947. krenuo prema statusu samouprave, Solomon je postao aktivniji u nacionalističkom pokretu. Nakon što je Cejlon uspio dobiti neovisnost od Britanije imenovan je ministrom zdravstva.²⁷

Ne slažući se s unutarnjim radom i politikom Ujedinjene nacionalne partije, odlučio je napustiti i formirati vlastitu političku stranku 1951. godine. Njegova Stranka slobode Šri Lanke udružena sa još četiri političke stranke uz veliku podršku naroda je pobijedila na izborima 1956. godine, a Solomon Bandaranaike je postao premijer. Njegova supruga Sirimavo je učestvovala u vođenju kampanje u lokalnim zajednicima koje su pripadale pokrajini gdje je rođena.

Njegova politika bila je potpuna neutralnost Šri Lanke, postavljanje budizma kao centralne vjere u državi, povećanje radničkih prava, borba protiv siromaštva i ukidanje engleskog jezika kao službenog u školama i svim državnim institucijama.

Dana 25. septembra 1959. godine jedan budistički redovnik je izvršio atentat na Solomona Bandaranaikea, potaknut od strane urotnika koji su željeli smrt premijera.²⁸

Usljedio je i politički kaos, konstituirana prijelazna vlada, koalicija koju je predvodio Solomon je propala, Parlament je raspušten. Stranka slobode Šri Lanke je isturila kao Solomonovu nasljednicu njegovu suprugu Sirimavo. Poslije izbora u martu 1960., Stranka slobode je dobila 75 poslaničkih mjesta od ukupno 151, i nakon što je izabranom premijeru izglasano nepovjerenje, Sirimavo Bandaranaike je postala premijerka Šri Lanke. I prva žena premijerka u svijetu.²⁹

²⁵ <https://www.britannica.com/biography/Sirimavo-Bandaranaike> (pristupljeno: 12.07.2021.)

²⁶ Tisa Yajatilaka, Sirimavo: Honouring the World's first woman Prime Minister, TBMC: Colombo, 2010., 79.

²⁷ Charles Gulotta, Extraordinary woman in politics, New York: Children's Press, 1998., 92-94.

²⁸ <https://povijest.hr/nadanasnjidan/budisticki-redovnik-upucao-premijera-1959/> (pristupljeno: 19.07.2021.)

²⁹ Dara Janeković, Susreti s poviješću, Zagreb: Prometej, 2000., 240.

<https://www.britannica.com/biography/Sirimavo-Bandaranaike> (pristupljeno: 12.07.2021.)

Pored dužnosti premijerke ona je obavljala i funkciju ministrice vanjskih poslova i ministrice odbrane što je značilo da su ključevi i unutarnje i vanjske politike u potpunosti u njenim rukama. "Bilo mi je daleko od uma da postignem ikakvu osobnu slavu kad sam preuzela vodstvo stranke na zahtjev njezinih čelnika" – istakla je tom prilikom.³⁰

U vanjskopolitičkom smislu tražila je savezništva s onim državama koje su prolazile sličan put na planu neovisnosti i integracije zemlje. Kao premijerka uvela je Šri Lanku u Pokret nesvrstanih zajedno sa još 25 država i na prvom samitu u Beogradu 1961. godine je poručila: "Sretna sam što prisustvujem ovoj velikoj skupštini ne samo kao predstavnica svoje zemlje, već i kao žena i majka koja može razumjeti misli i ispunjenje miliona žena, majki ovog svijeta, koje su duboko zabrinute za očuvanje ljudske rase... U osnovi politike nesvrstanih je uvjerenje da neovisni narodi, iako mali i vojni slabi, danas igraju pozitivnu ulogu u svijetu..."³¹

Uspjela je relaksirati napete dugogodišnje odnose s Indijom, insistirajući da se sklopi sporazum o povratku 500 hiljada Indijaca u zemlju porijekla, dok bi 300 hiljada dobilo šrilansko državljanstvo. U svom drugom mandatu surađivala je s premijerkom Indije Indiom Gandhi s kojom je imala odlične odnose, zajedno su riješile pitanje demarkacije s mora, državljanstva za Indijce u Šri Lanki i uvoza radne snage.³²

U pokušaju uravnoteženja interesa istok-zapad i održavanja neutralnosti, Bandaranaike je ojačala odnos zemlje s Kinom i Rusijom, zadržavajući istovremeno veze s Velikom Britanijom radi izvoza čaja, s jedne strane, a s druge je prekinula odnose s Izraelom najavljujući da njena vlada neće uspostaviti diplomatske odnose dok Izrael mirno ne riješi odnose sa svojim arapskim susjedima, i osudila apartheid u Južnoj Africi.³³

Mnogo je polagala na rješavanje socijalnih problema i siromaštva. Suočavala se od samoga početka vođenja države sa prijezirnim seksističkim komentarima koji su je pratili kao „zao glas opozicije“, ali i tradicionalno-vjerskog patrijarhalnog sistema.³⁴

Njen je pravac predstavljao u prvom mandatu nastavak suprugove politike koja se bazirala na nacionalizaciji ključnih sektora u privredi. Nacionalizirala je bankarstvo, preduzeća, vanjsku

³⁰ <https://www.quoteikon.com/sirimavo-bandaranaike-quotes.html> (pristupljeno: 19.07.2021.)

³¹ Yajatilaka, 2010., 18.

³² Yajatilaka, 2010., 19-21.

³³ <https://www.encyclopedia.com/women/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/bandaranaike-sirimavo-1916-2000> (pristupljeno: 19.07.2021.)

³⁴ <https://www.ft.lk/columns/How-Sirimavo-became-the-world-s-first-woman-prime-minister-60-years-ago/4-703121> (pristupljeno: 19.07.2021.)

trgovinu i osiguranje, naftnu industriju, pa čak i medije. Smatrala je da će upravljanje bankarskim sektorom kroz osnivanje nacionalne banke potaći lokalni razvoj jer će se onima koji nemaju početni kapital tako dati prilika da pokažu svoje sposobnosti i ojačaju ekonomiju zemlje. Kada je nacionalizirala budističke škole i uvela budizam kao službenu vjeru, proširila je utjecaj budističkih grupa. Na taj način je smanjila utjecaj katoličke manjine koji su uglavnom bili pripadnici ekonomske i političke elite. Zatvarala je kršćanske škole i provodila je cenzuru i diskriminaciju, premda je i sama završila katoličku školu.

U januaru 1961. Bandaranaike je provela zakon po kojem je sinhalski postao službenim jezikom, zamjenjujući engleski. Ova je akcija izazvala široko nezadovoljstvo među više od dva miliona govornika tamilskog jezika. Krenula je s reformama brzo i snažno, kontrolirajući provedbu u svakom sektoru i svakoj teritorijalnoj oblasti Šri Lanke.

To je moralo dovesti do negativnih reakcija opozicije koja je odlučila srušiti Bandaranaike i njenu vladu. Na poticaj članova Savezne stranke, u provincijama s tamilskom većinom započela je kampanja građanskog bunta, štrajkovi sindikata zbog visoke inflacije i poreza koje je utjecala na kupovnu moć građana srednje i niže klase i dovela do naglašenog neslaganja s njenom politikom. Njeni su se protivnici udružili sa budistima koji su smatrali da nije trebala nacionalizirati budističke škole jer je time država kontrolirala postavljanje učitelja i financije, i u oštroj hajci potpomognutoj štampanim medijima, Sirimavo je sišla s političke scene i tako svojim oponentima ustupila premijersku fotelju i vladu.

Prešla je u opoziciju, prihvatajući posao političarke s uvjerenjem da je potrebna svome narodu i svojoj državi i da žrtva njenog supruga nije uzaludno pala. Konsolidirala je sve dostupne vitalne snage u Stranci slobode i predstavila svoj novi program u kojem borba za demokraciju zauzima centralno mjesto.³⁵

Na izborima 1970. godine osvojila je većinu mjesta u parlamentu i dobila novi premijerski mandat. Ispostavilo se da je Sirimavo dosljedna svojoj viziji Šri Lanke koju je vidjela kao samostalnu republiku bez ikakvog britanskog monarhističkog utjecaja. I to je učinila, britanski nacrt ustava skupština je zamijenila "cejlonskim ustavom". Smatrala je da je potrebno implementirati razvojne programe kako bi se pobijedila velika nezaposlenost. Taj je proces išao sporo, zbog čega je

³⁵ Richard Gibbs, *Woman prime ministers*, New York: Silver Burdett, 1981., 10-14.

osnovala “vijeće zaposlenih” koje je trebalo kontrolirati rad državnih ustanova i osujetiti korupciju prilikom zapošljavanja.³⁶

Promjene su imale za cilj ukloniti elemente britanskog kolonijalnog i stranog utjecaja iz državnih institucija. Sirimavo je radila na centralizaciji privrede i kontroli cijena.

Unatoč njenim nastojanjima da donose pozitivne promjene u privredni razvitak zemlje, nezaposlenost i inflaciju nije uspjela kontrolirati i to je dovelo državu u stanje kolapsa. Pobune ljevičarske omladine su bile burne i kontinuirane. Kada su prosvjednici napali američku ambasadu u Colombu, Sirimavo je proglasila vanredno stanje. Pobuna je eskalirala i dovela do krvavog ishoda.³⁷

Premda je kritizirana zbog ugrožavanja ljudskih prava³⁸, uspjela je uhvatiti konce u svoje ruke i sačuvati vlast. Pozvala je svoje inostrane saveznike u pomoć i vlada je spašena uglavnom zbog neutralne vanjske politike koju je vodila.³⁹

Ta je tragična epizoda poljuljala njenu vlast, međutim, Sirimavo je nastavila sa svojim reformama. U maju 1972. godine Cejlon je postao republika kojoj je vraćeno tradicionalno ime Šri Lanka.⁴⁰ U stilu velike vladarke, Sirimavo je na dan proslave Republike pustila na slobodu 5000 zatvorenika. Novi ustav joj je garantirao produžetak mandata za dvije godine, a izbori su trebali biti raspisani 1977. godine. Do tada nijedna reforma nije do kraja provedena, devalvacija valute se nije mogla zaustaviti, što je idalje utjecalo na kvalitet života i porast nemira u cijeloj državi. Sirimavo se radikalno borila s kritikama i nezadovoljstvom. Smatrala je da je neosnovano prozivaju u medijima za korupciju i nepotizam. Uvela je oštru cenzuru u štampi a zatim i zatvorila posljednje neovisne novine „The Sun“ koje je smatrala odgovornim za poticanje bunta protiv vlasti.

³⁶ Janeković, 2010., 240.

³⁷ Sirimavo Bandaranaike je, nakon napada militantata na policijske stanice, rušenja i višemjesečnih antivladinih demonstracija, ugušila pobunu: 12 000 ljudi je ubijeno, a 16 000 je uhvaćeno i osuđeno na dugogodišnje zatvorske kazne bez suđenja. (Gibbs, *Woman prime ministers*, 10-14.)

³⁸ "Tamilski narod mora prihvatiti činjenicu da sinhalska većina više neće dopustiti da ih se vara zbog njihovih prava" – izjavila je. <https://www.quoteikon.com/sirimavo-bandaranaike-quotes.html> (pristupljeno: 19.07.2021.)

³⁹ Sovjetski Savez poslao je avione da je podrže; oružje i oprema dolazili su iz Britanije, Sjedinjenih Država i Jugoslavije; medicinske potrepštine osiguravale su Istočna i Zapadna Njemačka, Norveška i Poljska; patrolni čamci poslani su iz Indije, a i Indija i Pakistan poslali su trupe. (Maureen Seneviratne, *Sirimavo Bandaranaike: The World's First Woman Prime Minister*. Colombo: Hansa Publishers, 1975.)

⁴⁰ Kraljica Elizabeta II više nije bila priznata kao suveren, iako je zemlja ostala u Commonwelthu. Ustav je proglasio budizam vrhovnom vjerom, a garantirana su vjerska prava i zaštita pripadnicima drugih vjeroispovijesti (hinduizma, islama i kršćanstva).

Pošto je bila meta kritika i u Parlamentu, odlučila ga je raspustiti. Bio je to autokratski potez čime je naškodila svojoj narednoj kandidaturi na izborima, jer više nije imala većinsku podršku od svojih birača. To se pokazalo na izborima 1977. godine kada je izgubila izbore, i bila optužena od nove vlasti za korupciju i nepotizam te prognana iz političkog života sa zabranom svih političkih i medijskih nastupa.⁴¹

Sirimavo Bandaranaike (1916-2000) je bila „željezna pesnica“ Šri Lanke, žena koja je u tri navrata obnašala funkciju premijerke, dakle, punih osamnaest godina, i koja nije prezala donositi i ekstremne odluke boreći se za svoje reforme, ideje i vizije napretka države. Ušla je u politiku da liberalizira državu, ostvari više prava za radnike, žene i siromašne. Vodila je strogo nacionalnu, a u vjersko-obrazovnom smislu i nacionalističku politiku, koja je budiste i budizam ustavno kategorizirala kao glavni narod i glavnu vjeru.

Često su joj govorili da je „bila jedini muškarac u svojoj vladi“, aludirajući na pokazivanje snage i upornosti u implementaciji svojih političkih strategija. Njena uloga kao državnice u vanjskopolitičkom smislu pokazala se probitačnom, a ispoljavala je kroz „neutralnost“ imajući u vidu konfliktno geostrateško okruženje Šri Lanke. Naslanjala se na politiku svoga supruga nastavivši voditi stranku putem koji je bio usmjeren na borbu za slobodu od tuđeg jarma, i na poboljšanje socijalne i ekonomske slike države. Ona je bila odlučna, stamena i fokusirana na taj cilj.

Njena postignuća su vidljiva i danas, jer je uspjela kroz ustav ozakoniti samostalnost i državotvornost Šri Lanke i njenih građana, uvela je sinhalski jezik kao službeni, žene su dobile pravo glasa i pravo ulaska u politiku, dok su reforme zahvatile i obrazovanje, seosku privredu, vanjsku trgovinu, bankarski sistem. Vodila je socijalnu politiku pokušavajući osloboditi državu kolonijalne prošlosti.

Svoju nasljednicu je pripremala za državnički posao još kao majka koja je iz uloge domaćice katapultirana u sazviježđe vladarki, insistirajući da se žene što više uključuju u politiku.

⁴¹ <https://www.ft.lk/columns/How-Sirimavo-became-the-world-s-first-woman-prime-minister-60-years-ago/4-703121> (pristupljeno: 10.07.2021.)

Njena kćerka Chandrika Bandaranaike je 1994. godine postala prvom predsjednicom Šri Lanke, koja je svojoj majci prepustila po treći put mandat premijerke.⁴²

"Vjerujem da je vrijeme da se tiho povučem iz užurbanog političkog života u mirnije i tiše okruženje" – izjavila je u poznim godinama života, ali to se nije nikad obistinilo.⁴³

I ono što je izgledao kao nemoguće postalo je moguće: jedna oštroumna, direktna i odlučna žena odoljela je pritiscima opozicije, napadima neistomišljenika, preživjela i atentat, i pokazala da se s malo riječi i mnogo upornosti, može steći doživotna politička moć. Njeno najveće nasljedstvo je Šri Lanka u kojoj žene mogu da vladaju.

Umrla je 2000. godine nakon što je glasala na parlamentarnim izborima istoga dana. Politika joj je doista bila suđena.

⁴² https://www.gettyimages.com/detail/video/sirimavo-bandaranaike-is-interviewed-about-being-the-news-footage/1B012402_0005 (pristupljeno: 19.07.2021.)

⁴³ <https://www.quoteikon.com/sirimavo-bandaranaike-quotes.html> (pristupljeno: 19.07.2021.)

3.2. INDIRA GANDHI – NAJVEĆI „SIN“ INDIJE

Indira Gandhi rođena je u Allahabadu 19. novembra 1917. godine kao prvo i jedino dijete Jawaharlala i Kamale Nehru.⁴⁴

Njen otac Jawaharlal Nehru (1889-1964)⁴⁵ bio je prvi premijer neovisne Indije, iz ugledne advokatske porodice koja je živjela kao prozapadno orijentirana visoka klasa.⁴⁶ Indira je bila preodređena za politiku, jer je prisustvovala od rane mladosti političkim diskusijama u kući, pošto su svi njeni bliski srodnici bili angažirani u pokretu za neovisnost Indije od Velike Britanije. Njezin otac je kao član Indijskog nacionalnog kongresa bio pod utjecajem Mahatme Gandhija, koji je bio uzor pasivnog otpora kolonijalnom ropstvu.⁴⁷

Indira je provela djetinjstvo u tom duhu, živeći želju da Indija postane samostalna i neovisna, kao i da svi njeni građani budu poštovani bez obzira na uvriježeni tradicionalni kastinski sistem. Roditelji su je učili da poštuje razlike, ignorira kaste kao prepreku socijalne komunikacije i da se ne osjeća niže vrijednom jer je žena.⁴⁸

Kao 12-godišnjakinja demonstrirala je svoj prvi bunt protiv britanske okupacije kada se učlanila u grupu Vanar Sena koja je okupila više od 60.000 mladih revolucionara. Oni su različitim načinima kroz zastave, plakate i demonstracije pokušavali prenijeti poruke za koje su se zalagali. Iako je znala da se radi o iznimno rizičnom pothvatu, bila je sretna što je i sama sudjelovala u borbi za neovisnost Indije.⁴⁹

⁴⁴ Nakon rođenja Indire, Nehruovi su dobili i sina koji je živio samo dva dana. Indira je tako ostala jedinica, obasuta svom pažnjom i brižnošću. Kada je govorila o svome djetinjstvu, isticala je „nesigurnost“ jer su je razmazili i tretirali vrijednom kao da je „muški nasljednik“. (<https://indiragandhi.in/en/timeline> pristupljeno: 23.07.2021.)

⁴⁵ Charles Gulotta, *Extraordinary woman in politics*, New York: Children's Press, 1998., 96.

⁴⁶ Indirin djed, Motilal Nehru bio je istaknuti i bogati odvjetnik u Allahabadu, koji je govorio engleski jezik, živio u raskošnoj vili u britanskom stilu i nije bio religiozan. (<https://indiragandhi.in/en/timeline> pristupljeno: 23.07.2021.)

⁴⁷ Mahatma Gandhi je na mladu Indiru ostavio jak dojam zbog svoje neprekidne, nepokolebljive i neagresivne borbe bez oružja, i iz toga je i ona naučila šta znači „pasivni otpor“. (Joselyn C. Green, *Indira Gandhi: India's Destined Leader*, New York: State University of New York College at Buffalo, 2013., 37.)

⁴⁸ Iako je nekoliko članova obitelji bilo razočarano rođenjem djevojčice, njezin ponosni otac primijetio je jedinstveno podudaranje jednog od najvećih povijesnih događaja s njezinim rođenjem. U svom pismu koje joj je uputio na njezin trinaesti rođendan, istaknuo je početak ruske revolucije u mjesecu njenog rođenja. Za Nehrua je rođena u svijetu 'oluje i nevolje' i odrastat će usred nove revolucije. Njezin je djed čak izjavio da ima potencijal biti "bolja od hiljadu sinova". (<https://indiragandhi.in/en/timeline>, pristupljeno: 23.07.2021.; <https://www.biography.com/political-figure/indira-gandhi>, pristupljeno: 23.07.2021.)

⁴⁹ <https://zaposlena.hr/aktualno/indira-gandhi-kontroverzna-politicarka-koju-su-voljeli-ili-mrzili/> (pristupljeno: 01.06.2021.)

Kao mlada djevojka ostala je bez majke koja je preminula od tuberkuloze, ali se sjećala majčine posvećenosti borbi za prava žena i njenog gorljivog socijalnog i političkog aktivizma. Majka joj je premda hinduskinja po dubokom religijskom ubjeđenju, bila feministica, za razliku od Indire koja nije držala do tih rodnih odvajanja. “Ne smatram se ženom, ja sam samo jedna zaposlena osoba”.⁵⁰

Ali je itekako bila svjesna podijeljenosti indijskog društva po rodnoj i klasnoj osnovi, što je isticala kao anomaliju u uspostavljanju moderne demokracije.

Indira je u svom predsjedničkom inauguracijskom govoru citirala popularnu hindusku pjesmu:

“... Mi smo žene iz Indije/Ne zamišljajte nas kao cvjetne djeve/ Mi smo iskre u vatri ... “

Indirina upotreba ove pjesme pokazuje da, iako je bila svjesna rodnih uloga u Indiji, nije to smatrala preprekom za sebe.⁵¹

Indira Gandhi je diplomirala na Visva-Bharati univerzitetu u Bengalu, a studirala je i na Oxfordu u Velikoj Britaniji.⁵² Nacionalnoj Kongresnoj stranci pridružila se 1938. gdje je upoznala svoga budućeg muža advokata Feroze Gandhija za koga se udala 1942. godine unatoč protivljenju oca i porodice jer je Indira bila hinduskinja, a Feroze Parsi. Bilo je to vrijeme kada mješoviti brakovi nisu bili uobičajeni.⁵³

Njih dvoje su se našli na istoj ideološkoj liniji koja je u jeku Drugog svjetskog rata razvila još jedan front: front za neovisnu Indiju. I to su platili visokom cijenom odmah na početku svoga braka. Uhapsile su ih britanske vlasti zbog optužbe za protudržavnu djelatnost te su proveli 13 mjeseci u zatvoru.⁵⁴

Kada je Indija stekla neovisnost 1947. i Nehru zauzeo premijersko mjesto, Indira je postala njegova službena pratilja i domaćica na međunarodnim sastancima, što je bila u osnovi i njena politička priprema za angažman u visokoj nacionalnoj politici svoje zemlje. Nije se kandidirala na prvim općim izborima 1951. godine jer su joj sinovi još bili mali i držala je da neće imati dovoljno vremena da se posveti politici. Svoj je kapacitet stavila u službu oca i vodila je njegovu političku kampanju. Nehru je ostao na čelu države nakon izbora i proglašenja Indije republikom, sve do svoje smrti 1964. godine.⁵⁵

⁵⁰ Joselyn C. Green, *Indira Gandhi: India's Destined Leader*, New York: State University of New York College at Buffalo, 2013., 38.

⁵¹ <https://indiragandhi.in/en/timeline/index/elected-president-timeline> (pristupljeno:23.07.2021.)

⁵² <https://www.britannica.com/biography/Indira-Gandhi> (pristupljeno:01.06.2021.)

⁵³ Meena Agarvāl, *Indira Gandhi*, Delhi: Dijamantne džepne knjige (P), 2005., 38-45.

⁵⁴ <https://bs.warbletoncouncil.org/indira-gandhi-1169> (pristupljeno: 01.06.2021.)

⁵⁵ Agarvāl, 2005., 45-46.

U istaknuti radni odbor Kongresne stranke, koji je brojao 21 člana, izabrana je 1955. godine, a već četiri godine nakon toga imenovana je njegovom predsjednicom. Njezin politički karakter počeo je blistati kad je postala predsjednica Kongresa.⁵⁶ Izrasla je u autoritativnu političku figuru razmišljajući i djelujući u pravcu ljevičarske ideologije, a s vremenom će se njena politička matrica mijenjati i okrenut će se desničarima. Od 1960. godine kada joj umire suprug, Indira Gandhi usmjerava sav svoj snažni i nebrušeni intelektualni potencijal prema političkoj karijeri, ulazi u Gornji dom (Rajya sabha) Nacionalne skupštine Indije (Sansad).⁵⁷

Kada je njen politički uzor i mentor koji je doprinio političkom oblikovanju buduće liderke, otac i premijer Indije Jawaharlal Nehru preminuo je 1964. godine, novi čelnik indijske vlade postao je Lal Bahadur Shastri ⁵⁸ koji je imenovao Indiru Gandhi ministricom informiranja. Shastrijeva vlada bila je kratkog vijeka, budući da je umro 1966. godine kada su i raspisani novi parlamentarni izbori. Indira Gandhi je odnijela ubjedljivu pobjedu nad svojim protivnikom Morardži Desaiom osvojivši 355 parlamentarnih mjesta naspram njegovih 169. Funkciju je počela obavljati od 24. 01.1966., kada je imenovana za premijerku.⁵⁹

Indikativno je da su se ovi izbori podudarili sa jačanjem feminizma na Zapadu i premda sama nije bila zainteresirana za prononsiranje svoje ličnosti u tom smjeru, Indira Gandhi je bila žena koja je tada možda imala kao premijerka Indije i najveću odgovornost u podržavanju i jačanju žena.

Na samom početku svoga mandata napravila je potez koji će je koštati i pozicije i ugleda u narodu. Svoga protukandidata Desaija je imenovala za svog zamjenika, što je rezultiralo kritičkim stajalištima o njenim sposobnostima. Tada su je doživljavali kao njegovu političku marionetu – zvali su je “glupom lutkom” bez idejnosti i odlučnosti.⁶⁰ Međutim, u cijeloj je zemlji zadobila spontanu narodnu naklonost i iskreno divljenje. Ljudi su osjećali da je izdržala vatreni ispit i da je zaslužila tu čast. Vodila je zemlju kao prvi čovjek vlade od 1966. do 1971., i od 1971. do 1977., a

⁵⁶ Indijski nacionalni kongres, poznat kao Kongresna stranka, najveća i najjača politička stranka u Indiji. Osnovana je godine 1885. da bi u XX. stoljeću bila predvodnik u borbi Indije za nezavisnost od Britanskog Carstva.

⁵⁷ Green, 2013., 45-50.

⁵⁸ Lala Bahadur Shastri (1904-1966) bio je ministar unutrašnjih poslova, a zatim i ministar bez portfelja u Nehruovoj vladi. Naslijedio je Nehrua na poziciji premijera u junu 1964. godine. Umro je dvije godine poslije od srčanog udara nakon što je potpisao mirovni sporazum sa pakistanskim predsjednikom Ayub Khanom. <https://www.britannica.com/biography/Lal-Bahadur-Shastri> (pristupljeno: 01.06.2021.)

⁵⁹ Agarvāl, 2005., 50-54.

⁶⁰ Green, 2013., 58.

zatim ponovno od 1980. do atentata 1984. godine. Indira Gandhi bila je premijerka Indije s najdužim stažem nakon Jawaharlala Nehrua.⁶¹

U liderskoj strukturi njene stranke došlo je do raskola koji je rezultirao Indirinim protjerivanjem iz Kongresa, a ona je za sobom povela veći dio organizacije. Indira je sazvala sastanak vlade koja joj se, uz nekoliko iznimaka, obavezala na vjernost. Također je dala izjavu: „Previše je drsko od ove šačice muškaraca što poduzimaju disciplinske mjere protiv demokratski izabranog vođe naroda. Trebamo li se pokoriti njima (šefovima stranke) ili očistiti organizaciju od tih nedemokratskih i fašističkih osoba?“⁶² Nakon glasanja Indira je pobijedila i njen kongres je pod nazivom Kongres (R) preuzeo nasljedstvo Nacionalnog kongresa kojega je i zastupao.

Kao premijerka dala je nacionalizirati 14 privatnih banaka, borila se protiv siromaštva ekonomskim reformama, vodila je politiku nuklearizacije Indije, nastavljajući nuklearni program svoga oca istražujući kapacitetnost plutonija i urana, lansirajući atomsku eksplozivnu napravu pod nazivom „Nasmiješeni Buda“. Indira je bila svjesna da Indija u svijetu koji se brzo mijenja mora pojačati napore za postizanje tehnološkog maksimuma kako bi se oslonila na vlastite potencijale.⁶³

Pokrenula je komunikacijsku revoluciju jer je provela TV signal kroz cijelu državu i tako omogućila dotok informacija i širenje korisnih znanja kao znak svojevrstne medijske revolucije. Na izbore 1971. godine izašla je sa čvrstim stavom da se mora oduprijeti atacima opozicije koji su je željeli ukloniti jer se više nije oslanjala ni na koga. Na “ad hominem” kampanju “Indira Hatao” (“Ukloniti Indiru”), ona je uzvratila sa “Garibi Hatao” (“Ukloniti siromaštvo”) i uspjela je. U njoj su socijalno ugroženi vidjeli spasiteljicu, a narod zarobljen u kastinskom sistemu “Majku Indije”.

Odnijela je pobjedu i osvojila drugi mandat, a njen Kongres ukupno 325 mjesta što je dvotrećinska većina i veliki uspjeh. Indira je konačno mogla voditi zemlju sa većinskom zastupničkom podrškom u smjeru progresivnih promjena i na unutrašnjem i na vanjskom planu.⁶⁴ Svoju borbu protiv siromaštva otpočela je takozvanom „zelenom revolucijom“, koja je, ustvari, predstavljala

⁶¹ <https://indiragandhi.in/en/timeline/index/prime-minister-timeline> (pristupljeno: 23.07.2021.)

⁶² Isto.

⁶³ Agarvāl, 2005. ,91-99.; <https://indiragandhi.in/en/timeline/index/prime-minister-timeline> (pristupljeno: 23.07.2021.)

⁶⁴ Carol Dommermuth-Costa, *Indira Gandhi. Daughter of India*, Minneapolis: Lerner Publications Co., 2002. 67-74.

krucijalnu reformu u poljoprivredi; u zemlju je uvezeno novo sjeme, agrarni proces je industrijaliziran, a povećanje proizvodnje zemlji je omogućilo i izvoz hrane.

“U ranijim decenijama borba za neovisnost predstavljala je krik osiromašenog naroda. Danas bi to trebalo biti samopouzdanje.”- rekla je 20. marta 1972. godine u New Delhiju, što ju je približilo socijalističkoj viziji vodstva zemlje.⁶⁵

Prestiž Indire Gandhi dobio je na snazi nakon pobjede Indije u takozvanom oslobodilačkom ratu Bangladeša ili indo-pakistanskom ratu 1971. godine. Rezultat ovog sukoba bilo je oslobođenje i neovisnost zapadnog Pakistana, koji je postao Bangladeš.

Premda je krenula putem industrijalizacije i socijalnih reformi, ni ona nije kao ni drugi visoko pozicionirani lideri ostala bez osuda za koruptivne radnje i nepotizam. Njeni protivnici su iskoristili fakat da je svoga sina Sanjaya⁶⁶ ovlastila da vodi važne infrastrukturne projekte i to su joj spočitavali, istovremeno vodeći protiv nje sudsku parnicu za zloupotrebu u toku izborne kampanje. Mada je 1975. godine presuđeno protiv nje, Vrhovni sud joj je dozvolio da obavlja mjesto premijerke, ali je dobila zabranu glasanja u Parlamentu.⁶⁷ Tada je pokazala i drugu stranu svoje kontroverzne ličnosti; nije se željela pridržavati odluke suda i uz pomoć tadašnjeg predsjednika Indije Fakhruddina Ali Ahmeda proglasila je vanredno stanje. Od tog trenutka, provodila se cenzura štampe, građanske slobode su suspendirane, dok su njeni politički neprijatelji bili hapšeni. Na političku scenu je isturila svoga sina, koji je površno pokazivao političku distanciranost od autokratske politike svoje majke u tom periodu.⁶⁸ Premijerka je raspisala parlamentarne izbore za 1977. godinu, ranije nego što je prvobitno najavila, smatrajući da se ne treba plašiti “provjere”.

⁶⁵ Yogendra K. Malik and Dharendra K. Vajpeyi, *India the Years of Indira Gandhi*, Leiden, NY: E.J. Brill, 1988., navedeno prema: <https://scholarworks.uni.edu/facbook/364/> (pristupljeno: 26.07.2021.)

⁶⁶ Sanjay Gandhi (1946-1980) je prvi sin Indire i Feroze Gandhi, koji je bio uključen od rane mladosti u rad Kongresne stranke i postao njen sekretar pred svoju smrt 1980. godine kada je poginuo u avionskoj nesreći.

⁶⁷ Green, 2013., 67.

⁶⁸ Yogendra K. Malik and Dharendra K. Vajpeyi, *India the Years of Indira Gandhi*, Leiden, NY: E.J. Brill, 1988., navedeno prema: <https://scholarworks.uni.edu/facbook/364/> (pristupljeno: 26.07.2021.)

"Svaki je izbor čin vjere. To je prilika da se javni život očisti od zabune. Zato idemo na birališta s odlučnošću da ponovno potvrdimo moć ljudi."⁶⁹

Izbore je izgubila protiv koalicije koju su činili mnogi njeni politički oponenti među kojima je bio Desai koji je i preuzeo premijersko mjesto, dok je Indira je prešla u opoziciju. Dva puta je bila optuživana za korupciju i zatvarana, ona i njezina porodica bili su podvrgnuti političkoj osveti i nadzoru najvišeg reda. Međutim, ta je vlada nakon nepune dvije godine doživjela slom, premijer je podnio ostavku, Gandhijeva je dobila ponovno mjesto člana Parlamenta, i otvorila se mogućnost za raspisivanje novih izbora. Indira je krenula u svoju posljednju i najtežu kampanju. Obišla je cijelu Indiju, i obratila se s pozornice svakom četvrtom biraču svoje države, sklopila je savez sa muslimanima i to je odnijelo prevagu.

„Naš je poseban ponos što sve glavne religije na svijetu žive i napreduju u Indiji.“⁷⁰

Indira Gandhi je zakletvu položila treći put 14. januara 1980. godine.⁷¹ Ušla je u najgorči period u svome životu koji joj je donio smrt sina Sanjaya u avionskoj nesreći što je dinastički pravac Nehru-Gandhi veoma uzdrmao. Indira je sve svoje adute od tada polagala na mlađeg sina Rajiva.⁷²

Žestoko se protivila neovisnosti Sikha u regiji Punjab i taj će sukob na koncu rezultirati i njenim ubistvom 31. oktobra 1984. godine.⁷³ Atentat na „željeznu lady“ Indije izvela su dvojica njenih tjelohranitelja koji su bili pripadnici Sikha.⁷⁴

U svom posljednjem govoru, dan prije atentata, kao da se željela oprostiti sa svojim narodom, poručivši im: “Danas sam ovdje, možda sutra neću biti. No odgovornost da se brine o nacionalnim

⁶⁹ <https://indiragandhi.in/en/timeline/index/prime-minister-timeline> (pristupljeno: 23.07.2021.)

⁷⁰ <https://indiragandhi.in/en/philosophy/quotes> (pristupljeno: 23.07.2021.)

⁷¹ Dommermuth-Costa, 2002., 99.

⁷² Rajiv Gandhi (1944-1991) je nakon ubistva Indire Gandhi postao premijer Indije, nastavljajući put svoga djeda Jawaharlala Nehrua i majke Indire. Ubijen je u samoubilačkom terorističkom napadu 1991. godine tamilskih separatista sa Šri Lanke. Njegova supruga Sonya je nastavila voditi Kongresnu stranku. <https://www.britannica.com/biography/Rajiv-Gandhi>. (pristupljeno: 27.07.2021.)

⁷³ <https://www.biography.com/political-figure/indira-gandhi> (pristupljeno: 01.06.2021.)

⁷⁴ Godine 1982. Sikhi su zauzeli Zlatni hram u Amritsaru tražeći svoju autonomnu državu. Pošto je bio u pitanju politički integritet Indije, kao odgovor na to, u junu 1984. godine Gandhijeva je poslala vojsku da silom vrata zauzeti hram. U borbi je ubijeno više od 400 Sikha. <https://www.biography.com/political-figure/indira-gandhi> (pristupljeno: 01.06.2021.)

interesima na plećima je svakog građanina Indije. Često sam to ranije spominjala. Niko ne zna koliko je bilo pokušaja atentata na mene, koliko su me puta tukli. U samom Bhubaneswaru pogodila me cigla. Napadali su me na sve moguće načine. Nije me briga hoću li živjeti ili umrijeti. Proživjela sam dug život i ponosna sam što cijeli život provodim u službi svog naroda. Ponosna sam samo na ovo i ni na što drugo. Nastavit ću služiti do posljednjeg daha i kad umrem, mogu reći da će svaka kap moje krvi okrijepiti Indiju i ojačati je. ⁷⁵

Postignuća Indire Gandhi su bila izvanredna na polju socijalnih reformi i podizanja nacionalnog samopouzdanja Indijaca u smislu neovisnosti i integriteta. Premijerka je uspjela pomoći u oslobođenju Bangladeša, uvela je Indiju u nuklearnu trku, objavila prestanak plaćanja poreza britanskoj kraljevskoj kući, provela naučno-tehnološku revoluciju, sa Pokretom nesvrstanih vodila ključnu borbu sa siromaštvom zemalja u razvoju. Omogućila je i siromašnima da dobiju zemlju na obrađivanje provodeći “zelenu revoluciju”, istraživala nove resurse, bazirala se na proizvodnju sirove nafte i istraživanje atomske energije u miroljubive svrhe.

Vodila je i nepotističku politiku zasnovanu na dinastičkom principu vjerujući u znanje, snagu i potencijal vlastite porodice. To su joj oponenti najviše i zamjerali kao i agresivne metode zaustavljanja secesionističkih politika u državi.⁷⁶ Bila je ubjedljiva govornica, karizmatična i autoritativna liderica, pragmatična i racionalna, zadobila je povjerenje najvećih svjetskih državnika. S Margaret Thatcher je izgradila prijateljske odnose zasnovane na uvažavanju međusobnog digniteta i vladavine “čvrstom rukom”⁷⁷ ali i pružanjem ruke, jer, kako je rekla Indira, “ne možete se rukovati stisnute pesnice”.⁷⁸

Indira Gandhi je zaslužna za povećan broj žena u političkoj i društvenoj svakodnevnici Indije u kojoj se još i danas očevi brutalno ophode prema kćerkama, onemogućavaju im

⁷⁵ Indira Gandhi je održala svoj posljednji govor na poligonu BBSR u Bhubaneswar-u u državi Orissa 30. oktobra 1984. <https://indiragandhi.in/en/timeline> (pristupljeno: 23.07.2021.)

⁷⁶ <https://zaposlena.hr/aktualno/indira-gandhi-kontroverzna-politicarka-koju-su-voljeli-ili-mrzili/> (pristupljeno: 12.06.2021.)

⁷⁷ Nakon atentata na Indiru Gandhi, Thatcher je ignorirala prijetnje smrću da bi prisustvovala sprovodu. U noti sućuti koju je poslala Rajivu Gandhiju navodi se: "Ne mogu vam opisati svoje osjećaje zbog vijesti o gubitku vaše majke, osim ako kažem da je to bilo poput gubitka člana moje vlastite porodice. Mnogi naši zajednički razgovori imali su crtu bliskosti i međusobnog razumijevanja koje će uvijek biti dio mene. Vaša majka nije bila samo veliki državnik već topla i brižna osoba." <https://indiragandhi.in/en/timeline> (pristupljeno: 23.07.2021.)

⁷⁸ <https://indiragandhi.in/en/philosophy/quotes> (pristupljeno: 23.07.2021.)

školovanje, dok ih zajednica ne štiti dovoljno u svim sferama života. Jedna velika Indira im je dala nadu i otvorila put ka demokraciji.

3.3. GOLDA MEIR – ONA JE NAPRAVILA IZRAEL

Golda Meir je rođena u Kijevu, Ukrajina, 1898. godine kao Goldie Mabovitch, u porodici Moshe Yitzhaka i Blume (Neiditch) Mabovitch. Pet braće i sestara umrlo je u djetinjstvu od siromaštva i bolesti. Golda i još dvoje, Sheyna i Zipke, preživjeli su u odrasloj dobi.

Meir se u svojoj autobiografiji prisjećala kako su svi sjedili za stolom i pjevali hebrejske pjesme, no ipak je opisala svoje odrastanje u "ne naročito religioznom domaćinstvu".⁷⁹ Slikovito se prisjetila svog ranog djetinjstva kao doba strahovitog siromaštva i zastrašujućih pogroma, a svoju cjeloživotnu posvećenost židovskoj sigurnosti pripisivala je svojim sjećanjima na antisemitsko nasilje i iskustvu skrivanja od Kozaka.⁸⁰

Kad je imala pet godina, otac je otišao u Sjedinjene Države i pronašao zaposlenje u radionicama gradskog željezničkog dvorišta u Milwaukeeju, gdje je i doveo porodicu poslije nekoliko godina. Golda je pohađala Milwaukee Normal School (sada Univerzitet Wisconsin-Milwaukee), unatoč savjetu oca da je ženi bolje da je udata nego da je pametna, jer "muškarci ne vole pametne djevojke."

Zanimanje za cionizam, radništvo i socijalizam pokazala je kada je otišla u Denver gdje je živjela kod svoje starije sestre Sheyne. Osvijestila je tada svoje jevrejstvo i provodila večeri slušajući Shaynine radikalne prijatelje - anarhiste, socijalističke cioniste i laburiste čije su rasprave pomogle da se pročisti Goldina politička filozofija. Pridružila se omladinskom pokretu Poalei Tzion⁸¹ i bila predani aktivista radničkog cionizma, da bi se potom pridružila drugoj organizaciji Američki

⁷⁹ Golda Meir, *Moj Izrael*, Zagreb: Naprijed, 1987., 21.

⁸⁰ Marie Syrkin, Golda Meir: *Israel's Leader*, New York: Putnam, 1969.,112.
<https://www.nytimes.com/1964/01/26/archives/a-woman-out-of-the-bible-golda-meir-woman-with-a-cause-by-marie.html> (pristupljeno: 15.07.2021.)

⁸¹ Jevrejska socijalističko-demokratska radnička partija bila je cionistička socijalistička politička partija u Rusiji i Ukrajini. Formirana je 1906., i proširila je svoje djelovanje u Evropi i svijetu.

jevrejski kongres i propagirala stvaranje jevrejske države u Palestini i jevrejskih prava i sloboda unutar drugih duštvenih zajednica.⁸²

Zaljubila se u Morrisa Myersona, tihog čovjeka, koji je volio poeziju i muziku, predavao je književnost i historiju, ali koji nikada s njom nije u potpunosti dijelio njenu cionističku strast. On je bio predani socijalista, a ona vehementni radnički cionista. Krajem 1917. godine su se i vjenčali, odmah nakon što je u novembru 1917. Britanija izdala Balfourovu deklaraciju podržavajući „uspostavljanje u Palestini nacionalnog doma za jevrejski narod“.⁸³

Pod njenim nagovorom imigrirali su u Palestinu 1921. godine te preselili u kibuc – komunalno naselje za jevrejske doseljenike. Meir se prilagodila životu u kibucu, ali njen suprug to nije mogao. Nakon dvije godine, par se zbog suprugove bolesti preselio u Tel Aviv, a kasnije u Jeruzalem. Tih godina rođeni su im sin Menahem i kćerka Sara.⁸⁴

Golda Meir nije sebe vidjela samo kao domaćicu i odgajateljicu djece, u njoj je vrla krv borkinje za jevrejska prava i slobode. Smatrala je da je predodređena za više ciljeve i veće uloge. I krenula je u tom pravcu. Njena politička karijera je otpočela tako što je dobila posao sekretarice Histadrutovog Mo'ezet ha-Po'alot, Ženskog radničkog vijeća. Znajući da njen suprug to nikada neće odobriti, ipak je prihvatila posao i preselila se u Tel Aviv sa svojom djecom i sestrom, što je značilo da je u osnovi njihov brak bio gotov. Nikad se nisu pravno razveli, ali su živjeli razdvojeno sve do suprugove smrti 1951. godine. Osjećala se krivom "jer nisam mogla biti supruga koju je želio i trebao imati".⁸⁵

Znala je da ne može imati sve i da bi ako se ne angažira naškodila najviše sebi samoj i postala žrtva vlastitog straha od pomicanja granica i širenja obzorja.

Jedne prilike je kazala: “Uvijek sam se žurila s jednog mjesta na drugo - na posao, kući, na sastanak, vodila Menachema na sat muzike, išla kod ljekara sa Sarom, kupovala, kuhala, radila i vraćala se kući. Nisam sigurna da nisam naučila djeci ili ih zanemarila.” Istovremeno je priznala: "Postoji tip žene koja ne može dozvoliti mužu i djeci da joj suze vidike."⁸⁶

⁸² Richard Gibbs, *Woman prime ministers*, New York: Silver Burdett Press, 1981., 15-18; ; Meron Medzini, *Golda Meir: A Political Biography*, Boston ; Berlin : De Gruyter, 2017., 18.; <https://jwa.org/encyclopedia/article/meir-golda> (pristupljeno 02.07.2021.)

⁸³ *Žena zvana Golda*. Igrani film. Paramount Pictures (1982)., <https://mojtv.hr/film/4001/zena-zvana-golda.aspx> (pristupljeno: 15.07.2021.); <https://jwa.org/encyclopedia/article/meir-golda> (pristupljeno: 02.07.2021.)

⁸⁴ Gibbs, 1981., 18-20.

⁸⁵ Margaret Davidson, *The Golda Meir Story*, New York: Scribner, 1981., 57-65.; <https://jwa.org/encyclopedia/article/meir-golda> (pristupljeno: 02.07.2021.)

⁸⁶ <https://jwa.org/encyclopedia/article/meir-golda> (pristupljeno: 02.07.2021.)

Kao suradnica The Pioneer Woman organizacije, postala je veliki zagovornik prikupljanja novca za Jevrejke kako bi ih potakle da se vrate u Palestinu. Njena gorljivost u angažmanu dovela ju je u SAD gdje je provela tri godine i skupila dovoljno novca koji je iskorišten u omogućavanju povratka žena u Palestinu.⁸⁷

Njen uspon do najznačajnijih političkih pozicija nije bio brz i strelovit. Meir je išla težom i zavojitijom putanjom na kojoj nije imala ni jak politički porodični background, niti je imala podršku od svoga bračnog partnera, niti su joj okolnosti išle na ruku. Željela je da ne bude vječni izbjeglica i da njen narod nađe svoj mir i stabilnost u zemlji njegovih predaka, ali da živi slobodno i nediskriminirano bilo gdje na Planeti.

Postala je punopravna članica Histraduta (sindikata), zatim šefica Histradutova političkog odjela i članica sa punim pravom glasa ljevičarske izraelske partije Mapai.⁸⁸

Genocid nacističke Njemačke nad Jevrejima, velika stradalništva i progona, kohezirali su jevrejsku zajednicu u Palestini, te je Golda Meir danonoćno tražila načina da spasi svoje sunarodnjake koji su bježali pred Hitlerom i olakša im izbjeglištvo. Nakon Holokausta se zaklela da neće nikad govoriti njemački jezik, i nije.

Iza rata, kako piše New York Times, „naoružana samo torbicom (bez pudera, bez ruža), sletjela je na Kipar 1947. godine kako bi pregovarala o puštanju internirane židovske djece. Zapovjednik britanskih kampova s bodljikavom žicom za ilegalne palestinske imigrante, dobio je instrukciju od svojih pretpostavljenih da tiho hoda pred Goldom Meir: - Ona je vrlo snažna žena – rekli su mu...⁸⁹

Konferencija američkih jevrejskih filantropa održana u Chicagu, umorna od stalnih cionističkih apela, poslušala je ipak njezin tihi zahtjev za doniranjem velikih novčanih iznosa uoči neovisnosti Izraela, rekavši: „Nikada nismo vidjeli nikoga poput nje, tako jednostavnog, tako snažnog, tako staromodnog. Golda Meir je kao žena iz Biblije. “⁹⁰

⁸⁷ Medzini, 2017., 87.

⁸⁸ Mapai - Mifleget Poalei Eretz Yisrael, lit. "Radnička stranka Izraelske zemlje" - bila je demokratska socijalistička politička stranka u Izraelu i bila je dominantna sila u izraelskoj politici. Početkom 1930-ih David Ben-Gurion preuzeo je stranku i postao de facto vođa jevrejske zajednice u Palestini (poznate kao Yishuv). Zbog svoje pobjedničke uloge u arapsko-izraelskom ratu 1948., stranka je dobila veliku potporu na prvim izborima u Izraelu 1949., osvojivši 35,7% glasova. Ben-Gurion je postao premijer. (<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=28366>, (pristupljeno:15.07.2021.).

⁸⁹ *Žena zvana Golda*. Igrani film. Paramount Pictures (1982)., <https://mojtv.hr/film/4001/zena-zvana-golda.aspx> (pristupljeno: 15.07.2021.);

⁹⁰ <https://www.nytimes.com/1964/01/26/archives/a-woman-out-of-the-bible-golda-meir-woman-with-a-cause-by-marie.html> (pristupljeno: 15.07.2021.)

Došla je da prikupi 25 miliona dolara kako bi se novoosnovani Izrael mogao naoružati za rat protiv Arapa, a vratila se u zemlju sa 50 miliona dolara.

Kada je proglašena država Izrael 14. maja 1948. godine, Golda Meir je bila jedna od 25 potpisnika neovisnosti Izraela.⁹¹

Kao članica Mapajja - partije koja je odnijela većinu na parlamentarnim izborima, od 1949. godine izabrana je za Kneset (izraelski parlament) i postala ministricom rada u Vladi Ben-Guriona, prije nego što je postala ministricom vanjskih poslova 1956. i premijerkom 1969. godine.

Premda sindikalistica, kao ministrica rada u prvoj izabranoj izraelskoj vladi, usudila se pozvati snažno organizirane radnike u državi da proizvode više, a manje pregovaraju.⁹²

Meir je sedam godina držala portfelj rada i na toj je dužnosti pokazala svoju briljantnu sistematičnost kad su u pitanju gradnja novih naselja, zapošljavanje, podizanje radnih normi i standard. Rekla je da bi se tu voljela zadržati zauvijek, ali Ben-Gurion je 1956. postavio na drugo po visini mjesto u vladi – ministrice inostranih poslova. I predložio joj da svoje dugo prezime više “izraelizira, pojevreji”, pa ga je skratila na Meir.

Meir bila je i jedina koja nije koristila privilegije svoga položaja; letjela je turističkom klasom, u hotelu je sama prala svoje stvari, zabavljala je strane uglednike u u svojoj kuhinji, poslužujući ih u pregači domaćim pecivom, ali nije propuštala da svima održi lekciju o izraelskoj sigurnosti.

Kao ministrica na početku mandata suočila se sa Sueckom krizom 1956. godine kada je trojni savez Izrael – V. Britanija – Francuska poveo rat protiv Egipta za dominaciju Zapada nad Sueckim kanalom nakon što je egipatski predsjednik Nasser nacionalizirao kanal. Kao ministrica vanjskih poslova koordinirala je invaziju i egipatske snage su bile poražene.

Bila je poznata po svojim direktnim i jezgrovitim govorima, bez okolišanja, nerijetko oštrim sa izraženom nacionalističkom retorikom. Govorila je o arapsko-izraelskom miru 1957. godine pred

⁹¹ Kada je 14. maja 1948. završio britanski mandat, istoga dana je proglašena država Izrael. Arapske su zemlje već sutradan u ime zaštite svoje arapske braće koja se našla izložena krvavom etničkom čišćenju (etničko čišćenje je započelo 1947. godine) od strane Jevreja, napale Izrael. Izbio je rat između Izraela i sljedećih arapskih zemalja: Libana, Sirije, Egipta, Transjordanije, Saudijske Arabije i Jemena. Unatoč teškoj situaciji te nekim početnim neuspjesima, izraelska vojska pokazala se nadmoćnom te je u sedmomjesečnom ratu porazila arapske vojske i preuzela nadzor nad 78% ostatka mandatne Palestine. (<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=28366>. (pristupljeno: 15.07.2021.).

⁹² <https://www.nytimes.com/1964/01/26/archives/a-woman-out-of-the-bible-golda-meir-woman-with-a-cause-by-marie.html> (pristupljeno: 15.07.2021.)

Nacionalnim press klubom u Washingtonu i najavila kad će mir doći na Bliski istok: "Mir će nastupiti onda kada Arapi budu voljeli svoju djecu više nego što nas mrze."⁹³

Istovremeno se suočila sa javnom osudom svojih sunarodnjaka jer je odbila primiti bolesne i hendikepirane Jevreje iz Poljske 1958. godine.⁹⁴

Kao ministrice vanjskih poslova njeno je najponosnije dostignuće bio izvoz izraelske tehničke i poljoprivredne stručne radne snage i proizvoda u afričke države. Sve vrijeme bila je na liniji s Ujedinjenim narodima i vješto vodila politiku u korist svoje novopriznate države, u čemu je bila beskompromisna i nesalomiva.

"Njene aktivnosti kao ministrice vanjskih poslova s Afrikom održavale su Izrael popularnim u UN-u, mnogo, mnogo duže nego što bi se očekivalo", istakla je Elinor Burkett, autorica njene biografije, pozivajući se na vanjskopolitičku akciju Golde Meir u pružanju pomoći i tehničkom znanju afričkim državam koje su sa sebe tada zbacivale jaram kolonijalizma i formirale se kao mlade države u nastajanju.

Na pitanje o uspjehu Izraela u ovom području, odgovorila je: "Idemo tamo učiti, a ne propovijedati".⁹⁵

Savez sa SAD-om mnogi vide kao njezino konačno dostignuće kao vrhovnog diplomate države.

"Ljudi zaboravljaju da savezništvo između Sjedinjenih Država i Izraela, koje je dolazilo s vrha američke vlade, nije bilo tako jasno definirano prije nego što je Golda Meir postala ministar vanjskih poslova", ali Golda je to učinila."⁹⁶

Kada se Argentina žalila Vijeću Sigurnosti UN-a 1960. da je Izrael povrijedio njen suverenitet time što je uhapsio nacističkog zločinca Adolfa Einhmanna na njenoj teritoriji i potom ga odveo u Izrael na suđenje, Golda se obratila Vijeću Sigurnosti UN-a sa vrlo snažnim govorom o Holokaustu i o nacističkim zločinima. Vijeće je zaključilo da je izvinjenje Izraela dovoljno misleći na kršenje suvereniteta Argentine i podržalo je privođenje odbjeglog zločinca pravdi.⁹⁷

⁹³ <https://hr.eferrit.com/citati-golda-meir/> (pristupljeno: 15.07.2021.)

⁹⁴ <https://www.jta.org/2009/12/09/israel/golda-meir-wanted-to-keep-sick-poles-from-making-aliyah> (pristupljeno: 15.07.2021.)

⁹⁵ Elinor Burkett, *Golda*, New York: Harper, 2006., 78.

⁹⁶ Burkett, 2006., 88-96.

⁹⁷ <http://www.slavicamilosevic.com/uncategorized/celicna-dama-drzave-izrael-golda-meir/> (pristupljeno: 16.07.2021.)

Još je jedan rat vođen za vrijeme njenog mandata, tzv. Šestodnevni rat Izraela i koalicije Egipta, Jordana i Sirije koji je za Izrael završio sa povećanjem teritorije na Sinaj, Zapadnu obalu i Golansku visoravan.⁹⁸

Povukla se iz Vlade sa svojih šezdeset i osam godina, smatrajući da treba usporiti i posvetiti se svome zdravlju jer joj je godinu prije dijagnosticiran limfom. Liječila se u dubokoj tajnosti, odlazeći u gluho doba noći u bolnicu Hadassah.⁹⁹

Abba Eban je preuzeo njezinu dužnost. I mogla je to biti njena penzija da je nije stranačko rukovodstvo nagovorilo da postane generalna tajnica političke stranke Mapai i, 1967. godine, tajnica jedinstvene Laburističke stranke.

Nakon što je izraelski premijer Levi Eshkol dobio kritike zbog načina na koji je održao govor prije Šestodnevnog rata 1967. godine, Meir je rekla: “Vođa koji ne oklijeva prije nego što pošalje svoju naciju u bitku nije sposoban biti vođa.” Slično tome, 1973. godine, podsjetila nas je: “Čovjek koji ne mrzi rat nije u potpunosti čovjek.”¹⁰⁰

Tada je iznenada, u februaru 1969. godine, premijer Levi Eshkol umro od srčanog udara i, kako bi se izbjegla borba za vlast između Moshea Dayana i Yigal Allona, prevladalo je mišljenje u stranci da ona postane premijerka Izraela. Penzija je, dakle, morala čekati.¹⁰¹

Bila je premijerka Izraela od 1969. do 1974. godine, ali i prva šefica države u zapadnom svijetu i jedna od najutjecajnijih žena u modernoj historiji.

Imala je 70 godina kada je postala premijerka. Poznata po svom lucidnom duhu, izjavila je: “Sedamdeset godina nije nikakav grijeh, ali nije ni šala”. U intervjuu iz 1972. godine izrazila je svoj stav o starosti na slikovit način: “Starost je poput aviona koji leti kroz oluju. Jednom kad se ukrcate, više ne možete ništa učiniti. Ne možete zaustaviti avion, ne možete zaustaviti oluju, ne možete zaustaviti vrijeme. Dakle, to bismo mogli prihvatiti mirno, mudro.”¹⁰²

Za vrijeme svoje vladavine, Golda Meir je pokazala riješenost u daljem traženju očekivanog mira sa arapskom stranom, djelujući često kontradiktorno od onoga šta je govorila. A govorila je da je tajno vojno oružje Izraela to što nemaju alternativu.¹⁰³

⁹⁸ Rat je počeo 5. juna 1967. kada je Izrael svojim avionima krenuo na arapsku avijaciju koja se nije mogla odbraniti te je u samo šest dana okončan kao jedan od najvećih ratnih uspjeha Izraela. (David Orlović, “Znam, dakle pobjednik sam. Kako je Izrael dobio Šestodnevni rat?”, Zagreb: Hrčak, 2012, 143.

⁹⁹ Burkett, 2006., 122., <https://jwa.org/encyclopedia/article/meir-golda> (pristupljeno: 02.07.2021.)

¹⁰⁰ <https://hr.eferrit.com/citati-golda-meir/> (pristupljeno: 15.07.2021.)

¹⁰¹ <https://jwa.org/encyclopedia/article/meir-golda> (pristupljeno: 02.07.2021.); Medzini, 2017., 97-99.

¹⁰² Medzini, 2017., 117-118.; <https://hr.eferrit.com/citati-golda-meir/> (pristupljeno: 15.07.2021.)

¹⁰³ Medzini, 2017., 122., <https://hr.eferrit.com/citati-golda-meir/> (pristupljeno: 15.07.2021.)

Za nju je mir mogao biti ostvaren i sačuvan kada se Jevreji vrate u svoju pradžinu Izrael i tamo nastave neometano graditi svoju budućnost.

U intervjuu s Orianom Fallaci iz 1972. godine, bila je i samokritična: "Ne postoji razlika između ubijanja i donošenja odluka kojima šalžete druge da ubijaju. To je potpuno ista stvar. A možda je i gore."¹⁰⁴

Kao političarka i jevrejska nacionalistkinja, Meir je bila dosljedna, snažna u svojoj odluci koja se pretvorila u tvrdog lidera. Cionistički cilj za nju je bio moralni, povijesni i politički imperativ. Iako je bila nestrpljiva da se pomiri s Arapima i često je molila za arapsko priznanje i arapske partnere, njezino odbijanje da prizna postojanje Palestinaca ili, shodno tome, palestinske patnje, dugo je godina predstavljalo kamen spoticanja za napredak.

Za London Sunday Times je izjavila, a poslije demantirala izjavu: "Ne postoji Palestina. Postoje palestinske izbjeglice."¹⁰⁵

Na konferenciji za novinare 1969. u Londonu, rekla je: "Kad dođe mir, možda ćemo s vremenom moći oprostiti Arapima što su ubijali naše sinove, ali bit će nam teže oprostiti im što su nas prisilili da ubijamo njihove sinove ...Uvjerena sam, također je rekla, da će mir doći do Izraela i njegovih susjeda jer desetinama miliona Arapa treba mir jednako kao i nama. Arapska majka koja izgubi sina u bitci plače gorko kao i svaka izraelska majka."¹⁰⁶

Kao premijerka vladala je kategorično, nije bila diplomata u rukavicama, i donosila je nerijetko okrutne odluke koje je pravdala zakonom nužde. Prve njene naredbe su se odnosile na izraelsku vojsku, tražeći da joj se sve vojne akcije, bez obzira na doba dana ili noći, prijave.

Bila je kategorična i u ustrojavanju civilnog reda i mira, čuvajući bruto društveni prihod na stabilnoj osnovi smatrajući nerazumnim štrajkove za povećanje plaća u javnim službama.

Ipak, iz njene autobiografije stječe se dojam da je često bila u dilemi i da je sigurnost crpila samo iz potrebe da konačno ratno stanje bude zaustavljeno i da se životi budućih generacija odvijaju u hladu mira.¹⁰⁷

¹⁰⁴ <https://hr.eferrit.com/citati-golda-meir/> (pristupljeno: 15.07.2021.)

¹⁰⁵ <https://temp.msudenver.edu/golda/goldameir/goldaquotes/> (pristupljeno: 16.07.2021.) Navedeno prema: London Sunday Times" od 15. juna 1969.

¹⁰⁶ <https://hr.eferrit.com/citati-golda-meir/> (pristupljeno: 15.07.2021.)

¹⁰⁷ Golda Meir, *Moj Izrael*, Zagreb: Naprijed, 1987., 102-148.

Iz tog kontroverznog sna da se živi mirno, a pritom zauzimaju palestinske teritorije i protjeruje palestinski narod, probudila se kada je grupa naoružanih Palestinaca upala 1972. u sobe izraelskih sportaša na Olimpijskim igrama u Münchenu, ubila dvojicu, a devet otela. Pokušaj spašavanja koji je vodila njemačka policija pošao je po zlu i završio smrću svih Izraelaca. Premijerka Golda Meir naredila je Mossadu da ubije odgovorne pa je osnovana posebna jedinica zadužena za tu akciju pod nazivom „Božji gnjev“, lov na teroriste iz palestinske organizacije „Crni septembar“. Idućih godina 11 je ljudi eliminirano, sve po njenoj direktivi.¹⁰⁸

Meir bi možda ušla i u drugi mandat na vlasti da Egipat i Sirija nisu 6. oktobra 1973. pokrenuli iznenadni napad i započeli Jom Kipurski rat.¹⁰⁹ Iako su izraelske snage mogle uzvratiti ofanzivu, pretrpjele su više od sedam stotina žrtava, što je dubok udarac za malu zemlju, a posebno za Jevreje, koji svoj kolektivni opstanak mjere životom svakog čovjeka.

Do dana svoje smrti, Meir je žalila što nije slijedila svoje instinkte da mobilizira rezervnu vojnu snagu, umjesto da je poslušala savjete stručnjaka vojne obavještajne službe koji nisu vidjeli razlog za mobilizaciju. Zahvaćena nekom vrstom nacionalne traume, javnost se okrenula protiv nje; roditelji poginulih vikali su na ulicama i optuživali nju i ministra odbrane Dayana za razorne gubitke. Iako je Laburistička stranka pobijedila na izborima u decembru 1973. godine, Golda Meir nije uspjela formirati vladu. Dala je ostavku 10. aprila 1974., a 03. juna službeno predala premijersko mjesto Yitzhaku Rabinu.¹¹⁰

Unatoč svoj tuži i kajanju zbog rata, zbog sveg poniženja i bola koji je osjetila radi odbacivanja vlastitog naroda, ona je ipak u posljednjim godinama svoga života dobila naklonost i priznanje za svoju snažnu i kontinuiranu borbu za jevrejstvo. Dobila je za života oreol legendarnosti, a u javnosti je evoluirala u starijeg respektabilnog državnika i voljenu građanku Izraela. Vremenom je njena slika povratila sjaj, a reputacija govornika sa komičarskim šarmom danas je već ušla u područje anala.

¹⁰⁸ <https://www.jutarnji.hr/vijesti/mossad-tajna-sluzba-cija-ubojita-saka-seze-daleko-od-izraela-2229221> (pristupljeno: 15.07.2021.)

¹⁰⁹ Jomkipurski ili Oktobarski/Ramazanski rat četvrti je arapsko-izraelski rat koji je vođen od 06. do 25.10.1973. U ovom ratu konfrontacija između Sovjetskog Saveza i SAD-a dosegla je kritičku tačku. Rat je završio mirovnim sporazumom po kojem se Izrael morao povući s Golanske visoravni, a Sinaj je prepušten UN-u, da bi 1978. Sinaj bio vraćen Egiptu. <https://balkans.aljazeera.net teme/2020/10/6/sjecanje-na-oktobarski-rat-iracka-vojska-zaustavila-izraelski-napad-na-damask> (pristupljeno: 16.07.2021.)

¹¹⁰ <https://jwa.org/encyclopedia/article/meir-golda> (pristupljeno 02.07.2021.)

Njen odnos prema ženama i njihovim pravima je bio nedvosmislen: žena i muškarac imaju jednaka prava. Žene su bile marginalizirana grupa i Golda Meir je zastupala humanističke ciljeve pa je shodno tome pomagala i ugroženim ženama. Ali premda su žene bile zaslužne za osnivanje države Izrael, ona nije bila voljna da se solidarizira sa svojim spolom. Ni kao premijerka nije se usredotočila na politiku brige o djeci niti se bavila problemima zaposlenih žena niti je svoj utjecaj zagovarala za jednake rodne uloge u kući ili podstakla veći broj žena da se kandidiraju za javne funkcije.

Pasivno je saosjećala s „teškim dvostrukim teretom“ zaposlenih majki, ali nije se u svojim javnim obraćanjima poistovjećivala s feminističkim ciljevima. U stvari, činilo se da se potrudila kritizirati feminizam i iskriviti načela ženskog pokreta. Pokazala je u nekoliko navrata žensku solidarnost i svjesnost o diskriminaciji koje prolaze žene na svim meridijanima pa i u novostvorenom Izraelu. U jednom periodu nasilna silovanja u Izraelu su bila tako učestala da je neko od ministara na sastanku vlade predložio da se žene stave pod policijski čas dok silovatelji ne budu uhvaćeni, Meir je uzvratila oštro: „Muškarci su oni koji siluju. Neka se oni stave pod policijski čas.“¹¹¹

Jevrejka, cionistica, Izraelićanka - to su bili identiteti Golde Meir kojima je bila odana do posljednjeg daha, dok je ženski aspekt njenog bića ostao lišen posvećenosti.

„Da li su žene bolje od muškaraca, ne mogu reći, ali mogu reći da sigurno nisu ni gore.“¹¹²

Svoju žensku prirodu koristila je kao dragocjeno “oružje” koje je koristila u političke svrhe. I s njim je raspolagala kada je trebalo “omekšati” visoke tonove u stranci, razgovarati sa svjetskim diplomatama i nadoknađivati propuštene trenutke sa svojom porodicom. I uistinu je osjećaj grižnje savijesti imala kao i svaka majka koja ne može u potpunosti kontrolirati rast i odgoj svoje djece. Žalila je za privatnim ženskim ili majčnim neuspjesima, pravdajući to vlastitim težnjama, ljubavlju prema političkom radu i gorućim ambicijama za jevrejskom državom.

Kad ju je Ben-Gurion opisao kao "jedinog muškarca" u svom kabinetu, Goldu je zabavljalo to što je pomislio da je ovo najveći mogući kompliment koji se može dati jednoj ženi. Prokomentirala je to u svom sarkastičnom duhu: “Čisto sumnjam da bi bilo kojem muškarcu laskalo da sam za njega rekla da je on jedina žena u vladi!”¹¹³

¹¹¹ Golda Meir, *Moj Izrael*, Zagreb: Naprijed, 1987.; <https://temp.msudenver.edu/golda/goldameir/goldaquotes/> (pristupljeno: 16.07.2021.)

¹¹² <https://temp.msudenver.edu/golda/goldameir/goldaquotes/> (pristupljeno: 16.07.2021.)

¹¹³ <https://jwa.org/encyclopedia/article/meir-golda> (pristupljeno 02.07.2021.)

Umrla je 8. decembra 1978. u dobi od osamdeset godina kao titan modernog cionizma, nacionalna liderka koja je stvarala historiju, kontroverzna i osebujna, jedna od najuspješnijih žena dvadesetog stoljeća koja je transformirala bliskoistočnu politiku u narednim desetljećima. Zvali su je “željezna lady Bliskog Istoka”.

3.4. ISABEL MARTÍNEZ DE PÉRON – OD NEOBRAZOVANE PLESAČICE DO PRVE PREDsjedNICE U SVIJETU

Isabel Martínez de Perón, rođena je 1931. godine u La Rioji, u porodici niže srednje klase. Napustila je školovanje završivši samo pet razreda osnovnog obrazovanja. Njen je život krenuo putem koji ničim nije nagovještavao da će se obresti u političkim vodama, ali ona udajom za Juana Peróna, Isabel je zamijenila plesni podij za javnu govornicu. Bila je prva argentinska političarka koja je inaugurirana za predsjednicu Argentine i istovremeno je postala prva žena predsjednica na svijetu. S obzirom da nije izabrana na legalnim izborima, nego je dobila funkciju po nasljednoj osnovi, njena vladarska pozicija nije izravna volja naroda.

Kada je upoznala Juana Peróna odustala je od estradne karijere i postala njegova lična sekretarica, prateći ga u izbjeglištvu u Madridu, gdje su se i vjenčali 1961. godine. Nakon državnog udara 1955. godine kada je srušen s vlasti, bilo mu je zabranjeno da se vrati u zemlju, pa je ona posjećivala Argentinu nekoliko puta 1970-ih i 1970-ih godina gradeći podršku svom suprugu za povratak u zemlju i ponovno preuzimanje vlasti.

Kad se Perón konačno vratio u Argentinu pobijedio je na izborima i započeo svoj treći mandat, a Isabel je postavio za potpredsjednicu koja je s obzirom na njegovu bolest defacto u izvršnom smislu i vodila Argentinu. Nakon Perónove smrti Isabel je došla na mjesto vršioca dužnosti predsjednika, da bi ga i zvanično naslijedila 1. jula 1974. godine.¹¹⁴ U narodu je bila poznata kao

¹¹⁴ <https://www.dw.com/en/isabel-peron-turns-90/a-56456787> (pristupljeno: 10.08.2021.); <https://www.britannica.com/biography/Isabel-Peron> (pristupljeno: 10.08.2021.)

La Presidente.¹¹⁵ Nije bila popularna kao Evita Perón, ali je njena uloga tužne udovice u početku privukla podršku naroda.¹¹⁶

Argentina je sve više tonula u nered i ekonomsku krizu, a peronistički pokret se podijelio na lijevu i desnu frakciju, čiji su obračuni prerasli u svojevrsan građanski rat.

Dešavala su se brojna ubistva i otmice, nemiri i politička nasilja. Za samo prvih 15 mjeseci njene vladavine, ubijeno je oko 700 ljudi. Inflacija je neprestano rasla. Pokušala je riješiti probleme imenovanjem novih ministara u kabinetu, doštampavanjem novca za plaćanje vanjskih dugova i uvođenjem opsadnog stanja u novembru 1974. godine, jer je zemlja bila na ivici anarhije. Umjereni vojni oficiri su tražili da podnese ostavku, ali je ona to tvrdoglavo odbijala. Ekonomska i politička situacija nastavila se pogoršavati, pa ju je vojska 24. marta 1976. zbacila s vlasti i držali u kućnom pritvoru pet godina, poslije čega je otišla u egzil u Španiju gdje je prijateljevala sa diktatorom Francom i njegovom porodicom.¹¹⁷

U isto vrijeme u Argentini je na vlasti vojna hunta predvođena generalom Jorgeom Rafaélom Videlom. Hunta je razriješila Kongres, nametnula cenzuru, zabranila sindikate i stavila državnu i općinsku vlast pod vojnu kontrolu. U međuvremenu, Videla je pokrenuo zloglasni proces nacionalne reorganizacije, kasnije poznat i kao „Guerra Sucia“ („Prljavi rat“), u kojem se procjenjuje da je između 10.000 i 30.000 građana ubijeno, poslije zatvaranja i mučenja.

U Madridu su Isabel Perón pozivali properonovski krugovi da se vrati i da učestvuje u izborima 1983. godine što je ona odbila. Krajem 1985. podnijela je ostavku na mjesto predsjednice Partido Justicialista, peronističke stranke.¹¹⁸

Izgledalo je kao da se više ne želi baviti politikom, ali se nesumnjivo politika bavila njome.

¹¹⁵ Valeria Manzano, *The Age of Youth in Argentina: Culture, Politics, and Sexuality from Perón to Videla*, University of North Carolina Press, 2014., https://www.jstor.org/stable/10.5149/9781469611631_manzano (pristupljeno: 16.08.2021.)

¹¹⁶ <https://www.britannica.com/biography/Isabel-Peron> (pristupljeno: 10.08.2021.)

¹¹⁷ <https://www.history.com/this-day-in-history/isabela-peron-takes-office-as-argentine-president> (pristupljeno: 11.08.2021.)

¹¹⁸ <https://www.britannica.com/place/Argentina/Military-government-1966-73#ref407939> (pristupljeno: 10.08.2021.)

Godine 2006. u Argentini je započeta istraga zbog njene umiješanosti u likvidacije velikog broja ljevičarskih političara i aktivista u periodu od 1973. do 1976. godine na osnovu toga što je Isabel Perón kao predsjednica Argentine potpisala naredbu oružanim snagama da poduzimaju akcije protiv neistomišljenika. Španski sud je odbio njeno izručenje Argentini ističući da su optužbe zastarjele poslije 20 godina i da nisu osnovane ocijenjujući da tu nema govora o zločinima protiv čovječnosti.¹¹⁹

Isabel Martínez Perón predstavljala je kontroverznu političarku koja je na visoku funkciju došla zahvaljujući utjecajnom suprugu i vodila njegovu politiku kroz dvogodišnji period vladavine. Nije bila od onih državnica koje su provodile demokratsku revoluciju i bile potpuno neovisne u odlučivanju, premda je njena uloga nesumnjivo povijesna jer je uspjela izbrusiti svoj stav i “naoštriti zube” radeći neposredno sa najpoznatijim argentinskim predsjednikom svih vremena. I jer je bila prva žena u argentinskoj historiji na čelu države.

¹¹⁹ <https://www.dw.com/en/isabel-peron-turns-90/a-56456787> (pristupljeno: 10.08.2021.)

3.5. ELISABETH DOMITIEN – PRVA ŽENA PREMIJERKA U AFRICI¹²⁰

Elisabeth Domitien je rođena 1925. u Bangui, u Ekvatorijalnoj Africi, što je bio raniji naziv za Centralnoafričku Republiku. Odrasla je na plantaži kao najstarije dijete i jedina kćerka u porodici. Otac joj je bio poštar, a majka farmerka. Osnovno obrazovanje je stekla u katoličkoj školi, ali samo osnove jer su časne sestre učiteljice smatrale da žensku djecu treba samo opismeniti jer je vrijedilo nepisano pravilo da se ne trebaju dalje školovati. Domitien se nije mirila s tim i govorila je o nejednakosti tražeći podršku i drugih žena formirajući žensku grupaciju u okviru političkog projekta MESAN¹²¹, čiji je osnovni politički cilj bio ostvariti slobodu Crnaca na području francuskih kolonija u Africi.¹²² Uključila se u antikolonijalni pokret sa 20 godina. Bila je poznata po svojim snažnim i inspirativnim govorima za slobodu zemlje, reforme i građanska prava. Premda nije stekla visoko obrazovanje, bila je izrazito politički aktivna i veoma uspješna biznismenka koja je na svojoj plantaži uzgajala i prodavala kikiriki, kukuruz i banane, te izvozila kafu. Žene koje su imetak stekle trgovinom u tom dijelu Afrike bile su veoma cijenjene, i kao ekonomski nezavisne imale su zavidan utjecaj u društvu. Okupljala je žene oko sebe i postala njihova glasnogovornica, nastojeći da iskoristi svoj poslovni renome na lokalnoj političkoj razini i ujedini razjedinjene grupacije u zemlji. Njen je utjecaj postao daleko veći i značajniji kada je postala pristalica Jean-Bédela Bokassa, koji je preuzeo vlast pučem 1965. godine.¹²³

¹²⁰ <https://www.nytimes.com/1975/01/03/archives/first-woman-named-a-premier-in-africa.html> (pristupljeno: 13.08.2021.)

¹²¹ *Mouvement pour l'évolution sociale de l'Afrique noire*; MESAN – Pokret za društvenu evoluciju Crne Afrike, politička je stranka u Centralnoafričkoj Republici. U svom izvornom obliku, to je bila nacionalistička kvazireligiozna stranka koja je nastojala afirmirati prava Crnaca i zalagala se za nezavisnost Centralnoafričke Republike od francuske kolonijalne vlasti. <https://www.britannica.com/topic/Social-Evolution-Movement-of-Black-Africa> (pristupljeno: 08.08.2021.)

¹²² Torild Skard. *Women of Power: Half a Century of Female Presidents and Prime Ministers Worldwide*. Policy Press, 2015., 42-48.

https://books.google.ba/books?id=1N0aBwAAQBAJ&pg=PA43&lpg=PA43&dq=elisabeth+domitien&source=bl&ots=074MYgtubo&sig=ACfU3U2rJRLYIwqsHd9OikPbGETUKIn_xw&hl=hr&sa=X&ved=2ahUKEwj86MuTzK3yAhXzhf0HHZILCXc4ChDoAXoECBEQA#wv=onpage&q=elisabeth%20domitien&f=false (pristupljeno: 13.08.2021.)

¹²³ Jean-Bédél Bokassa (1921 - 1996), bio je diktator Centralnoafričke Republike poznat po terorizmu, autokraciji i upotrebi vojne sile na civile. Bio je drugi predsjednik Centralnoafričke Republike (1966–76) i samozvani car Centralnoafričkog Carstva (1976–79). Optužen je za kanibalizam, pronevjeru i tiraniju na smrtnu kaznu koja je ukinuta 1993. godine. <https://www.theguardian.com/world/2010/dec/03/jean-bedel-bokassa-posthumous-pardon> (pristupljeno: 13.08.2021.)

Bila je samo jedna od njegovih sedamnaest supruga, ali u političkom smislu jedan od njegovih najstabilnijih oslonaca.¹²⁴

U Bokassino vrijeme samo je MESAN bio legalna politička stranka i Domitien je postavljena za potpredsjednicu 1972. godine. Ona je bila drugačija od žena svoje nacije, u kući je njihova riječ bila sveta, međutim, nije nikad mogla prelaziti kućni prag. Premda neobično, Domitien je prelazila te granice, ona je svoje mišljenje govorila prije nego što je odluka donijeta, i bila je cijenjena zbog toga.¹²⁵

Bokassa se za doživotnog predsjednika proglasio 1972., za maršala dvije godine poslije, a 1976. i za imperatora utrošivši na volšebnu ceremoniju krunidbe 20 miliona američkih dolara.¹²⁶

Stalno je mijenjao kabinet i za 14 godina vladavine promijenio je ukupno 44 kabineta.

U januaru 1975. Bokassa ju je postavio na mjesto premijerke, ali ju je, nakon njenog protivljenja njegovoj odluci da se kruniše i stvori monarhiju, otpustio u aprilu 1976.

Domitien tvrdi da je obavljala funkciju premijerke od 1974. do 1976., mada neki izvori govore da je bila na premijerskoj poziciji samo godinu dana.¹²⁷

Nakon što je svečano inaugurirana u premijerku, Reuters je objavio: - Elizabeth Domitien iz Centralnoafričke Republike postala je danas prva žena premijerka Afrike.¹²⁸

Zašto je diktator Bokassa postavio Domitien za premijerku? Razlozi leže u činjenici da se te 1975. godine održavala povijesna konferencija žena u Meksiku, i trebalo je prezentirati i CAR kao državu u kojoj se žene nalaze na liderskim pozicijama. U to vrijeme čak je 11% žena činilo Bokassovu vladu. S druge strane, Domitien je bila uspješna žena, biznismenka, koja se odlično razumjela u industriju i trgovinu, i narod ju je smatrao inteligentnom i prodornom, što je preporučilo za ovu užarenu fotelju.¹²⁹

¹²⁴ Elisabeth Domitien je bila zvanično udana dva puta; prvi put 1941. za računovođu Jean Baka s kojim ima kćerku, od kojeg se rastavila, a drugi put za Ngouk-Langadji koji je bio gradonačelnik i vlasnik plantaže kafe, u poligamnom braku. Skard, *Woman of Power, Half a century of female presidents and prime ministers worldwide*, 44.

¹²⁵ Skard, *Woman of Power, Half a century of female presidents and prime ministers worldwide*, 42-48.

¹²⁶ <https://www.britannica.com/biography/Jean-Bedel-Bokassa> (pristupljeno: 08.08.2021.)

¹²⁷ Skard, 44-45.

¹²⁸ <https://www.reuters.com/site-search/?query=elisabeth+domitien+primeminister&offset=0> (pristupljeno: 08.08.2021.)

¹²⁹ Skard, 45.

Obnašajući tu poziciju ali i visoko mjesto u političkoj stranci, Domitien se zalagala za socijalnu pravdu, ravnopravnost, slobodu i jednakost svih građana. Imala je utjecaj i moć da donosi važne odluke, među kojima je svakako najvažnije što je uspjela oslobađati iz zatvora političke zatvorenike koju su bili u nemilosti diktatora i zatvarani bez suđenja. Njena otvorenost i hrabrost da se odupre i nekim nehumanim odlukama svoga supruga, svakako su joj i u međunarodnoj javnosti dali kredibilitet.

Međutim, nakon smjene je nemilosrdno stavljena u kućni pritvor, a kasnije, kad je Bokassa svrgnut s vlasti, i njoj je suđeno jer je bila Bokassina supruga, pristalica i premijerka za vrijeme njegove diktature. Nakon što je Domitien odslužila dvogodišnju kaznu zatvora, njene političke aktivnosti bile su ograničene.

Premda nije izabrana legalno na izborima, i došla je na čelo države voljom jednog diktatora, te da je njena uloga marionetska jer je stvarno vladao Bokassa, mnogi se slažu u mišljenju da je Domitien ipak uspjela ponekad demonstrirati i provesti svoju čeličnu volju. Zbog toga su je prozvali “čelična lady Afrike”.¹³⁰

Ostala je istaknuta ličnost, kao bivša političarka i poslovna žena, sve do svoje smrti 2005.¹³¹

¹³⁰ <https://awleadershipnarratives.wordpress.com/2018/08/27/elisabeth-domitien-la-dame-de-fer-the-iron-lady/>
(pristupljeno: 13.08.2021.)

¹³¹ Skard, 45-49.

3.6. MARGARET THATCHER – PRVA EVROPSKA PREMIJERKA

Margaret Thatcher (1925-2013) prva je evropska premijerka i prva premijerka Ujedinjenog Kraljevstva u povijesti čovječanstva. Njena vlada trajala je jedanaest godina, od 1979. do 1990. godine, što je rekord bez premca u 20. stoljeću. Bila je prva i dva desetljeća jedina žena, sve do Madeleine Albright, koja je vodila veliku zapadnu demokraciju. Njenu vladu karakteriziralo je uvođenje neoliberalizma kroz prodaju državne imovine, neumoljivost prema terorizmu i kompetativnost kao preferenciju u sistemu zapošljavanja.

Margareth Thatcher je rođena kao Margaret Hilda Roberts u Granthamu u porodici metodista koje je odlikovala izrazita odanost tradiciji, izvornom kršćanstvu i predanosti radu i istini.¹³²

Studirala je hemiju na Oxfordu, međutim vrlo je rano uvidjela da se neće baviti naukom i profesurom, jer je kao pristalica Konzervativne stranke iskazala politički aktivizam uključivši se u omladinski ogranak stranke. Njen otac Alfred Roberts je bio vijećnik u gradskom vijeću Granthama i često je u kući razgovarao sa Margaret o političkim i društvenim pitanjima što je utjecalo na njenu ličnost. U toku studiranja vodila je udruženje studenata, ogranak Konzervativne stranke, što će joj pomoći kada se na općim izborima u Dartfordu 1950/51. nađe na listi kandidata Konzervativne stranke. Bila je tada najmlađa kandidatkinja na izborima u Velikoj Britaniji ikad. Premda je izgubila dva puta, uspjela je da se nametne kao senzibilna braniteljica interesa radničke klase i svih osiromašenih govoreći o pitanjima koja su bila važna glasačima.¹³³

U Dartfordu je upoznala supruga Denisa Thatcher, lokalnog biznismena koji je vodio porodičnu firmu prije nego što je postao izvršni direktor u naftnoj industriji. Vjenčali su se 1951. godine i dobili blizance Marka i Carol 1953. godine.¹³⁴

¹³² <https://www.margaretthatcher.org/essential/biography> (pristupljeno: 03.06.2021.); <https://www.britannica.com/biography/Margaret-Thatcher> (pristupljeno: 04.06.2021.)

¹³³ <https://www.margaretthatcher.org/essential/biography> (pristupljeno: 03.06.2021.)

¹³⁴ Isto.

Njeno učešće u parlamentarnom životu Velike Britanije otpočeo je kada je 1959. godine izabrana u Donji dom za poslanika iz izborne jedinice u sjevernom Londonu, koju je nastavila zastupati sve dok 1992. godine nije postala članicom Gornjeg doma ili Doma lordova (kao barunica Thatcher). Bila je ambiciozna i izuzetno posvećena socijalnim problemima građanstva koje je isticala kao zastupnica, dok je u stranci ušla među vodeće funkcionere. Kada su se konzervativci vratili na vlast 1970. godine, pod vodstvom Edwarda Heatha, dobila je mjesto ministrice obrazovanja. To joj je mjesto donijelo veliki publicitet u negativnom smislu. Za nju su svi čuli jer je naložila da se ukine mlijeko kao besplatni topli obrok učenicima od 7 do 11 godina, i da poskupe cijene školskih obroka. Prema *The Sunu* to joj je donijelo etiketu “najomraženije žene u Britaniji”.¹³⁵ Njena je intencija ustvari bila da ta sredstva uštedi za druge školske programe, jer je u tim godinama zemlja trošila više na obrazovanje, nego na odbranu. Osim toga, ona je bila za izgradnju novih škola, a ne za obnovu starih i nastojala je da studenti dobiju svoj novac, a ne da sindikat propisuje koliko pripada novca studentu po određenoj svrhi i da oni manipuliraju novcem. Premda su kritike dolazile sa svih strana, Margaret Thatcher je već tad pokazala čeličnost u odlučivanju i decidnost u provođenju svojih strateških odluka.¹³⁶

Međutim, konzervativna Heathova vlada nije uspjela da opravda povjerenje glasača i na idućim izborima 1974. godine je poražena ne uspijevši smanjiti ovlasti sindikatu, spriječiti inflaciju i oživjeti ekonomiju.¹³⁷

Konzervativci su nakon političkog poraza morali mijenjati filozofiju rada i rukovođenja strankom. Već naredne godine su provedeni opći izbori i Margaret Thatcher se odvažno kandidirala za prvog čovjeka stranke, pobijedivši svoga najvećeg protukandidata Edwarda Heatha. Tako je postala prva žena koja je ikad vodila zapadnu političku stranku i služila kao vođa oporbe u Donjem domu. Istovremeno je predvodila opoziciju u Laburističkoj vladi od 1974. do 1979. godine.

Ukazana joj je prilika da ujedini frakcije u stranci i politički izađe na megdan vladajućim laburistima kojima je pronalazila slabe tačke i zajedno sa svojim suradnicima radila na povratku u vlast. Uvela je i nova pravila u statut Konzervativne stranke prema kojima se predsjednik stranke

¹³⁵ Isto.

¹³⁶ Chris Ogden, *Maggie: An Intimate Portrait of a Woman in Power*, London: Simon & Schuster, 1990., 22.

¹³⁷ Edward Heath (1916-2005) bio je vođa Konzervativne stranke od 1965. do 1975. godine kada je predsjedavanje strankom preuzela Margaret Thatcher. Obnašao je dužnost premijera u mandatu od 1970. do 1974. godine. http://www.bbc.co.uk/history/historic_figures/heath_edward.shtml (pristupljeno: 27.07.2021.)

treba birati svake godine iznova, jer je bila ubjeđena da česti izbori mogu dodatno učvrstiti njen položaj i konsolidirati članstvo.¹³⁸

Dragocjenu pomoć u tome su joj upravo dali laburisti čija je vladavina bila prožeta dubljom ekonomskom krizom, devalvacijom funte na stranim berzama i kolapsom bankarskog sistema što je dovelo i do virtulanog bankrota 1976. godine. Alarmantno stanje je sanirano uz pomoć Međunarodnog monetarnog fonda (MMF), ali nedugo potom je došlo do protesta radnika koji su izazvani financijskim krahom državne blagajne jer sindikati nisu imali dovoljno novca da isplaćuju plaće zaposlenim. Štrajkovi su postali realnost Velike Britanije, a laburistička vlada se s time nije znala nositi. Svaka kriza je ustvari šansa, pa je tako bilo i s ovom. Na narednim parlamentarnim izborima, Konzervativna stranka je dobila većinu i prešla je iz opozicije u poziciju. Najlogičniji potez nove vlade je bio izbor Margaret Thatcher za premijerku Ujedinjenog Kraljevstva u mandatu od 1979. do 1983. godine.¹³⁹

"Tamo gdje postoji razdor, možemo donijeti sklad. Gdje je zabluda, možemo donijeti istinu. Gdje postoji sumnja, možemo donijeti vjeru. A gdje je očaj, možemo donijeti nadu." – rekla je na proglašenju za premijerku.¹⁴⁰

Njena vlada je morala promptno djelovati s obzirom na nagomilane probleme u svim oblastima vezanim za privredni oporavak zemlje. Obećali su smanjiti poreze, izvući gospodarstvo iz recesije, smanjiti ogromnu nezaposlenost koja je u prvom mandatu premijerke Thatcher iznosila oko tri miliona osoba.¹⁴¹ Za to je bilo potrebno izvršiti i radikalne rezove koji su uključivali povećanje indirektnih poreza, inflacija je rasla te su se morale podizati kamatne stope kako bi se to kontroliralo, a zbog gubitaka koje su donosila velika industrijska preduzeća, Thatcher se odlučila za nepopularnu mjeru zatvaranja pogona koji ne donose profit i ne mogu se sami izdržavati. Čuvala je državni budžet od velikih izdataka tako da nije subvencionirala proizvodna preduzeća, pa su mnoga bila priseljena da proglase nelikvidnost i da budu zatvorena, što je dovelo do dodatne nezaposlenosti. Premijerka je također omogućila privatiziranje industrije koja je bila u državnom vlasništvu, dala je i socijalne stanove na prodaju, zbog čega je bila kritizirana i što je uzrokovalo široko rasprostranjenu ljutnju i nezadovoljstvo. Margaret Thatcher je pokušala primijeniti isti aršin

¹³⁸ <https://www.theguardian.com/politics/2013/apr/08/life-of-margaret-thatcher-timeline> (pristupljeno: 21.06.2021.)

¹³⁹ Chris Ogden, *Maggie: An Intimate Portrait of a Woman in Power*, London: Simon & Schuster, 1990., 60-65.

¹⁴⁰ <https://www.theguardian.com/politics/2013/apr/08/margaret-thatcher-quotes> (pristupljeno: 30.07.2021.)

¹⁴¹ Velika nezaposlenost je obilježila prvi mandat Margaret Thatcher i počela je padati tek 1986. godine.

stabilizacijskih mjera koje domaćice primijenjuju u kućnom budžetu kada dođu gladne godine, na državu.¹⁴²

Jedna od industrija koju je najviše pogodila njena politika bilo je rudarstvo. Štrajk rudara u znak prosvjeda zbog zatvaranja rudnika uglja u cijeloj Velikoj Britaniji doveo je do nasilnih sukoba s policijom. Te su rigorozne mjere "stezanja kaiša" destabilizirale britansko društvo u narednih nekoliko godina dok mjere stabilizacije nisu donijele vidna poboljšanja.

"Onima koji zadržavaju dah čekajući omiljenu medijsku krilaticu, *zaokret*, moram reći samo jedno: Okrenete se ako želite. Ova dama se ne okreće." – izjavila je na konferenciji Konzervativne stranke 1980. godine.¹⁴³

Čvrsto je vjerovala u strategiju oporavka britanskog društva koja je bazirana na procjenama ekspertske vlade i na ličnom pravcu djelovanja. Odbila je da britanska valuta bude dio evropske monetarne unije, smatrajući funtu sterling čvrstom garancijom stabilne nacionalne ekonomije. Ona jednostavno nije bila premijer "čerčilovskog tipa" koji je šarmom, lucidnošću i igrom riječi šarmirao svoje glasače i pregovarače, Thatcher je vjerovala u rad, istrajnost u svom kursu, ulaganje u dugoročna postignuća. Na kraju prvog mandata neka od postignuća njene vlade su bila: povećanjem indirektnih poreza uspjela je sniziti kamatne stope, smanjila je inflaciju, obustavila zahtjeve sindikalista i postepeno uvodila poduzetnički duh privatnog kapitala u odnosu na kolektivnu social-praksu prije nje. Te mjere su se pokazale dobrim i učinkovitim za poboljšanje privrednog razvoja Kraljevstva te je zabilježeno osam godina ekonomskog rasta.¹⁴⁴

Njen prvi mandat bio je iskušan i ratom za Falklandske otoke s Argentinom. Suverenitet Ujedinjenog Kraljevstva je došao u pitanje kada je Argentina istakla svoju zastavu i iskrcala svoje trupe na britanski teritorij. Ova kriza je započela u aprilu 1982, godine i trajala je do juna iste godine, kada je okončana vojnom silom. Premda je prethodno pokušala diplomatskim mjerama,

¹⁴² Anthony Seldon, Daniel Collings, *Britain under Thatcher*, London: Routledge, 1999., 80-91.;

<https://www.theguardian.com/politics/2013/apr/13/margaret-thatcher-influence-women> (pristupljeno: 30.07.2021.)

¹⁴³ <https://www.theguardian.com/politics/2013/apr/08/margaret-thatcher-quotes> (pristupljeno: 30.07.2021.)

¹⁴⁴ <https://www.theguardian.com/politics/2013/apr/14/margaret-thatcher-20-changes-britain>

(pristupljeno: 21.06.2021.); <https://express.24sata.hr/life/tajne-zeljezne-lady-voljela-je-hrvatsku-a-u-eu-je-sumnjala-23202> (pristupljeno: 30.07.2021.)

prva evropska premijerka je vojno intervenirala izvršivši invaziju na Falklandske otoke. Bila je to velika pobjeda Margaret Thatcher koju od tada nazivaju “čelična lady”.¹⁴⁵

Sve do invazije njena popularnost u javnosti bila je izuzetno niska, međutim, ovaj je krucijalni momenat odnio prevagu. Britanci su se na slijedećim parlametarnim izborima 1983. godine odlučili birati “čeličnu lady”, onu koja nije kalkulirala sa nacionalnim interesom Velike Britanije. Dobila je masovnu glasačku podršku (144 mjesta) kao izraz potpore njenoj nepokolebljivosti. Međutim, čekala ju je “vruća stolica” koja topi i najjači čelik.¹⁴⁶ Kada je trebalo zaustaviti rudare koji su štrajkali radi zatvaranja rudnika i privatizacije rudarskih kopova, ostajući bez posla i bez budućnosti, nastupio je haos na ulicama velikih gradova, Thatcher je poslala policiju na štrajkače.

“Vladavina zakona mora nadjačati vladavinu rulje” – komentirala je veliki broj ozlijeđenih u tim obračunima.¹⁴⁷

Sindikata je imao preveliku moć što je graničilo sa antidržavnim djelovanjem jer su provodili silu prema onima koji nisu štrajkovali, a s druge strane njena vlada je držala da su troškovi održavanja rudnika preveliki, a uslovi rada loši, što je značilo da Thatcher ni ovoga puta neće odustati od svoje namjere. Smanjila je prava sindikata novim zakonima koje su izglasali i laburisti jer su njima okončani nasilni štrajkovi, a Britanija je mogla krenuti u punu liberalizaciju tržišta rada.

Njeni su oponenti smatrali da su premijerkine odluke zavezale ruke polovici Britanije. Za njih je ona bila i ostala rodonačelnik lihvarske Velike Britanije u nastajanju, koja donosi drakonske, militantne odluke.¹⁴⁸ Vrijeme je pokazalo da je Britanija nakon sukoba s rudarima i unijom sindikalista krenula putem ekonomskog progresa. Bile su to prekretničke godine za ozdravljenje privrede ali i ozdravljenje podijeljenog britanskog društva po nacionalnim i vjerskim šavovima.

¹⁴⁵ Nadimak „Iron Lady“ (Čelična lady) dobila je, između ostalog, jer je uspjela sklopiti snažnu vojnu silu i uputiti je na Južni Atlantik da odbrani ono što je britansko. Drugi veliki razlog za ime “Čelična lady” je politika koja je, uz Ronalda Reagana, vodila radi rušenja bivšeg Sovjetskog Saveza. <https://balkans.aljazeera.net/opinions/2013/4/8/svi-ratovi-margaret-thatcher> (pristupljeno:22.06.2021.)

¹⁴⁶ Seldon, Collings, 101.

¹⁴⁷ John Blundell, *Margaret Thatcher: A Portrait of the Iron lady*, London: Algora Publishing, 2008., 122. Navedeno prema:

<https://books.google.co.in/books?id=bVaNaOeY4BUC&printsec=copyright#v=onepage&q&f=false> (pristupljeno: 30.07.2021.)

¹⁴⁸ <https://balkans.aljazeera.net/opinions/2013/4/8/svi-ratovi-margaret-thatcher> (pristupljeno:22.06.2021.)

Premijerka je prodajom državne imovine uspjela homogenizirati stanovništvo koje je moglo otkupiti dionice uz veoma prihvatljive uvjete, što je povećalo broj dioničara na tržištu, a samim tim i otvorilo mogućnosti za stvaranje malih biznisa i kupovinu privatnih stanova. Tim mjerama je bonitet privatnih firmi rastao, a građani Britanije su povećavali osobni imetak.

Britanska politika u Sjevernoj Irskoj bila je stalni izvor sukoba za svakog premijera još od 1969. godine, međutim, Margaret Thatcher je izazvala posebnu mržnju IRA-e zbog njenog odbijanja da udovolji njihovim političkim zahtjevima, posebno tokom štrajkova glađu u zatvorima 1980-1981. godine.

U oktobru 1984. dok je štrajk još bio u toku, Irska republikanska vojska (IRA) pokušala je ubiti Margaret Thatcher i članove njezinog kabineta bombardirajući hotel u Brightonu tokom godišnje konferencije Konzervativne stranke gdje je vlada bila smještena. Iako je preživjela neozlijeđena, među povrijeđenima i mrtvima bilo je i nekih njenih najbližih kolega, a soba do njene teško je oštećena.

Margaret Thatcher nije bila od onih državnika koji će popuštati pred navalom terorizma ma odakle dolazio niti je respektirala ucjenjivački način pregovaranja. Potpisala je Anglo-irski sporazum 1985. godine s Republikom Irskom čime je poboljšana sigurnosna klima između dvije zemlje, a ona je zauzvrat ponudila veća prava katolicima u Sjevernoj Irskoj. Time je dobila naklonost američkog predsjednika Ronalda Reagana i američkog Kongresa.¹⁴⁹ I opet je uspjela te 1987. godine na parlamentanim izborima, pobijedivši po treći put. Tako je postala prva evropska premijerka u 20. stoljeću koja je vodila jednu vladu u tri mandata.

Tokom tri mandata, ova radoholičarka s 18-satnim radnim vremenom, srezala je programe socijalne pomoći, smanjila ovlasti sindikata i privatizirala jedan veći dio industrijskih kapaciteta. U zajednici koja se raslojila i podijelila na one koji su je podržavali i one koji su je prezirali, uvođenje vrlo nepopularnog poreza 1990. godine, donijelo je ulične proteste koje ni ona nije mogla zaustaviti. Taj porez je jednako opterećivao i vozača autobusa i bankara, što su iskoristila općinska

¹⁴⁹ <https://www.margaretthatcher.org/essential/biography> (pristupljeno: 03.06.2021.)

vijeća i lokalna zajednica za vlastito bogaćenje, prebacujući odgovornost za visoke poreske stope na vladu Margaret Thatcher.¹⁵⁰

Za zadnjeg mandata provela je reformu obrazovanja i kreirala nacionalni kurikulum, otvorila mnoge gradske škole koje su prestale zavisiti od lokalne zajednice, kao i univerzitete, te je omogućila konkurenciju u zdravstvu. Njene odluke nisu naišle na konsenzus u vladi, čak je imala i velikih protivljenja što nije željela britansku funtu vezati za evropski kurs, i fiksirati u odnosu na njemačku marku. I u Konzervativnoj stranci nailazila je na oponentna mišljenja jer je gubila suradničku većinu pošto je njena britka riječ i šefovska nadmoćnost izazivala kontroverzu i podjele u političkom tijelu stranke.

Njeni odnosi sa američkim predsjednikom Reaganom u rješavanju hladnoratovske podjele bili su od presudnog značaja u borbi Zapada protiv komunizma, što je i rezultiralo padom Berlinskog zida i podjelom Sovjetskog saveza. Specijalni odnosi Thatcher i Reagana samo su ojačali ono što se zove “specijalni odnos dva atlantska partnera”. Ona je transformirala prvo Partiju, potom i zemlju, sa nesagledivim posljedicama, zbog kojih se *zemlja i danas dijeli* na “za” i “protiv” Thatcherkinih ekonomskih reformi.¹⁵¹

Margaret Thatcher nije bila za ujedinjenje Njemačke i to je otvoreno naglašavala.¹⁵²

Ipak, njezino partnerstvo sa američkim predsjednikom Reaganom bilo je pokretačka snaga konzervativne revolucije koja je preobrazila politički izgled Zapada, dovela do velikog poraza komunizma te donijela “slobodu i blagostanje milionima ljudi”. Ali je nekima donio i smrt, uništenje i devastaciju, o čemu je govorila kada je na “balkansko pitanje” došlo na “zeleni sto”.¹⁵³

¹⁵⁰ Blundell, 159-163.;

<https://books.google.co.in/books?id=bVaNaOeY4BUC&printsec=copyright#v=onepage&q&f=false> (pristupljeno: 30.07.2021.)

¹⁵¹ <https://balkans.aljazeera.net/opinions/2013/4/8/svi-ratovi-margaret-thatcher> (pristupljeno: 22.06.2021.)

¹⁵² Iako nije bila za ujedinjenje Njemačke, svrstavala je kancelara Helmuta Kohla među najveće njemačke državnike poput Bismarcka i Adenauera. Margaret Thatcher, *Državničko umijeće: Strategije za svijet koji se mijenja*, Zagreb: Školska knjiga, 2004, 1-15.

¹⁵³ Margaret Thatcher, *Državničko umijeće: Strategije za svijet koji se mijenja*, Zagreb: Školska knjiga, 2004.

Komunizam je prezirala smatrajući da je to neman koja počiva na “lažima, mržnji i prisili.”¹⁵⁴
*"Problem s komunizmom je taj što jednog dana novac drugih ponestane."*¹⁵⁵

S druge strane žestoko je branila konzervativizam zasnovan na vladavini prava, tumačeći ga politički kadrim da dominira društveno-političkim zajednicama širom Zapada. U prilog originalnosti politike Margaret Thatcher i vrlo osebnog političkog stava i razmišljanja govore i njeni istupi u vezi s ratom u bivšoj Jugoslaviji. Od početka je podržavala pravo Hrvatske, Slovenije i Bosne i Hercegovine na nezavisnost. Smatrala je važnim stvaranje nacionalnih država koje su nastale raspadom Jugoslavije i SSSR-a.¹⁵⁶

Otvoreno je zastupala pravo bosanske vlade da se brani od velikosrpskog agresora. Mada tada više nije bila premijerka, Margaret Thatcher je davala javnu podršku i koristila svoj međunarodni utjecaj da skrene pažnju na nepravdu koja se čini BiH i njoj legitimnoj vladi u Sarajevu.

O Miloševićevom režimu u Beogradu koji je pokrenuo rat velikih razmjera na Balkanu, Thatcher je napisala: “Srbija je bila u zagrljaju ideologije koja se bitno ne razlikuje od one koja je vladala Njemačkom tridesetih godina. Kao što je bio slučaj s Njemačkom, i Srbiju treba temeljito očistiti od otrova. Tek kad Srbi priznaju šta su učinili i pokaju se, nastupit će vrijeme da se Srbija ponovno počne smatrati još jednom članicom međunarodne zajednice. Prije toga – ne.”

Za nju je Bosna i Hercegovina nakon Dejtonskog sporazuma moguća kao cjelovita i demokratska ako se provede denacifikacija i vrate izbjeglice u svoje domove uz pregnantan nadzor međunarodne zajednice. “Dejtonski sporazum potanko je razrađen, što je također znakovito. Oko tog su se sporazuma sukobile različite težnje i napetosti. Muslimani su isticali one točke u kojima je pridana važnost teritorijalnom i institucionalnom integritetu države. Srbi, a nešto manje i Hrvati, isticali su one točke u kojima se vlast prenosi na lokalnu razinu. No presudna je točka tog sporazuma bilo omogućavanje povratka izbjeglica u svoje domove. No dogodi li se to, Dayton bi omogućio razdiobu Bosne i pobjedu onih koji su proveli etničko čišćenje, te njihovih sponzora u

¹⁵⁴ Thatcher, 2004., 4.

¹⁵⁵ <https://www.theguardian.com/politics/2013/apr/08/margaret-thatcher-quotes> (pristupljeno: 30.07.2021.)

¹⁵⁶ Thatcher, 2004., 276.

Beogradu. A upravo se to i dogodilo.”¹⁵⁷ Insistirala je na tome da se vlada u Sarajevu vojno osposobi kako bi se mogla oduprijeti novim prijetnjama vlastitom autoritetu.

“Još uvijek nije prekasno da se Bosni i njezinim narodima pruži šansa... Napuštanje Bosne, nakon nezapamćenih patnji i toliko truda, bilo bi moralno i pogrešno i politički nepromišljeno.”¹⁵⁸

Margaret Thatcher je upisana u povijest kao jedna od najkontroverznijih političarki 20. stoljeća s podjednakim brojem onih koji ju idealiziraju i onih koji je osporavaju. Ono što joj, međutim, niko ne može osporiti jest činjenica da je pokazala više odlučnosti nego bilo koji drugi političar njene generacije. Bila je prva premijerka Ujedinjenog Kraljevstva i do danas se smatra jednom od najistaknutijih figura britanske političke povijesti, poznata kao “Čelična lady”. Bila je poznata po svom izravnom i beskompromisanom obliku vladanja.

Bivši premijer Harold Macmillan opisao ju je 'briljantnim tiraninom, okruženom mediokritetima', a njezin prethodnik na dužnosti i u čelništvu konzervativaca Edward Heath nazvao je 'tom prokletom ženom'. Bez obzira što nije bila feministica pa čak ni velika zagovornica ženskih prava, za političare muškarce ostala je samo “žena” ili “prokleta žena”.

"Ako želite da se nešto kaže, tražite muškarca; ako želite da se nešto učiniti, tražite ženu." - govorila je.¹⁵⁹

Uspjeh jedne žene ne znači korak naprijed za sve žene. U jedanaest godina vladanja, Thatcher je promovirala samo jednu ženu u svoj kabinet, i nije joj bila naklonjena. Jednostavno, bila je premijerka koja je slučajno bila žena.

¹⁵⁷ Isto, 265.

¹⁵⁸ Isto, 267.

¹⁵⁹ <https://www.theguardian.com/politics/2013/apr/08/margaret-thatcher-quotes> (pristupljeno: 30.07.2021.)

3.7. DAME MARY EUGENIA CHARLES – PRVA PREMIJERKA DOMINIKE

Dame Mary Eugenia Charles (1919-2005) bila je političarka i predsjednica Vlade Dominike od 1980. do 1995. Prva je i jedina žena do danas koja je obavljala dužnost predsjednice Vlade Dominike i prva žena crne rase premijerka modernog doba. Njena politička karijera počela je u 1960-im godinama kada je vodila kampanju protiv cenzure u medijima. Pomogla je u osnivanju Dominičke stranke slobode i vodila ju od ranih 1970-ih do 1995. godine. Izabrana je za predstavnicu u Zastupničkom domu 1970. i vodila je opoziciju od 1975. godine. Postala je predsjednica Vlade nakon što je Dominička stranka slobode pobijedila na izborima 1980. godine.¹⁶⁰

Dame Mary Eugenia Charles bila je također i prva žena advokat u ovoj karipskoj državi u kojoj su njeni preci bili robovi; ona je bila unuka robova. To breme je uvijek shvatala kao naslijeđe koje opominje i podstiče na borbu protiv rasne segregacije i diskriminacije.

Međutim, njen otac je postigao veliki uspjeh kao izvoznik voća i kao trgovac nekretninama, a kasnije i kao bankar, jer je osnovao vlastitu banku i jedno vrijeme bio gradonačelnik Roseaua i senator u jednoj od izbornih jedinica Dominice. Zahvaljujući svom utjecaju omogućio je Eugeniji da stekne odlično obrazovanje. Nakon što je završila srednju školu u Dominiki, diplomirala je pravo na Univerzitetu u Torontu, i završila Londonsku školu ekonomije i političkih nauka.

Nakon završenog školovanja 1949. godine vratila se u Dominiku i bavila se advokaturom u Roseau.¹⁶¹

Eugenia Charles se politički aktivirala krajem 1960 -ih, nakon što je dominikanska vlada donijela zakon o ograničavanju slobode medija¹⁶² protiv koga se angažirala i pravno ali je povelila i ulične demonstracije protiv laburista na vlasti. Taj politički aktivizam doprinio je osnivanju nove političke stranke pod nazivom “Stranka slobode Dominike” (DFP) s njom kao političkim vođom. Na izborima 1970. godine, Eugenia Charles je bila poražena, ali je ipak uspjela biti imenovana u

¹⁶⁰ <https://www.britannica.com/biography/Eugenia-Charles> (pristupljeno: 09.08.2021.)

¹⁶¹ <https://blogs.lse.ac.uk/latamcaribbean/2019/06/20/the-iron-lady-of-the-caribbean-at-lse-remembering-dominicas-eugenia-charles-100-years-after-her-birth/> (pristupljeno: 08.08.2021.);

<https://biography.jrank.org/pages/2901/Charles-Mary-Eugenia.html> (pristupljeno: 05.08.2021.)

¹⁶² Riječ je o Zakonu o zavodljivim i nepoželjnim publikacijama koje je izglasala vlada Olivera le Blanca iz jula 1968. godine. <https://biography.jrank.org/pages/2901/Charles-Mary-Eugenia.html> (pristupljeno: 08.08.2021.)

zakonodavno tijelo 1970., a 1975. osvojila je mjesto u Domu Skupštine i postala lider opozicije.¹⁶³ Predvodila je 1980. godine svoju stranku u državni parlament na temelju njenih argumenata o neovisnosti Dominike. Fokusirala se na potrebu referenduma kako bi zemlji dala priliku da odluči o uslovima ovako velikog koraka.

“Mora postojati referendum ... rasprava uživo u svim dijelovima otoka, u svim sferama života i u svim razredima. Ljudi moraju znati šta će to biti, i moraju to prihvatiti širom otvorenih očiju ”.¹⁶⁴

Kad je njena Stranka slobode Dominike uspjela pobijediti na izborima 1980., Dame Mary Eugenia Charles je postala premijerka, toliko vidljiva, snažna i odlučna, da je ovo mjesto uzastopno tri puta osvajala na parlamentarnim izborima. Istovremeno su joj pripadali i resori ministarstva vanjskih poslova i finansija i razvoja, borila se protiv korupcije u vladi, pokušala ograničiti utaju poreza, zalagala se za slobodu medija, i poticala je turizam i ekologiju na ovom karipskom otoku. Također je nje govala bliske odnose sa Sjedinjenim Državama, podržavajući invaziju te zemlje na Grenadu 1983. godine, kada se i sastala sa Ronaldom Reaganom i javno objelodanila ovaj savez, koji će joj biti od dragocjene pomoći kada su je dva puta pokušali svrgnuti s vlasti; jedanput vlastite odbrambene snage, a drugi put neonacisti i plaćenici Ku Klux Klana.¹⁶⁵

Oštroumnom taktikom i bezrezervnom odlučnošću tražila je internacionalnu podršku s kojima bi unaprijedila programe jednakog pristupa obrazovanju, zdravstvenoj zaštiti i pomoći poljoprivrednicima.

Poznata kao "čelična dama Kariba" Dame Mary Eugenia Charles se odrekla uloge supruge i majke da bi se u potpunosti mogla posvetiti politici i doprinijeti da dominičko društvo postane ekonomski perspektivno, socijalno pravedno i samostalno.¹⁶⁶

¹⁶³ Gabriel J. Christian, *Mamo!: The Life & Times of Dame Mary Eugenia Charles*, Michigan:Twenty-fifth pont casse press, 2009.,

https://books.google.co.uk/books?id=93IuDwAAQBAJ&printsec=frontcover&dq=Mamo!+The+Life+%26+Times+of+Dame+Mary+Eugenia+Charles&hl=en&sa=X&ved=0ahUKEwi4_87Ao57ZAhWnLcAKHTXOCdwQ6AEIKTAA#v=onepage&q=mary%20eugenia%20charles&f=false (pristupljeno: 09.08.2021.)

¹⁶⁴ <https://blogs.lse.ac.uk/latamcaribbean/2019/06/20/the-iron-lady-of-the-caribbean-at-lse-remembering-dominicas-eugenia-charles-100-years-after-her-birth/> (pristupljeno: 08.08.2021.)

¹⁶⁵ Riječ je o aferi kodnog naziva "Red Dog" kada su se kanadski i američki konzervativci udružili sa pripadnicima neonacista i Ku Klux Klanom kako bi je zbacili s vlasti i doveli prethodnog premijera Patricka Johna. Pokušaj atentata je propao jer ga je kanadska policija na vrijeme otkrila. <https://biography.jrank.org/pages/2901/Charles-Mary-Eugenia.html> (pristupljeno: 08.08.2021.)

¹⁶⁶ Christian, 2009., 27.

¹⁶⁶ <https://blogs.lse.ac.uk/latamcaribbean/2019/06/20/the-iron-lady-of-the-caribbean-at-lse-remembering-dominicas-eugenia-charles-100-years-after-her-birth/> (pristupljeno: 08.08.2021.)

Smatrala je da uzrok njenog uspjeha leži upravo u činjenici da je žena, jer se na žene u vrijeme njenog odrastanja gledalo kao na niže vrijedne, što ju je motiviralo da uvijek daje više od sebe kako bi se dokazala.

Upravo ta doživotna odlučnost omogućila joj je da postane prva žena advokat u Dominiki, prva i jedina žena premijerka u Dominiki, najduže premijerka u historiji Dominike, te treća s najdužim premijerskim stažem u svijetu.

Tokom svog odlaska u penziju, velika dama karipske politike, nastavila je raditi po cijelom svijetu na promociji ljudskih prava i demokracije. Svojim autoritetom i vještinom upravljanja je ostavila trajan pečat u politici Dominike, američkog kontinenta i cijelog svijeta, jer je dokazala da se sa čeličnom voljom, kompetentnošću i marljivošću, mogu ispraviti i dugogodišnje predrasude, nepravde i zablude.

3.8. VIGDÍS FINNBOGADÓTTÍR – PRVA DEMOKRATSKI IZABRANA PREDSEDNICA NA SVIJETU

U povijesti modernog čovječanstva Vigdís Finnbogadóttir predstavlja prvu predsjednicu koja je izabrana na demokratski način u svijetu i prvu ženu predsjednicu Islanda. Vigdís je predsjedavala Islandom od 1980. do 1996. godine, u četiri mandata punih šesnaest godina, i to je stavila na prvo mjesto šefice države s najdužim stažem u bilo kojoj zemlji.¹⁶⁷

“Njen izbor za predsjednika bila je međunarodna priča. Jedna od rijetkih vijesti iz ove male zemlje koja je odjeknula u međunarodnim medijima. Dobila je više prostora nego vijest o erupciji, što je daleko češća pojava od žene koja je izabrana za šefa države na demokratskim izborima. To se nikada prije nije dogodilo.”¹⁶⁸

¹⁶⁷ <https://hrv.lvltravels.com/11-inspiring-women-know-from-iceland-a-903770> (pristupljeno:09.08.2021.)

¹⁶⁸ Páll Valsson, *A Woman Becomes President*, Reykjavik, 2020.; <https://www.islit.is/en/promotion-and-translations/icelandic-literature/icelandic-titles/nr/1174> (pristupljeno: 09.08.2021.)

Vigdís Finnbogadóttir je rođena 1930. godine u Reykjaviku u imućnoj porodici visokoobrazovanih roditelja. Vigdis im je bila prvo dijete, a godinu dana nakon njezina rođenja dobila je brata Þorvaldura. Studirala je francuski jezik i književnost u Grenobleu i na pariskoj Sorbonni, te historiju teatra u Kopenhagenu. Završila je i studij engleskog jezika te se obrazovala za profesoricu na Univerzitetu u Islandu, gdje je kasnije predavala francuski jezik, dramu i historiju pozorišta. Njeno zanimanje za umjetnost odvelo je u smjeru glume i scenskih umjetnosti gdje je iskazala svoju umiješnost i stručnost naročito u periodu od 1972. do 1980. godine kada je preuzela rukovođenje islansdskim nacionalnim teatrom u Reykjaviku. Premda nije bila politički aktivna u mladosti, bila je izuzetno socijalno angažirana smatrajući da se mirnim protestima i ličnim građanskim inicijativama može utjecati na političare i popraviti socijalni položaj marginaliziranih skupina u društvu kao i samo društvo u cjelosti.

Vigdís je 1960-ih i 1970-ih sudjelovala na brojnim skupovima održanima u znak prosvjeda protiv američke vojne prisutnosti na Islandu, tražeći Island bez vojske i NATO jedinica. Zaštita prirodne sredine i zaštita žena i djece, bila su pitanja koja su pokretala njen svakodnevni aktivizam.¹⁶⁹

Društveno osviještena intelektualka pokazala je i na ličnom planu da joj kao ženi pripada isti tretman kao muškarcu kada je odlučila posvojiti dijete jer vlastito nije mogla imati. Pošto nije imala partnera, bila je razvedena, njezina prijava je odbijena, što je nije obeshrabrilu i na koncu je uspjela postati prva osoba bez partnera na Islandu koja je uspjela posvojiti dijete. Bilo je to vrijeme jačanja feminističkog pokreta koji je postao sve utjecajniiji i u njeznoj zemlji.¹⁷⁰

S obzirom da je bila odgojena da uči cijelog života, u svojim televizijskim nastupima i kao direktorica teatra i kao socijalno angažirana aktivistkinja isticala je važnost obrazovanja žene, kojima je uputila poruku: "Obrazujte se - nikada nemojte prihvatiti kraće obrazovanje od svoje braće".¹⁷¹

Iako je Island dao biračko pravo ženama još 1915., a prije njega su to učinili još jedino Novi Zeland i Finska, do 70-ih godina 20. stoljeća samo devet žena je dobilo mjesto u parlamentu. U 1975.

¹⁶⁹ <https://www.britannica.com/biography/Vigdis-Finnbogadottir> (pristupljeno: 28.07.2021.)

¹⁷⁰ <https://www.wef.org.in/fru-vigdis-finnbogadottir/> (pristupljeno:01.08.2021.)

¹⁷¹ <https://www.smu.ca/academics/archives/vigdis-finnbogadottir.html> (pristupljeno: 03.08.2021.)

godini bila su samo tri žene u parlamentu, ili 5% parlamenta, u poređenju sa 16% do 23% u drugim nordijskim zemljama, i to je predstavljalo veliki problem za emancipaciju ženske populacije. Uz dinamizam feminizma, rađao se i tzv. ženski radikalizam manifestiran kroz razne radikalne grupe koje su tražile promjene putem agresivnih javnih kampanja i štrajkova. Ideja za štrajk prvo je predložena od strane Crvenih čarapa, radikalnog ženskog pokreta osnovanog 1970. godine, ali se nekim Islandkama to činilo isuviše konfliktno.

"Pokret Crvenih čarapa izazvao je priličnu uznemirenost napadom na tradicionalna shvatanja žena – naročito među starijim generacijama žena koje su pokušale da savladaju umjetnost savršene domaćice", kazala je Ragnheidur Kristjansdottir, profesorica historije na Univerzitetu na Islandu. Ali kada je štrajk preimenovan u "Slobodan dan za žene" osigurao je gotovo univerzalnu podršku, uključujući i solidnu podršku sindikata.¹⁷²

Bila je to, ustvari, akcija kojom su žene željele pokazati šta znači kada one jedan dan ne učestvuju u svojim poslovima, tražeći za sebe jednaka prava jer su bile slabije plaćene i rodno diskriminirane. Taj je "dan" bio prvi korak za emancipaciju žena na Islandu i promijenio način razmišljanja kod mnogih Islandana.

"Stvari su se vratile u normalu sljedećeg dana, ali sa znanjem da su i žene kao i muškarci stubovi društva" – prisjetila se toga dana.¹⁷³

Taj dan nije bio samo pokušaj "osvajanje slobode i prava" on je mnogo značio na polju uključenja žena u politiku. Ljudi su na čelu zemlje željeli vidjeti snažnu ženu izraženog karaktera i osobnosti, a Vigdis se činila kao idealna kandidatkinja.

Predstavljala je sve ono što se kosilo sa tradicionalnom ulogom žene; bila je razvedena i samohrana majka, akademski obrazovana, intelektualka koja promovira islandsku kulturu i tradiciju u inozemstvu i aktivno se bori za bolji položaj žena u društvu. Uz sebe imala je snažnu podršku

¹⁷² <https://www.6yka.com/novosti/dan-kada-su-zene-na-islandu-odbile-da-rade-kuvaju-i-brinu-o-djeci> (pristupljeno: 03.08.2021.)

¹⁷³ <https://www.bbc.com/news/magazine-34602822> (pristupljeno: 01.08.2021.)

naroda kada je stala na megdan trojici muškaraca koji su bili njeni protivkandidati na tim historijskim izborima 1980. godine.

“Ta godina bila je prekretnica, tada su Islandci izabrali ženu. Stvari su se jako promijenile i, prema mom mišljenju, moje jedino postignuće u životu bilo je da mladim djevojkama i ženama dam samopouzdanja: 'Ako ona to može, mogu i ja.’¹⁷⁴

Pobjedom 1980. godine je ustvari i počela njena politička karijera i s pobjedom je i okončala svoju predsjedničku dužnost 16 godina poslije. Postala je predsjednica Islanda i prva žena predsjednica demokratskom voljom naroda na cijelom svijetu.¹⁷⁵ Tako je jedna samohrana majka prvi put u historiji postala žena predsjednica jedne države. Izabrana je sa 33,6% glasova, dok je njezin najbliži suparnik dobio 32,1% glasova birača.¹⁷⁶

Kao predsjednica u sklopu svojih ovlasti koje nisu bile velike, jer je predsjednička funkcija na Islandu ceremonijalne prirode, a parlament Althing nosilac sve zakonodavne vlasti,¹⁷⁷ Vigdís se istaknula kao veliki borac za ekologiju, ženska prava, jezik i kulturu svoje zemlje. Borila se za pošumljavanje Islanda i za čuvanje njegovih prirodnih potencijala.

"Naš jezik je naša tvrđava", rekla je u svom inauguralnom govoru 1980. godine, naglašavajući autentičnost jezika Vikinga koji se malo mijenjao tokom vremena.¹⁷⁸

¹⁷⁴ <https://www.goethe.de/ins/us/en/kul/wir/erp/21882192.html> (pristupljeno: 11.08.2021.)

¹⁷⁵ Vigdís Finnbogadóttir nije bila prva ženska predsjednica u povijesti, jer je prethodno u Argentini Isabel Martínez de Perón postala predsjednicom 1974. godine (međutim, ona na taj položaj nije bila izabrana nego ga je naslijedila po smrti svog supruga Juana Peróna, čija je potpredsjednica do tada bila). Još je jedna žena prije Vigdís Finnbogadóttir došla na čelo republike, Lidia Gueiler Tejada, koja je 1979. godine postala vršiteljicom dužnosti predsjednice Bolivije, kao dotadašnja predsjednica Donjeg doma Bolivijskog parlamenta. <https://www.dnevno.hr/ekalendar/na-danasnji-dan/prva-zena-u-povijesti-demokratski-izabrana-za-predsjednicu-republike-1980/> (pristupljeno: 27.07.2021.)

¹⁷⁶ Smatrala je da je razlika mala između nje i prvog protukandidata, reagirajući najprije “ženski emotivno” jer je i on mogao biti dobar predsjednik da bi potom shvatila da je izvojevala ključnu pobjedu za islandsku ženu. <https://zaposlena.hr/aktualno/vigdis-finnbogadottir-prva-zena-predsjednica/> (pristupljeno: 29.07.2021.)

¹⁷⁷ Althing je jedinstveni republički parlament koji su osnovali prvi Islandci 930. godine i predstavlja najstariju postojeća nacionalna skupština na svijetu. <https://www.quoteikon.com/vigdis-finnbogadottir-quotes.html> (pristupljeno: 02.08.2021.)

¹⁷⁸ <https://zaposlena.hr/aktualno/vigdis-finnbogadottir-prva-zena-predsjednica/> (pristupljeno: 29.07.2021.)

Građani su joj ukazali povjerenje na reizborima 1984., 1988. i 1992. godine jer je bila cijenjena zbog svoje predanosti islandskim vrijednostima i popularizacije Islanda diljem svijeta.

Tokom svog drugog predsjedničkog mandata Vigdís Finnbogadóttir ugostila je znameniti hladnoratovski Samit u Reykjavíku 1986. godine, na kojem su se susreli američki predsjednik Ronald Reagan i sovjetskog lider Mihail Gorbačov.

Nakon predsjedničkog mandata i umirovljenja 1996. godine ostala je aktivna u javnom životu, naročito na području kulture. Osnovala je i predsjedavala Vijećem žena svjetskih liderica, s ciljem osnaživanja žena na polju zauzimanja pozicija moći. "Prvi nam je cilj biti viđene i od muškaraca i od žena. Mi smo stvarnost, mi žene koje smo dosegle visine. Želimo da ljudi diljem svijeta znaju što smo ostvarile."¹⁷⁹

Neosporan je njen upliv u podizanju svjesnosti kod žena da mogu dosegnuti više ciljeve od tradicionalnih i bioloških, da mogu biti sve što žele pokrećući svoje unutrašnje potencijale, ali samo ako dobiju podršku u državnom zakonodavstvu te kreiraju pozitivnu socijalnu sliku zajednice u kojoj žive.

"Nije dovoljno da žena bude inteligentna. Inteligencija mora imati modernu frizuru".¹⁸⁰

Kao predsjednica je stalno isticala političku neravnopravnost žena radeći sustavno na tome da se poveća parlamentarna kvota rodne ravnopravnosti.

U svojim je nastupima promovirala feminizam i pacifizam, a ovako se obratila okupljenima na 4. konferenciji Ujedinjenih naroda o ženama 1995. godine u Pekingu:

"Sva prava se moraju podudarati s obvezama; kada zahtijevaju jednaka prava kako bi ostvarile kontrolu nad svojim životom, žene pokazuju svoju spremnost na preuzimanje odgovornosti i rješavaju globalne probleme i to udružene s muškarcima, na dobrobit svih na planeti. Ako postavimo jednakost na ovaj način, tada je činimo univerzalnom i počinjemo gledati daleko u budućnost, prema drugačijem društvu. Ovakva mi je vizija danas manje 'nezamisliva' nego što je

¹⁷⁹ <https://voxfeminae.net/strasne-zene/vigdis-finnbogadottir-prva-predsjednica/> (pristupljeno: 01.08.2021.)

¹⁸⁰ <https://www.quoteikon.com/vigdis-finnbogadottir-quotes.html> (pristupljeno: 01.08.2021.)

ideja ženske jednakosti bila prije sto godina. Stoga možemo opravdano reći da smo prešle dalek put.”¹⁸¹

Put Vigdís Finnbogadóttír je sve do danas u 91-oj godini života, pokazatelj ustrajnosti u borbi za prava žena, za prava prirode na svoj život bez zagađenja, prava svih marginalnih skupina društva i nadasve prava na obrazovanje koje treba biti dostupno svima, a ne elitizirano. Ona je izgradila imidž i ugled i među mlađom populacijom i žena i muškaraca jer je postala sinonim za Island kao naprednu državu u kojoj su žene predsjednice.

Sadašnja premijerka Islanda Katrín Jakobsdóttir nedavno je rekla: “Odrastala sam uz Vigdis kao predsjednicu, i mislim da sam tek počela cijeniti njen utjecaj kad me moja šestogodišnja nećaka upitala:”Može li muškarac postati predsjednik?”¹⁸²

Vigdís Finnbogadóttír je jedna od dvije predsjednice u Evropi do 2000. godine (druga je Agatha Barbara, op.a.) koje su bile pomalo autsajderice, koje nisu pripadale političkim dinastijama niti bile izdanak društvene elite, ali su predanošću, samouvjerenošću i odlučnošću prokrčile put do vrha svojih stranaka te preoblikovale zatečene odnose u svojim zemljama.¹⁸³

Ipak, samo je Vigdis uz sve navedeno izgradila i akademsku karijeru naglašavajući da je obrazovanje ključ promjene u društvenim odnosima koje zbacuje teret predrasuda. Njena široka prosvijećenost nije prošla nezapaženo i u međunarodnim akademskim krugovima koji su joj dodijelili šesnaest počasnih doktorata vodećih univerziteta u Evropi, Japanu, skandinavskim zemljama, Velikoj Britaniji, SAD -u i Kanadi.

¹⁸¹ <https://voxfeminae.net/strasne-zene/vigdis-finnbogadottir-prva-predsjednica/> (pristupljeno: 01.08.2021.)

¹⁸² <https://thenordics.com/trace/can-man-become-president> (pristupljeno: 28.07.2021.)

¹⁸³ <https://zaposlena.hr/aktualno/vigdis-finnbogadottir-prva-zena-predsjednica/> (pristupljeno. 29.07.2021.)

3.9. MILKA PLANINC – SOCIJALISTIČKA ŽELJEZNA LADY

Milka Planinc je bila druga žena predsjednica vlade u evropskoj historiji.¹⁸⁴ Može se reći da su u periodu od 1982. do 1986. Margareth Thatcher i Milka Planinc vodile istovremeno, jedna zapadnu kapitalističku vladu, druga istočnu socijalističku vladu.

Podaci iz biografije Milke Planinc kažu da je rođena u Žitniću kod Drniša 1924. godine u porodici Nikole Malade i Stane rođ. Kašić.¹⁸⁵ Majka joj je bila Srпкиnja pravoslavne vjeroispovijesti, ali se je udajom za Milkinog oca preobratala na katoličanstvo. Milka je sa roditeljima preselila u Split 1930. godine gdje je živjela do 1947. godine. Majka joj je umrla 1934. godine, kada je Milka imala deset godina.

“Najtežu tragediju obitelj je doživjela 1934. godine. Umrla je mama. Strašno za cijelu obitelj. Osmero djece, najstarija sestra 20 godina, najmlađi brat Zvonko dvije godine. Uzalud je bilo nabavljanje pravog drniškog pršuta za najboljeg liječnika. Mama je umrla. Otac se nije više nikad ženio. Znao je reći: lako je naći ženu, ali ja ne bih mogao naći majku svojoj djeci. Kako nevolja nikad ne dolazi sama, u tom teškom vremenu otac je završio u zatvoru. Uhapšen je. Netko ga je prijavio da je uvrijedio kralja, a to je bilo u vrijeme kad je jugoslavenski kralj Aleksandar u atentatu ubijen u Marseilleu. To je bilo vrijeme ekonomske krize. Loše je krenulo i u poslu. Otac je olako prodavao na „vjerესiju”. Opet je trebalo nabavljati prave drniške pršute. Ovaj put za advokate, zbog oca u zatvoru, i za uzaludno parničenje radi naplate dugova.”¹⁸⁶

Osnovnu i srednju školu pohađala je u Splitu. Još u toku školovanja uključila u revolucionarni omladinski pokret i postala član Saveza komunističke omladine Jugoslavije (SKOJ), a zbog čega je imala problema s talijanskim okupacionim vlastima.

¹⁸⁴ Tvrтко Jakovina, “Milka Planinc kao paradigma hrvatske povijesti” u: Milka Planinc, *Čisti računi željezne lady*, Zagreb: Profil, 2011., 11. Navedeno prema „Politika“, 3. septembra 1984. („Milka Planinc – druga žena predsednik vlade u Evropi“; Olga Vasiljević).

¹⁸⁵ *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=48593> (pristupljeno: 01.06.2021.)

¹⁸⁶ Milka Planinc, *Čisti računi željezne lady*, Zagreb: Profil, 2011., 84-85.

“Na jesen 1941. poslije onih demonstracija pred splitskim teatrom¹⁸⁷, primljena sam u SKOJ. Dakle, početak organiziranog političkog djelovanja. Život mi se zaista promijenio. Tako naglo odlaze oni laki, bezbrižni dani. Postaješ ozbiljan, odgovoran čovjek. Mada, iskreno govoreći, ne pamtim da smo u to vrijeme mi, skojevke iz razreda, napravile neka herojska djela. Išli smo na sastanke, dogovarali akcije, prije svega skupljanje pomoći, hrane, lijekova za partizane, ili za obitelji, posebno usamljenih majki hapšenih ili zarobljenih aktivista. Pisali smo parole po zidovima. Sve to je u vrijeme okupacije bilo veoma opasno. Talijani su ne samo hapsili, nego su nemilice mlatili i mučili po zatvorima.”¹⁸⁸

Planinc je pristupila narodnooslobodilačkom pokretu u Hrvatskoj, zajedno sa sestrom, nakon kapitulacije Italije 1943. godine i prvog oslobođenja Splita. Njemački Wehrmacht je ubrzo ponovno zauzeo Split, a Planinc je sa svojom jedinicom prebačena na Vis, gdje se priključila 11. dalmatinskoj udarnoj brigadi s kojom je ostala do kraja rata. U 11. dalmatinskoj udarnoj brigadi obavljala je funkciju političkog delegata voda, a kasnije političkog komesara čete za vezu. Poslije završetka rata, 1945. godine, demobilizirana je iz Jugoslavenske narodne armije u činu poručnika. U članstvo Komunističke partije Jugoslavije (KPJ) primljena je 1944. godine.¹⁸⁹

Iako je demobilizirana kao poručnik JNA, nije na to gledala kao na privilegiju, i dugo je tražila posao. Kada je prešla iz Splita u Zagreb kako bi bila s mlađim bratom, tamo je ostala i završila višu školu, te se zaposlila u Elektri, a potom u Dalekovodu. Može se reći da je njezina politička karijera zapravo otpočela 1949. godine kada staje na čelo Agitpropa za “Trešnjevku”¹⁹⁰, nakon čega slijedi njezin uspon u političkom životu SR Hrvatske i SFR Jugoslavije.

“Na Trešnjevku sam došla mlada, bez radnog i političkog iskustva u takvim uvjetima...Zagrebačka Trešnjevka bila je moja velika životna i radna škola. Tamo sam radila 12 godina. Poslije Agitpropa

¹⁸⁷ Riječ je o demonstracijama splitskih srednjoškolaca protiv izdavanja svjedodžbi na talijanskom jeziku pred Hrvatskim narodnim kazalištem u Splitu.

¹⁸⁸ Planinc, 2011., 89.

¹⁸⁹ Planinc, 2011., 94.

Podaci KPJ kažu da je primljena u KP 1944. U svojim memoarima Planinc piše: “Na Hvaru sam u to vrijeme primljena u Komunističku partiju. Ne pamtim točan datum, je li to bilo u studenome ili prosincu 1943. Da li u Brusju, Zastrazišću ili u Pitvama? Ali pamtim - bilo je hladno, bura. Sastanak, u Partiju primljeno nas sedam skojevaca. Primio nas je i održao lijep govor Benko Matulić. Tada major, kasnije je bio admiral ratne mornarice. Neko vrijeme bio je član CK Hrvatske”.

¹⁹⁰ Trešnjevka je zagrebačko naselje koje se iza rata nalazilo na periferiji, i od radničkog naselja za samo 15 godina se pretvorilo u općinu od 60 hiljada stanovnika.

bila sam sekretar Komiteta, pa predsjednik Narodnog odbora općine. Poslije Splita Trešnjevka je zaista postala moj novi dom.”¹⁹¹ Tada je i stupila u brak sa inženjerom iz Zagreba, slovenskih korijena, Zvonkom Planincem. S njim je dobila dvoje djece, sina i kćerku.

“Kad su moja djeca već odrasla, ja s puta iz daleke Mongolije provjeravam kako je, imate li ovo i ono, a sin mi kaže: „Mama, imamo sve, samo nam fali osovina.” U to sam vrijeme nadoknađivala i školsko obrazovanje. Uz sve obaveze u poslu, udaju, rođenje i odgajanje dvoje djece, pri kraju predsjedničkog mandata u općini Trešnjevka ispunila mi se želja da uspješno završim Visoku upravnu školu. Diplomirala sam na temi „Samoupravljanje u općini Trešnjevka”.¹⁹² Milka Planinc je do pozicije prvog čovjeka Vlade SFR Jugoslavije obavljala više političkih funkcija.¹⁹³ Nakon sloma “Hrvatskog proljeća” Milka Planinc dolazi na čelnu poziciju Centralnog komiteta Saveza komunista Hrvatske (SKH).

“Na prijedlog Mike Tripala 1969. izabrana sam za člana Izvršnog komiteta Centralnog komiteta Saveza komunista Hrvatske. Nakon ostavke Savke Dabčević Kučar birana sam za predsjednicu CKH, odnosno Predsjedništva CKH. Na tim dužnostima radila sam punih 10 godina, a 1982. sam otišla u Beograd, gdje sam do 1986. obavljala dužnost predsjednice Saveznog izvršnog vijeća. Tada sam otišla u mirovinu. Dok nižem ove radne godine i razne funkcije i odgovornosti, nametnula mi se ocjena svog radnog vijeka. Uviđam da sam u doista dugom radnom stažu kratko, skoro prolazno, vrijeme radila na odgovornim i zanimljivim, ali ipak lakšim „lagodnijim” funkcijama, a veoma dugo, ponekad i predugo, na poslovima, funkcijama veoma teškim i odgovornim. Ponekad i iscrpljujućim.”¹⁹⁴

Njen dolazak na čelo Partije u Hrvatskoj bio je praćen izrazitim raskolom u partijskom vrhu, s obzirom da je borba protiv hrvatskog nacionalizma riješena smjenama “proljećara”, te je tako Milka Planinc “iz drugog ešalona” postala vodeći čovjek.

¹⁹¹ Planinc, 2011., 123-124.

¹⁹² Isto, 125.

¹⁹³ Bila je politička sekretarka "Općinskog komiteta Saveza komunista Trešnjevke";predsjednica "Narodnog odbora Trešnjevke" 1957.; načelnica "Sekretarijata za prosvjetu i kulturu Narodnog odbora Zagreba", 1961. – 1963.;organizaciona sekretarka "Gradskog komiteta Saveza komunista Zagreba", 1963.; republički sekretarka za "Školstvo i obrazovanje u Izvršnom vijeću SR Hrvatske", 1963. – 1965.; predsjednica "Odbora za prosvjetu, nauku i kulturu Republičkog vijeća Sabora SR Hrvatske", 1965. – 1967.;

¹⁹⁴ Isto, 133.

“Najdetaljnija analiza zbivanja u Hrvatskoj tijekom Proljeća dana je u knjižici „Izveštaj o stanju u Savezu komunista Hrvatske u odnosu na prodor nacionalizma u njegove redove”, usvojenoj na 28. sjednici CK SKH, 8. svibnja 1972., koja je tiskana u redakciji Ante Josipovića. Tijekom izlaganja na VII. kongresu SKH početkom travnja 1974., prvom nakon smjene proljećara, Milka Planinc opisala je smijenjene kolege kao osobe koje su „metodom pritiska, avangardizma, jeftinog sakupljanja poena za liderske pozicije” neprestano „podjarivali hrvatski nacionalizam i šovinizam”, gurali SKH u izolaciju uz osjećaj da se bore za hegemoniju u SFRJ, možda i razbijaju zemlje. Neprestano vraćanje na prošlost i osjećaj da se samo čišćenjem negativnog može graditi socijalizam nije bilo produktivno.”¹⁹⁵ Vječne suprotnosti u hrvatskom političkom vrhu i Partiji obojene Karađorđevom 1971., ali se zapravo nisu razriješile sve do prestanka postojanja SFRJ.¹⁹⁶

Hrvatski nacionalisti iz 90-ih godina spočitavaju joj glavnu ulogu u hapšenju Franje Tuđmana, Dražena Budiše, Šime Đordana, Marka Veselice, Vlade Gotovca, Hrvoja Šošića i drugih aktera “hrvatskog proljeća”.¹⁹⁷ Ispostavit će se da je Vrhovec protiv nje vodio unutarpartijske intrige 1977., no zaštitio ju je sam Josip Broz Tito.

“Nisam vjerovao da bi netko radi lične ambicije spleo takve intrige. Nemam povjerenja u Vrhovca... Ako dobiješ podršku, morat ćeš to prihvatiti... Ne dajte Partiju takvima. Ti si to primila u najtežoj situaciji. Takav odnos prema tebi je nepošten i podao. To najviše ide iz Zagreba. Zagreb. rukovodstvo. Tjerali su do ruba ponora. Izdrži, mirno... Ti si sposobna da i ovo svladaš. Ja se neću miješati. Oni će snositi odgovornost.”¹⁹⁸

Milka Planinc je “preživjela” i ovaj udar, možda ponajviše zahvaljujući naklonosti tadašnjeg prvog čovjeka Hrvatske Bakarića¹⁹⁹ i prvog čovjeka Jugoslavije Tita. U periodu vođenja Partije (1971–82), u socijalističkoj Hrvatskoj, došlo je do ekonomskog procvata, otvaranja industrijskih postrojenja, izgradnje cesta i autoputa, moderniziran je telefonski sistem, vodoprivreda, povećana

¹⁹⁵ Tvrtko Jakovina u “Milka Planinc, Čisti računi željezne lady“, Zagreb: Profil, 2011., 33. Navedeno prema: Borba, 27. siječnja 1978. (Kroz samoupravljanje do pravih međunacionalnih odnosa)

¹⁹⁶ Jakovina, 33.

¹⁹⁷ To je učinila na poticaj Josipa Vrhovca, tadašnjeg člana Predsjedništva Centralnog komiteta Saveza komunista Jugoslavije (od 1974. do 1978.).

¹⁹⁸ Jakovina, 35. Navedeno prema: Globus, 30. studenoga 2007. (Moja istina o '71; Darko Hudelist)

¹⁹⁹ Prvi čovjek socijalističke Hrvatske bio je Vladimir Bakarić (1912-1983) tada najutjecajniji hrvatski komunista i političar, bliski Titov suradnik koji ga je i podržao u obračunu sa hrvatskim „proljećarima“.

stanogradnja. Radilo se na istraživanju nafte, pomorskog turizma, osigurana sredstva za otvaranje muzeja i galerija, sportskih terena, pojačao izvoz.

“Milka Planinc imala je presudnu ulogu, tvrdi Petar Fleković, u nastojanju da se na temelju Ustava iz 1974. model financiranja tih područja promijeni. Razvijeni su tražili da se od 1981. sve republike prebace u status razvijenih, ali i nastavi s dotad započetim investicijama na „objektima kontinuiteta”, dok se sve drugo imalo graditi na temelju samoupravnih sporazuma, u skladu s interesima pojedinih poduzeća.”²⁰⁰

Njen recept za održanje na političkom vrhu punih 11 godina, nakon čega je dobila još zahtjevniju zadaću da kao predsjednica Vlade oporavi državu ogrezlu u dugovima, rascjepkanu po političko-ideološkim šavovima i primjeni isti obrazac restriktivnih mjera u svim republikama i pokrajinama, ako je sudeti po načinu življenja koje opisuje u svojim memoarima, bio je posvećeni i samoprijegorni rad na poslu i ne učestvovanje u bilo kakvim kuloarskim pričama i tračevima. Možda je baš zbog toga ostala na površini ne ulazeći u te dublje unutarpartijske mreže spletkarenja ambicioznih i nezadovoljnih članova KP. O njoj se najgore govorilo „netolerantna, „skida glave”, da se ne smije ništa suprotno reći.”²⁰¹

“Nisam nikada imala društva, muzeje, razgovore – nisam išla jer nisam stizala. (...) Pa se možda i s moje strane stvorila jedna distanca prema njima. Čujte, ja sam ipak djecu odgajala. I prije, kad sam u Beogradu bila, ja sam svaki vikend jurila u Zagreb. Ja sam bila takva. Do mene nisu nikad ti tračevi dolazili. Možda je to bila moja pozicija.”²⁰²

Smatrana je rigidnom i odrješitom u provođenju političkih odluka, odolijevala je svim napadima koje su plasirale liberalne struje. Sa čela SKP Hrvatske otišla je na poziciju predsjednice Vlade SIV-a podnoseći referat u kojem je veoma decidno i kritično navela koliko je važno otvoriti se

²⁰⁰ Razvijene republike su izdvajale sredstva za nerazvijene republike i pokrajinu Kosovo. Tvrtko Jakovina u „Milka Planinc, *Čisti računi željezne lady*“, Profil, 2011., 42.

²⁰¹ Milka Planinc, *Čisti računi željezne lady*, Zagreb: Profil, 2011., 266.

²⁰² Jakovina, 42. Navedeno prema: Razgovor s Milkom Planinc, ožujak 2010.; Start, 17. prosinca 1983. (“Predsjednica za teška vremena”; Darko Stuparić)

svjetskim tržištima i podizati kvalitetu proizvodnje, što je naznačila kao “program realnih društvenih promjena”.²⁰³

Široj javnosti nije poznato da je Milka Planinc tri puta odbijala imenovanje za predsjednicu Saveznog izvršnog vijeća (SIV), ali je “popustila”²⁰⁴ jer je dobila suglasnost svih republika i pokrajina. Smatrana je “ekspertom za krize”, onom koja “Gordijev čvor” ne otpliče nego mačem siječe, objektivna slika privrede i financija 80-ih godina bila je izrazito teška. Zaduženja prema inostranstvu su bila velika, republikama je bilo dozvoljeno da se zadužuju samostalno, likvidnost je bila na niskom nivou, nezaposlenost je bila sve veća (14 % 1982. godine, najveća u Evropi, dok je 8 % radne snage bilo na Zapadu kao “gasterbajteri), priliv novca sve manji.

“Američki su analitičari smatrali da će osamdesetih privreda u Jugoslaviji gurati zemlju prema većoj decentralizaciji, daljnjem zaduživanju i inflaciji. Titova je politika bila previše benevolentna prema republikama, koje su se individualno mogle zaduživati, distribuirajući bogatstvo, zatvarajući se u vlastite granice, ignorirajući cjelinu tržišta. Tako je Jugoslavija „iskusila najgore od dva svijeta”: s jedne strane bila je previše centralizirana na republičkoj razini, a na razini Federacije vladala je anarhija, mada su savezni organi bili odgovorni za čuvanje kreditnog rejtinga države.”²⁰⁵

Znala je da prihvatanje ove funkcije, nakon što je njen prethodnik sa svojom Vladom doveo državu u ekonomski sunovrat, a posttitoizam u političkom smislu kreirao više “malih lidera” koji ne preuzimaju odgovornost za cjepanje socijalističkog samoupravnog sistema, nije nikakva nagrada nego “vruće kestenje”, ipak je krenula u ovu (ne)moguću misiju.

Posao Milke Planinc postalo je upravo rješavanje nerješivoga, pokušaj da se riješi kriza zaduženosti (koja je tad iznosila više od 22 milijarde dolara, op.a.), te prilagodi svjetskoj transformaciji gospodarstva, bori s poteškoćama u jugoslavenskom vrhu.²⁰⁶ U razgovoru s novinarima osvrnula se na tu odluku: “Narodu su potrebni odlučni i hrabri ljudi. Ja

²⁰³ Isto, 45.

²⁰⁴ “Nije, kako neki misle, mene Bakarić predlagao, nego su nakon mojih odbijanja tražili od Bakarića da me svakako nagovori. I on je to učinio. Rekao mi je: „Milka, morat ćeš to primiti, ako ne primiš, bit će mnogo gore.” Dakle, našli su pravi način. Vladi Bakariću ja to nisam mogla odbiti.” (M.Planinc, *Čisti računi željezne lady*, Zagreb: Profil, 2011., 275.)

²⁰⁵ Isto, 44. Navedeno prema: „Yugoslavia: An Approaching Crisis?”, 26. januara 1983.

²⁰⁶ Jakovina, 44.

mislim da to jesam, ali ljudi vjeruju da takva osoba može da riješi probleme. Za njih je, međutim, potrebno više od jednog čovjeka.”²⁰⁷ Nije bježala od najgorih zadataka.

Planinc je bila predsjednica Saveznog izvršnog vijeća (SIV) 16. maja 1982. do 15. maja 1986. godine. Za njenog premijerskog mandata donesen je “Dugoročni program ekonomske stabilizacije”. Savezne vlasti su u njenom mandatu potpuno zabranile ili strogo ograničile uvoz najvećeg broja proizvoda široke potrošnje, a što je za rezultat imalo teške nestašice osnovnih životnih namirnica, ulja, šećera, putera, kafe, deterdženata i brojnih drugih proizvoda. Ponestalo je automobilskih goriva, pa je SIV uveo prodaju na bonove koji su svakom vlasniku osobnog automobila omogućili da mjesečno kupi najviše 40 litara benzinskog ili dizel goriva. Kada ni to nije pomoglo, Planinc uvela je do tada neviđeni sistem vožnje "par-nepar" kada su određenim danima samo vozila kojima je zadnji broj na registracijskoj tablici bio parni, a u drugima neparni, mogla voziti.²⁰⁸ Za njezinog mandata je ograničena sloboda putovanja u inozemstvo i to tako što su za svaki prijelaz državne granice građani Jugoslavije morali uplaćivati novčani depozit koji je progresivno rastao pri svakom sljedećem prijelazu granice u istoj kalendarskoj godini. Redukcije struje u gradovima su bile redovite, bila je nestašica skupih lijekova, smanjen je uvoz južnog voća i luksuzne robe, bilo je zabranjeno izvlačenje deviza iz zemlje, kao i druge mjere štednje. Iako rigorozne, ove mjere spriječile su financijski kolaps Jugoslavije i stabilizirali devizne rezerve zemlje.²⁰⁹ Odučila je zajedno sa svojim Vijećem ministara kojih je ukupno bilo 29 članova, krene u tu nepopularnu i principijelnu stabilizaciju. Na tom putu imala je oponente koji su smatrali da nije dovoljno kvalificirana da vlada, jer je funkcija premijerke najmanje ideološko-politička, kakvu je obnašala više od decenije. Trebalo je savladati birokratiju jednog okoštalog etatističko-birokratskog sistema, biti ekonomski stručnjak i biti široki poznavatelj raznih oblasti života, od kulture i umjetnosti do međunarodnih odnosa, odbrane i bezbjednosti i dr. Upravo je njena

²⁰⁷ Isto, 47. Navedeno prema: Večernje novosti, 17. listopada 1983. (“Hrabro pokrenuti ljude”; Gordana Brajović).

²⁰⁸ “Vlada Veselina Đuranovića, mislim u zadnjoj godini svog mandata, uvela je onaj slavni „par-nepar”, radi ograničavanja potrošnje benzina. Taj „par-nepar” novinari pripisuju meni, sve do današnjih dana. Demantirala sam, bez uspjeha. Novinarima se više sviđalo da „proslave” mene.” M. Planinc, *Čisti računi željezne lady*, Zagreb: Profil, 2011., 276.

²⁰⁹ <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/jedna-od-najvaznijih-osoba-novije-hrvatske-povijesti.-mocna-zena-koju-nitko-nije-volio.-3121964> (pristupljeno: 12.07.2021.)

spremnost da uđe u nepoznato učeći i analizirajući dostupne materijale, očvrstnuo njen stav da se bori i sa opstruktorima, ali i sa kolabirajućom državnom ekonomijom.²¹⁰

Bila je odlučna, otvorena, beskompromisna. Pušila je nekoliko kutija cigareta dnevno, pila više kava, čitala uglavnom materijale za sjednicu. Pokretao ju je osjećaj da probleme treba rješavati, osjećaj da „imamo pravac izlaza”.²¹¹

Svoju ulogu je shvatila “vatrogasno”, gasila je požare velikim šmrkovima i prahom, koji su ostavljali iza sebe sprženu zemlju i nered koji je trebalo počistiti. Ali su vatre ipak ugašene. Ona je znala zemlje pred katastrofom i nastupila je kao odlučni pregovarač sa MMF-om koji je tražio jamstvo od savezne vlade za dugove koje su napravile republičke vlade. Vrlo je direktno, bez ikakvih prešućivanja i igara skrivalica, komunicirala sa javnošću. Milka Planinc je provodila plan stabilizacije čeličnom pesnicom, jer je smatrala da je “stezanje kaiša” u jednom kućanstvu najteže ali i najefikasnije rješenje kad nadolaze nedaće. Narodski ubjedljivo, “stezanje kaiša” više od 22 miliona stanovnika, donijelo je rezultate s kojima nisu svi bili zadovoljni. Još je početkom 1985. ocijenjivala da su trendovi u zemlji pozitivni, jer se industrijska proizvodnja 1984. povećala za 5,5% u odnosu na onu iz 1983. Ostvaren je suficit platne bilance za oko 800 milijuna dolara. Inflacija je i dalje bila visoka, viša od 50%, ali po njezinom su sudu trendovi bili pozitivni. Očekivao se rast plaća. Povećan je izvoz. Stabilizacijski plan treba i dalje slijediti. Ono što nije bilo jasno i vidljivo javnosti treslo je temelje Jugoslavije. Već početkom 1985. inflacija je povećana, iznosila je 80%, nezaposlenost 15%.²¹²

Reforme su obuhvaćale sve državne institucije i društvene oblasti osim Partije. Takve društveno-političke okolnosti su projicirale i partijsko kadriranje koje se nije moglo kontrolirati. Bilo joj je teško prilagođavati se iz godine u godinu novom Predsjedniku Predsjedništva SFRJ.

²¹⁰ Zaduženost SFRJ bila je 18 milijardi dolara, a ritam otplate do 1985. varirao je od 4,1 milijarde 1985. do 4,6 milijardi 1982. Navedeno prema: Tvrtko Jakovina u „Milka Planinc, Čisti računi željezne lady“, Profil, 2011., 51.

²¹¹ Tvrtko Jakovina u „Milka Planinc, Čisti računi željezne lady“, Profil, 2011., 44., Navedeno prema: Večernje novosti, 17. listopada 1983. (“Hrabro pokrenuti ljude”; Gordana Brajović)

²¹² Isto, 51. Navedeno prema: Vjesnik, 4. veljače 1985. (“Stimulativnija politika osobnih dohodaka”).

“Sve se drugo reformiralo u skladu s Ustavom, a Savez komunista ostao po starom, kao da je on iznad svega i dijeli lekcije SIV-u i svima ostalima. Ovisno o tome tko je predsjednik momentalno. Svake godine se mijenjao. To je užas. Ja četiri godine, četiri predsjednika.”²¹³

Nakon što je 1986. godine SIV prepustila Branku Mikuliću, pretposljednem predsjedniku SIV-a, Planinc nije izabrana u novo rukovodstvo Saveza komunista Hrvatske. Za nju je to i njena bolest bio znak da se treba povući iz politike i iz javnog života. Otišla je u penziju, i kao da je na vrijeme zatvorila vrata previranjima koja su dovela do raspada Jugoslavije. Pratile su je različite etikete i sramne optužbe, posebno ona da je bez suda naredila ubojstva zarobljenih vojnika i civila na Kočevskom rogu poslije Drugog svjetskog rata, što je oštro i argumentirano demantirala u više navrata. Kao premijerka susretala se sa predsjednicima država i premijerima vlada svijeta.²¹⁴ Razlozi tih susreta su uglavno bili pragmatične prirode, tražila je reprogramiranje dugova SFRJ i potraživala vraćanje dugova Jugoslaviji od strane zaduženih zemalja Istoka.

Zvali su je “željeznom lady” isto kao i Margaret Thatcher s kojom se i susrela prilikom svoje posjete Velikoj Britaniji. U svojim memoarima prisjeća se ovoga srdačnoga susreta “dvije čelične dame”: “Bila sam u mnogim zemljama, uglavnom radi prevelikih dugova i potrebe da to Jugoslavija nekako sredi. Tako sam bila i kod Margaret Thatcher, predsjednice vlade Velike Britanije. Ona je mnogo ugodnija i neposrednija osoba, drugačija nego kako sam je doživjela na televiziji. Dočekala me srdačno, naši su razgovori bili srdačni i neposredni. Izrazila je zadovoljstvo, donekle i čuđenje što razgovaram neposredno i bez bilježaka, bez čitanja unaprijed pripremljenog govora. Eto, takve predrasude ili takva iskustva imali su Zapadnjaci o nama koji smo živjeli s druge strane „željezne zavjese”.”²¹⁵

Indira Gandhi je kao predsjednica indijske vlade često dolazila u Jugoslaviju, k Titu. Sa Milkom Planinc se upoznala kad je preuzela Vladu Jugoslavije. Dugo su neformalno razgovarale prilikom tog susreta. “Tada mi je rekla, a i napisala u pismu: *Drago mi je da sam vas upoznala. Pa vi niste željezna, nego, ,zlatna lady’*. Ovo „željezna” nastalo je vjerovatno preko naših

²¹³ Isto, 63.

²¹⁴ Susrela se sa američkim predsjednikom Reaganom i tadašnjim potpredsjednikom Bushom, francuskim predsjednikom Mitterandom, libijskim predsjednikom Gadaffijem, iračkim predsjednikom Huseinom, indonezijskim predsjednikom Suhartom i malezijskim premijerom Mahattiro, britanskom premijerkom Thatcher, indijskom premijerkom Gandhi, njemačkim kancelarom Kohlom.

²¹⁵ Milka Planinc, 339-340.

diplomatskih službi. Isto sam to čula u još nekim državama. Nisam se ljutila na ono „željezna” niti bila uvjerena da sam „zlatna”.²¹⁶

O njenom privatnom životu se malo znalo, jer su se nastupi u medijima uglavnom ticali političkih odluka i vođenja države. Znalo se da je udata i ima sina Zorana i kćerku Vesnu.

“Vesnu sam rodila u rujnu 1956. Zbog svog stanja i velike odgovornosti i napora toga posla obratila sam se sekretaru Gradskog komiteta Antunu Biberu Teheku. On meni drugarski lijepo, veselo: „Bravo, Milka, čestitam. Nećemo ništa premještati. Dokazat ćemo da žena može biti majka i obavljati najodgovornije funkcije.” I dokazali smo, zna se – „na čiji račun”. Istini za volju, ne vjerujem da bih unatoč svim svojim naporima bez pune angažiranosti Zvonkove majke, bake koja je djecu voljela i sve podredila njima, ostala na tako zahtjevnoj funkciji.²¹⁷

Nije imala “feminističkih” izjava, nije ni komentirala feminizam, ali je u skladu sa politikom komunista smatrala da ženi pripadaju ista prava kao muškarcu. Svoju ulogu supruge i majke nije naglašavala niti je kao i svaka realna državica odgovarala na pitanja o usklađivanju karijere i braka i porodice. U svojim memoarima osvrnula se i na privatni život. Na samom početku mandata iskreno je rekla da joj je „razdvojenost od obitelji” bila najteža, ali joj je „drug pomogao i došao u Beograd da ne bi bila sama”, no to su bile „popratne okolnosti koje se ne mogu izbjeći”. Kad su je novinari pitali susreće li se s prijateljicama iz Splita i Zagreba, odvrtila je protupitanjem: „Što vi mislite, kako ja živim? Zar ja uopće imam privatni život?”²¹⁸ I nije imala. Nije stigla posjećivati društvene događaje i “bivati viđena”. Za tim nije čeznula jer je bila ionako previše izložena javnim kritikama i prosudbama. Pošto nije sudjelovala u tim javnim događanjima, bila je neizbježna meta za tračeve. “U pravilu ti „tračevi” u kuloarima ili grupašenja na sjednicama na kojima ja nisam prisutna do mene ne dolaze. Nisam im sklona, pa me valjda i radi toga moji drugovi u Predsjedništvu iz Hrvatske o tome nisu obavještavali. Za takve kuloarske tračeve nikad nisam marila niti imala vremena. Koštalo me to u životu, ali takva sam.”²¹⁹ Svaki slobodan trenutak je provodila s najbližim. Njen sin Zoran je rano preminuo i to je rana koju je nosila do smrti.

²¹⁶ Isto, 345.

²¹⁷ Isto, 126.

²¹⁸ Isto, 65. Navedeno prema: Večernje novosti, 17. listopada 1983. (“Hrabro pokrenuti ljude”; Gordana Brajović).

²¹⁹ Isto, 285.

„Znam da nisam bila omiljena, ali nisam bila ni pokvarena, ni staljinist, ni puno od onoga što su mi pripisivali bez mogućnosti da me se sasluša do kraja - znala je reći sa sjetom u glasu, svjesna da će uvijek nositi biljeg "onih koji su došli nakon 1971." i koji će biti s onu stranu Panteona. Bila je često "velika meta" za sve ono što je bilo kontroverzno u vrijeme "komunističke" vladavine u Hrvatskoj.“²²⁰ Ostat će zapamćena kao jedina žena na čelu jedne komunističke države koja je sigurno predstavljala najveći simbol moći u tom periodu, ali koja je nosila i oreol nepopularnosti pogotovo u vremenima koja su uslijedila. Sama je isticala da je mogla “spasiti” Hrvatsku da su joj dozvolili da iskoristi svoje veze na Zapadu, ali Tuđmanska Hrvatska to joj nije dopustila.²²¹

O „hrvatstvu i jugoslavenstvu“ izjasnila se u memoarima: “Nisam od onih koji su već u osnovnoj školi ili već od rođenja spoznali ili osjećali da je Jugoslavija, kako neki kažu, „tamnica naroda”, posebno hrvatskog. Jugoslaviju sam doživjela i živjela kao svoju zemlju, državu federativnog uređenja kao Hrvatica po nacionalnosti, po rođenju i po svjesnom opredjeljenju. Ali nisam od onih koji su mislili da su „pravi Hrvati” samo oni koji se stalno busaju u prsa, ili se na različite načine kite, obilježavaju da se odmah zna da su to oni „pravi”.²²²

Zbog zdravstvenih problema, odmah nakon penzionisanja, operirala je kičmu i nikada se nije oporavila. Devedesetih je morala koristiti invalidska kolica. Najmoćnija političarka bivše Jugoslavije Milka Planinc je preminula u Zagrebu, 7. oktobra 2010. godine i nije doživjela izlazak njezine knjige sjećanja.

Bila je neposredna, racionalna kritičarka svoga vremena, odani čovjek KP, antifašistkinja, radoholičarka bez zadržke, uvjerena da se do cilja dolazi s najvišim odricanjima. Nije pripadala onoj visokoj komunističkoj eliti koja je svoju moć oligarski dokazivala skupim automobilima i vilama, nego je beskrupulozno nametala i podnosila teškoće vjerujući u ispravnost samoupravnog socijalizma.

²²⁰ <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/jedna-od-najvaznijih-osoba-novije-hrvatske-povijesti.-mocna-zena-koju-nitko-nije-volio.-3121964> (pristupljeno: 14.07.2021.)

²²¹ Ponudila je svoju pomoć hrvatskoj Vladi nacionalnog jedinstva: “Naivno i glupo, nedovoljno informirana, obratim se Tomcu, jer se poznajemo. „Pa ja bih s ovom štakom mogla putovati do gospodina Gorbačova, gospode Thatcher, gospodina Busha starijeg, Mitterranda, Kohla. Da pokušamo?” Tomac mi odgovara: „Drago mi je da si se javila, nema potrebe da putuješ. Mi smo već sve poduzeli. I dalje ćemo poduzimati sve što treba.” Milka Planinc, *Čisti računi željezne lady*, Zagreb: Profil, 2011, 355.

²²² Isto, 137-138.

3.10. AGATHA BARBARA – ŽENA KOJA SE VJENČALA ZA MALTU

Agatha Barbara (1923 - 2002) bila je prva žena predsjednica Malte u periodu od 1982. do 1987. godine i prva malteška političarka koja je izabrana kao laburistica u parlamentu s najdužim stažem u političkoj historiji Malte. Bila je i ministrica obrazovanja, kao i premijerka. Bila je deklarirana socijalistkinja i feministica, koja je smatrala da žena treba biti na istim poslovima jednako plaćena kao muškarac, odbacujući mačizam i mušku dominaciju kao atavističko naslijeđe patrijarhata u politici.

Bila je neudata žena, bez supruga ili partnera, i bez djece, koja je svojim društveno-političkim radom dokazala svrhu svoga postojanja zalažući se za prava žena i društvo jednakih šansi za sve. Na tom putu je prošla kroz “Scile i Haribde”, od siromaštva i diskriminacije do političkog bunta i zatvora. Premda je bila primjer malteškim ženama koje su se počele aktivno zanimati za politiku, današnja statistika kaže da se broj zastupnica u malteškom parlamentu nije povisio i da je ostao isti kao prije pedeset godina.²²³

Iza Drugog svjetskog rata formirano je Udruženje žena Malte koje je aktivno radilo na “vidljivosti žena” i zajedno se sa laburistima zalagalo da na prvim poslijeratnim izborima i žene dobiju mogućnost da glasaju. Maltežanske su dobile pravo glasa 1947. godine, uprkos protivljenju tradicionalista i Crkve, u vrijeme kada su se događale fundamentalne promjene u društvu koje je još uvijek bilo pod britanskim patronatom sa ograničenom autonomijom.

Bio je to zasigurno prekretnički momenat u ženskoj povijesti i u političkoj historiji ove male otočke države.

Žene su dobile glas u politici, a prva žena koja je to znala iskoristiti bila je Agatha Barbara.²²⁴

Rođena je 11. marta 1923. u Żabbaru, kao najstarija kći od devetero braće i sestara, čiji su roditelji bili nepismeni. Njen otac je radio u brodogradilištu za britansku mornicu, bio je mizerno plaćen i porodica je živjela u oskudici i siromaštvu. Ipak je to nije omelo, nego naprotiv, podstaklo je da se obrazuje. Završila je gimnaziju u Valletti i bila odlučna u želji da nastavi studirati ali je rat omeo u tome. Malta je bila strateški važna i uspjela je izdržati nacistička bombardiranja i sačuvati otok

²²³ <https://www.um.edu.mt/library/oar/handle/123456789/25687> (pristupljeno: 04.08.2021.)

²²⁴ <https://lovinmalta.com/longread/maltese-herstory-agatha-barbara-was-a-socialist-force-that-smashed-ceilings-for-women-in-politics/> (pristupljeno: 01.08.2021.)

toliko vrijedan saveznicima da su Britanci nakon rata odlikovali cijelu maltešku naciju ordenom *George Cross* za hrabrost. ²²⁵

Agatha Barbara je i dalje bila odlučna u namjeri da se vrati studiju, kako bi ispunila svoju želju da postane učiteljica. Slika tadašnje Malte je bila kompleksna; na jednoj strani posljedice razaranja zemlje, na drugoj kolonijalni željezni ogrtač nije popuštao, a politika se dijelila na probritansku i nacionalnu. U svemu tome, žene još nisu dobile pravo da njihov glas na biralištima vrijedi isto kao glas muškarca. Barbara je neplanski ušla u politiku. Sa ocem je prisustvovala sastancima Laburističke partije (Laburistička partija Malte ili MLP) koja je bila orijentirana socijaldemokratski, premda se u prvo vrijeme mogao prepoznati upliv zagovaratelja britanskih političkih interesa.

Postala je vrlo aktivna članica ove partije, ušla je u izvršni odbor, bila je na čelu ženskog ogranka, pa je čak i osnovala Ženski politički pokret na Malti. ²²⁶

Nakon što je ratificiran novi ustav, koji je donio tu značajnu promjenu prava da biraju i budu birane, žene su prvi put izašle na izbore i kao biračice i kao one koji mogu biti birane.

Agatha Barbara je iskoristila svoju priliku i postala prva žena koja je ušla u parlament i koja je zaradila istu plaću kao i muškarci. Već 1955. postala je i prva ministrica u vladi premijera Dominica Mintoffa koji ju je imenovao za ministricu obrazovanja.

Barbara je opravdala ovu poziciju jer je u tom trogodišnjem periodu postigla ono za šta se zalagala i na svom privatnom planu: omogućiti obrazovanje svima bez obzira na životni standard. I Malta je tada obavezala sve roditelje da svoju djecu silom zakona moraju upisati u osnovnu školu. Tako je školovanje postalo obavezno za svu djecu mlađu od 14 godina.

Radila je i na otvaranju fakulteta i jačanju visokog obrazovanja kako bi veći broj škola i učenika dobilo stručan kadar. Izgrađeno je i otvoreno 44 škole u kojima je zaposleno na stotine učitelja i ostalog potrebnog obrazovnog kadra. Osigurala je i druge pogodnosti za učenike, besplatan

²²⁵ <https://airmalta.com/en/blog/malta/the-story-of-malta-s-george-cross-and-wwii> (pristupljeno: 04.08.2021.)

²²⁶ <https://lovinmalta.com/longread/maltese-herstory-agatha-barbara-was-a-socialist-force-that-smashed-ceilings-for-women-in-politics/> (pristupljeno: 01.08.2021.); <https://www.notablebiographies.com/supp/Supplement-A-Bu-and-Obituaries/Barbara-Agatha.html> (pristupljeno: 09.08.2021.)

prijevoz do škole, medicinsku njegu, otvorenu nastavu iz predmeta biologije za oba spola, a posebnu pažnju je pridavala obrazovanju osoba s teškoćama u razvoju i osobama sa oštećenjima vida i sluha.²²⁷

Malta je prolazila kroz neizvjesna politička vremena dok je tražila ustavnu nezavisnost od britanske kolonijalne vladavine. Liberalna partija Malte je transformirala svoju probritansku politiku koja je bila zasnovana na integraciji s Velikom Britanijom prema potpunoj neovisnosti.²²⁸ To je dovelo do političkog raskola i demonstracija protiv britanske kolonijalne supremacije. Jedan od ključnih događaja za Maltu i za Agathu Barbaru bio je 28. april 1958. kada je održan nacionalni štrajk u organizaciji *Saveza radnika* protiv britanske uprave. Barbara je uvijek prisustvovala političkim sastancima i protestima. Na dan štrajka razgovarala je sa grupom medicinskih radnika koji su kombijem krenuli na posao. Savjetovala ih je da izbjegavaju gužve kako ne bi bili napadnuti, međutim, uhapšena je zbog pokušaja da spriječi radnike da idu na posao, zastrašivanja i progona. U zatvoru su je nečovječno tretirali izgladnjujući je i zastrašujući ubacujući joj štakore u ćeliju, što je ona hrabro izdržala. Premijer Malte Dom Mintoff se o tome izjasnio: “Agatha Barbara je dostojno preuzela svoju dužnost i pokazala hrabrost veću od mnogih muškaraca.”²²⁹

Iz zatvora je izašla još čvršćeg uvjerenja u socijalizam i socijalnu pravdu, a nekoliko sedmica kasnije proglašena je nevinom.

Direktna britanska vladavina trajala je do 1962. godine, da bi dvije godine kasnije Malta dobila nezavisnost, a 1974. godine i svoj puni državni suverenitet kao Republika Malta.

Kada su laburisti 1971. godine ponovo uzeli većinu na parlamentarnim izborima, Mintoff se vratio kao premijer i ponovno imenovao Barbaru za ministricu obrazovanja, a ona je provela niz reformi

²²⁷ <https://lovinmalta.com/longread/maltese-herstory-agatha-barbara-was-a-socialist-force-that-smashed-ceilings-for-women-in-politics/> (pristupljeno: 01.08.2021.)

²²⁸ <https://www.islesoftheleft.org/agatha-maltas-first-female-socialist-and-feminist-role-model/> (pristupljeno:05.08.2021.)

²²⁹ <https://www.notablebiographies.com/supp/Supplement-A-Bu-and-Obituaries/Barbara-Agatha.html> (pristupljeno: 09.08.2021.)

kojima je poboljšala obrazovni status stanovništva, ali je utjecala i na afirmaciju kulturnih vrijednosti ove otočne države.²³⁰

Bila je i ministricu rada, kulture i socijalne skrbi, iznimno vodeći računa o radnim pravima žena. I na tom mjestu je provela nekoliko historijskih reformi, uključujući zakon koji je od poslodavaca zahtijevao da ženama isplaćuju isti iznos koji su platili muškarcu za isti posao. Uspjela se izboriti za plaćeno porodiljsko odsustvo za žene, radna sedmica ograničena je na 40 sati, omogućila je starosne penzije za nezaposlene i naknade za sve ugrožene kategorije društva.

Barbara je u različitim fazama svoje karijere bila potpredsjednica vlade i vršilac dužnosti premijera da bi je 16. februara 1982. godine Predstavnički dom izabrao na petogodišnji mandat za predsjednicu Malte, te je postala prva žena Malte koja je to do danas postigla.²³¹

Kao predsjednica nastavila je jačati poziciju Malte kao neutralne i nesvrstane zemlje na vanjskopolitičkom planu, nastojeći graditi internacionalnu suradnju i međunarodna prijateljstva zasnovana na pacifizmu i humanizmu. Riješila je i ustavnu krizu 1987. godine reformirajući ustav učvršćujući pravne temelje nezavisnosti Malte.

Barbara je također imala istaknutu ulogu u zaštiti malteškog naslijeđa, igrajući presudnu ulogu u obnovi povijesnih zgrada u Mdini i Valletti, te promičući njihovu upotrebu kao muzeja, znajući da nacionalni identitet počiva na jeziku, kulturi i historiji što je naglašavala u svojim govorima.²³²

Barbara je završivši predsjednički mandat napustila političku karijeru 1987. godine i povukla se u rodni Żabbar. Umrla je tamo 4. februara 2002. godine, u 78. godini.

²³⁰ <https://www.gov.mt/en/Government/Government%20of%20Malta/Presidents%20of%20Malta/Pages/Ms-Agatha-Barbara.aspx> (pristupljeno 05.08.2021.); ²³⁰ <https://www.notablebiographies.com/supp/Supplement-A-Bu-and-Obituaries/Barbara-Agatha.html> (pristupljeno: 09.08.2021.)

²³¹ <https://www.notablebiographies.com/supp/Supplement-A-Bu-and-Obituaries/Barbara-Agatha.html> (pristupljeno: 09.08.2021.)

²³² <https://www.gov.mt/en/Government/Government%20of%20Malta/Presidents%20of%20Malta/Pages/Ms-Agatha-Barbara.aspx> (pristupljeno 05.08.2021.);

U jednom intervjuu je istakla da ne žali zbog svoje odluke da se odrekne porodice zbog karijere u politici. "Shvatila sam da ne mogu imati sve, ali sam također znala da će na koji god put krenem biti uspona i padova. Prihvatila sam to."²³³

Agatha Barbara bila je socijalistica velikog formata i istinska borkinja za malteško društvo bez diskriminacije i potjecanjivanja, u kojem je koristila snagu svojih ubjeđenja i strateški reformirala obrazovanje kao prvi stub napretka svakog pojedinca i društva u cjelini. Bila je progresivna vladarka, inspirirana snažnim demokratskim načelima o jednakosti svih i ravnopravnosti spolova, što je utjecalo na današnju emancipaciju žena na Malti. Ona je bila ta pokretačka sila koja je prva probila plafon predrasuda i pokazala onima iza sebe da je svjetlost blizu – samo je treba pustiti u svaku kuću.

3.11. CORAZON AQUINO – PRVA DOMAĆICA PREDsjednica

Maria Corazon Sumulong Conjuangco (1933-2009) bila je prva žena predsjednica Filipina, obnašajući dužnost od 1986. do 1992. godine. Rođena je 25. januara 1933. godine u Paniquiju, sjeverno od Manile. Njeni roditelji bili su Jose Chichioco Cojuangco i Demetria Mtring Sumulong, i spadali su među najbogatije porodice u provinciji. Oba djeda su joj bili senatori, a otac kongresnik. Porodica je bila mješovitog kineskog, filipinskog i španskog porijekla. Sva djeca, njih osmoro, pohađala su privatne škole što je govorilo u prilog njihovom imućnom stanju i namjerama roditelja da im djeca steknu visoko obrazovanje. Zbog toga se sele u Manilu gdje Corazon završava osnovno obrazovanje, i sa trinaest godina roditelji je šalju u SAD, gdje završava Akademiju Raven Hills, koledž Mount St. Vincent u New Yorku i Ženski katolički univerzitet u New Yorku. Poslije diplomiranja, u Manili je upisala pravni fakultet na Univerzitetu Dalekog

²³³ <https://www.notablebiographies.com/supp/Supplement-A-Bu-and-Obituaries/Barbara-Agatha.html> (pristupljeno: 09.08.2021.)

Istoka, ali ga nije završila jer je u njen život ušao Benigno "Ninoy" Aquino Jr., političar koji će se oduprijeti Marcosovoj diktaturi, u čemu će imati punu podršku svoje supruge.²³⁴

Njeno široko obrazovanje i porodični background učinili su da Corazon Aquino pokloni pažnju i političkom djelovanju koje je dobilo na snazi kada su Corazon i Benigno postali najutjecajniji mladi bračni par na Filipinima. Takvom imidžu doprinijela je i kandidatura Benigna Aquina za gradonačelnika Manile, ali je bio u tome osujećen jer je za tu funkciju bio veoma mlad. Međutim, njegove ambicije su bile velike na što je ukazivalo i to da je sklopio ovaj dogovoreni politički brak kako bi stekao ugled u filipinskim političkim krugovima, s obzirom da je Corazon dobila s rođenjem ono što on nije.²³⁵ A kada se okitio takvim znamenjem, postao je guverner provincije Tarlac, te sa 35. godina i najmlađi senator u historiji Filipina. Njegov odnos prema supruzi i majci svoje djece bio je izrazito konzervativan i patrijarhalan. Corazon Aquino nije više bila važna karika na njegovom političkom putu i brinula se isključivo o kući i djeci.²³⁶

Političke prilike na Filipinima početkom 70-ih godina 20. stoljeća pod predsjedničkom palicom Ferdinanda Marcosa²³⁷ bile su delikatne i opominjuće jer su korupcija, osiromašenje države i autokracijska vladavina, doveli državu u stanje općeg nezadovoljstva i javnog terora.

Benigno "Ninoy" Aquino bio je jedan od rijetkih istaknutih političara koji je odsječno kritizirao vladu predsjednika Marcosa. U svojim govorima je snažno istupao protiv "Filipinskog ustava" koji je napisao sam Marcos, u kojem je sebi dao neograničenu moć, potčinjavajući demokratiju tiraniji za koju je izmislio vlastiti termin "ustavni autoritarizam". Aquino se tada izložio Marcosovoj samovolji, pogotovo nakon što je filipinski diktator proglasio vojno stanje 21. septembra 1972., ostavši na funkciji predsjednika i treći mandat što je bilo protivno ustavu iz 1935. godine.

Kao posljedica svoga glasnoga protivljenja Marcosovoj strahovladi, Benigno Aquino je bio među prvima koji su uhvaćeni i osuđeni na smrt kao politički zatvorenici. Bilo je to razdoblje strašnog

²³⁴ <https://www.britannica.com/biography/Corazon-Aquino> (pristupljeno: 19.06.2021.);

<https://hr.kyaaml.org/corazon-aquino-biography-195652-9321> (pristupljeno:21.06.2021.)

²³⁵ Lucy Komisar, *Corazon Aquino: The story of a revolution*, New York: G. Braziller, 1987., 31.

²³⁶ Corazon Aquino je podigla petero djece, četiri kćerke i jednog sina. <https://www.thoughtco.com/corazon-aquino-biography-195652> (pristupljeno: 25.06.2021.)

²³⁷ Ferdinand Emmanuel Edralín Marcos (1917 - 1989.) bio je filipinski političar, predsjednik države od 1965. do 1986. godine i diktator od 1972. do 1986. godine. <https://www.britannica.com/biography/Ferdinand-E-Marcos> (pristupljeno:21.06.2021.)

obračuna diktatora Marcosa sa svojim neistomišljenicima ne dajući im prava na objektivno suđenje i odbranu. Istovremeno je ugušio medijske slobode i zaveo stroge cenzure, uvodeći filipinsku državu u tamnu epohu svoje povijesti. Pri tome je imao podršku američke državne administracije i američkih predsjednika Nixona i Reagana.²³⁸

Represivne mjere prema njenom suprugu promijenile su njenu dotadašnju realnost i uveli su Corazon Aquino u svijet nepravde i borbe za pravo na život, tako da se više nije mogla držati dalje od politike. Njen suprug se mogao osloniti samo na nju i ona je djelovala dajući hrabre izjave premda nije bila vična oratorstvu, vodila ju je potreba da pokuša spasiti muža i dati doprinos u svrgavanju jednog diktatorskog režima. Od obične domaćice transformirala se u aktivistkinju za ljudska prava, ali je još bila daleko od političarke i državnice.²³⁹

Muža je posjećivala u zatvoru Bonifacio i po njegovom nalogu uspostavljala veze sa onima koji bi ga mogli podržati na izborima 1978. godine. Marcos je bio svjestan da bi smrtna kazna na koju je sud osudio Benigna Aquino mogla djelovati kontraproduktivno po njega, jer bi uzdrmao svoju poziciju u zemlji ali i u međunarodnoj javnosti, te je pribjegao drugoj soluciji: pristao je da ga pomiluje pod uvjetom da Aquino napusti zemlju. Na taj način ga je i osujetio u kandidaturi za naredne izbore. Porodica je emigrirala u Boston, SAD, a Corazon je vodila izravnu političku kampanju za svog supruga, upoznajući i svjetsku javnost sa nepravедnim, korumpiranim i tiranskim režimom na Filipinima naglašavajući hitnost uspostavljanja demokratskih izbora.²⁴⁰

Vjerujući u informacije da je Marcos teško bolestan, Aquino se vraća na Filipine gdje je na njega 21. augusta 1983. izvršen atentat te umire kao jedna od hiljade žrtava Marcosove diktature, ali kao i njegov najopasniji takmac. Corazon Aquino odlučuje da treba nastaviti muževljev put za slobodu

²³⁸ <https://www.thoughtco.com/corazon-aquino-biography-195652> (pristupljeno:21.06.2021.)

²³⁹ Komisar, 40-43.

²⁴⁰ Greta Ai-Yu Niu, *Wives, Widows, and Workers: Corazon Aquino, Imelda Marcos, and the Filipina "Other"*, *NWSA Journal*, Vol. 11, No. 2, Woman Created, Woman Tranfigured, Woman Consumed, Baltimore: Summer, The John Hopkins University, 1999, 92.;

https://www.jstor.org/stable/4316657?readnow=1&seq=1#page_scan_tab_contents (pristupljeno: 06.08.2021.)

Filipina, i da će ona biti taj “vox populi” za jedan pritisnuti narod koji očajnički treba vođu otpora. Vratila se na Filipine i predvodila demonstracije u kojima je sudjelovalo više od dva miliona ljudi. Sve je više ljudi prešlo na njenu stranu, razumijevajući njenu ličnu pobunu protiv režima koji joj je mučki ubio supruga i ostavio djecu siročadima, ali i uvažavajući je kao osobu koja se ne buni radi političke koristi, s obzirom da nije imala ambicije za vladanjem.

Njeni govori su dobijali na važnosti i odobravanju, i ona je sve više od “obične domaćice” postala “domaćica koja čisti državu od prljavštine” koristeći oprobane vještine jedne kućanice kao što su efikasnost, štedljivost i sposobnost.²⁴¹

Istovremeno na Filipinima je jačao i utjecaj komunista, Marcos je to iskoristio kako bi nju i njenog preminulog supruga optužio da su uveli komunizam u zemlju i da ga podržavaju. Bili su to žestoki udari pred izbore 1986. godine, koje je Marcos raspisao prije vremena računajući na “blitz-krieg” i svoju neprikosnovenu kontrolu cijele glasačke mašine.²⁴²

I dobio je jednog ozbiljnog protukandidata – protukandidatkinju, ženu koju je potcijenjivao: Corazon Aquino, udovicu čijeg je supruga eliminirao zauvijek kao najozbiljnijeg političkog takmaca, domaćicu koja je digla svoj glas protiv nepravde. Premda nije imala namjeru da se okuša na izborima, milioni ljudi su joj dali to zapravo i nije se mogla oglušiti o njihovu volju.

Marcos i njegova vojna hunta su smatrali da Corazon ne može ostvariti uspjeh na izborima, s obzirom da nije sposobna kreirati i voditi svoju predsjedničku kampanju jer su njeni govori “monotoni” i više su govorili o patnji i teškoćama koje je njena porodica imala s Marcosom nego što je usmjerena na državotvorne zadatke.

Govorila je i to da će počistiti korupciju i “kronizam” po čemu je Marcos postao poznat.²⁴³

²⁴¹ Isto, 92.

²⁴² Amerikanci su na Filipine gledali kao na važnu stratešku zemlju i tražili su od Marcosa da ekonomsku i političku krizu zaustavi na demokratski način. <https://www.thoughtco.com/corazon-aquino-biography-195652> (pristupljeno: 25.06.2021.); <https://www.nytimes.com/1985/11/17/weekinreview/the-world-marcos-moves-toward-a-vote.html> (pristupljeno: 21.07.2021.)

²⁴³ Dodjeljivanje funkcija i poslova prijateljima i rođacima je bila osvjeđena praksa Ferdinanda Marcosa koji je na taj način, praksom pristrasnosti, zadržavao i jačao svoje političko okruženje. Greta Ai-Yu Niu, *Wives, Widows, and Workers: Corazon Aquino, Imelda Marcos, and the Filipina "Other"*, *NWSA Journal*, Vol. 11, No. 2, Woman Created, Woman Transfigured, Woman Consumed, Baltimore: Summer, The John Hopkins University, 1999, 93.; https://www.jstor.org/stable/4316657?readnow=1&seq=1#page_scan_tab_contents (pristupljeno: 06.08.2021.)

S druge strane, Marcos je vodio izrazitu šovinističko-potcjenjivačku kampanju usmjerenu na Corazon Aquino kao ženu, često ističući da mu je ispodniženja voditi ovu predsjedničku utrku sa jednom ženom. Tvrdio je seksistički da ženi nije mjesto u politici nego u spavaćoj sobi.²⁴⁴ Kampanja je bila naelektrisana i žestoka, u nju se uključila i Marcosova supruga Imelda, poznata po uživanju u raskošnom životu, koja se ponašala kao da su njih dvije suparnice i kao da se između njih dvije vodi bitka za predsjednika. Corazon je poslala ironičan odgovor Marcosu: *Neka pobjedi bolja!*

Marcos je upozorio birače da bi bila katastrofa ako se za predsjednika izabere žena poput nje bez prethodnog političkog iskustva, na što je Aquino pametno i sarkastično odgovorila priznajući da je to tačno, da ona nema iskustva u varanju i obmanjivanju javnosti, krađi vladinog novca i ubijanju političkih protivnika.²⁴⁵

No, iako su prijevremeni izbori bili obilježeni masovnim nasiljem, zastrašivanjem, prisilom i izbornim prevarama, Corazon Aquino je pobijedila²⁴⁶.

Filipinski narod je tražio promjenu, želio demokraciju i zaštitu svojih ljudskih prava odbacujući diktatorski režim. Corazon Aquino se sada našla na čelu države kojom bi s teškom mukom vladao i najjači lider u povijesti. Sastavila je vladu od ljudi kojima je vjerovala i koji su podržavali nju i njenog supruga kada su bili u egzilu.²⁴⁷

Siromaštvo je bilo veliko, stopa nezaposlenosti je bila viša od 40 %, vanjski dug koji je napravio Marcos iznosio je 26 milijardi dolara. Jedan od njenih prvih poteza bio je da oformi komisiju koja će utvrditi stjecanje nezakonitog bogatstva diktatora Marcosa. Sa američkim predsjednikom Reaganom je uspjela dogovoriti financijsku pomoć i nametnuti se kao snažna zagovornica slobode, demokracije i pravde. Tako ju je vidio i Reagan koji je nakon dogovorene bilateralne suradnje izjavio: “Predsjednica Aquino daje sve od sebe kako bi ujedinila sve ljude pod zastavom slobode

²⁴⁴ <https://hr.kyaaml.org/corazon-aquino-biography-195652-9321> (pristupljeno: 30.06.2021.)

²⁴⁵ <https://hr.kyaaml.org/corazon-aquino-biography-195652-9321> (pristupljeno: 30.06.2021.)

²⁴⁶ Iako je Corazon imala pobjedu u rukama, Parlament je proglasio Marcosa pobjednikom. Demonstranti su se još jednom slili na ulice Manile i najviši vojni čelnici stali su na stranu Corazon Aquino. Nakon četiri haotična dana, Ferdinand Marcos i njegova supruga Imelda bili su prisiljeni pobjeći u progonstvo u Sjedinjene Države. <https://hr.kyaaml.org/corazon-aquino-biography-195652-9321> (pristupljeno: 30.06.2021.)

²⁴⁷ Komisar, 1987., 124-128.

i demokracije. Isto tako, SAD će dati sve od sebe da pomogne Filipinima da usvoje demokraciju i postignu uspjeh.”²⁴⁸

Novi ustav Filipina izglasan je 2. februara 1987. godine koji je stavio snažan naglasak na građanske slobode, ljudska prava i socijalnu pravdu. Jedan od civilizacijskih paragrafa bio je da se limitira mandat predsjednika države samo na jedan u vremenu od šest godina. Budući da nije inaugurirana prema ustavu iz 1987. imala je pravo tražiti kandidaturu za predsjedništvo na predstojećim izborima 1992., međutim, Aquino je to snažno odbila jer je željela pružiti primjer građanima i političarima da predsjedništvo nije doživotno mjesto. Njena politika smanjivanja vanjskog duga traženjem od vlada kojima su Filipini dužnik da smanje kamatnu stopu, te da intenzivira poljoprivrednu proizvodnju i poveća prinose, pokazala se ispravnom jer je dug do kraja njenog mandata iznosio samo 30 posto od prvobitnog. Pred njom su bili realni izazovi ali su se nametali i oni nevidljivi koji su usporavali procese reformi poput čitavog niza prirodnih nesreća i katastrofa.²⁴⁹

Blage naravi, ali odlučna i temeljna u realizaciji svakog zadatka koji je bio postavljen pred nju, Corazon Aquino je zadobila dugoročno povjerenje naroda kao i inostranih državnika. “Kako sam mirno došla na vlast, tako ću je i zadržati” – odgovorila je na pitanje skeptika o zadržavanju vlasti mirnim putem.²⁵⁰

Preferirala je mirna rješenja, premda se nekoliko puta našla u situaciji kada je mogla primijeniti vojnu silu, a nije. Naprimjer, doneseni ustav je izazvao mnoge njene protivnike da se usprotive i nahuškaju svoje pristalice i narod protiv nje i njene vlade. Organiziran je i “marš na Malacanang palaču” kada je 15 000 ljudi krenulo prema palači u kojoj se nalazio njen kabinet. Corazon se nije uplašila niti je primijenila silu, sklonila je vojsku s ulaznih vrata i pustila demonstrante u palaču,

²⁴⁸ Laurie Nadel, *Corazon Aquino: Journey to power*, New York: J. Messner, 1987., 89-94.; navedeno prema: Ivona Marić, *Predsjednice i premijerke Svijeta od 1960. do 1990.* (diplomski rad), Sveučilište u Zagrebu, Hrvatski studiji, Zagreb, 2019. <https://zir.nsk.hr/islandora/object/hrstud%3A1785/datastream/PDF/view> (pristupljeno: 29.07.2021.)

²⁴⁹ Potres u kojem je poginulo oko 1.600 ljudi, i vulkanska erupcija 1991. godine, koja je bila druga najveća zemaljska erupcija 20. stoljeća, usmrivši oko 300 ljudi, zatim iste godine tropska oluja Thelma izazvala je masovne poplave ostavljajući oko 5000 mrtvih u onome što se tada smatralo najsmrtonosnijim tajfunom u filipinskoj povijesti. Krajem 1987. godine potonuo je najveći filipinski trajekt MV Doña Paz, na kojem je smrt pronašlo više od 4300 putnika. “Time” je ovu tragediju proglasio “najsmrtonosnijom mirnodopskom pomorskom katastrofom 20. stoljeća”. Aquino je posljedice opisala kao “nacionalnu tragediju zastrašujućih razmjera.

<https://hr.kyaaml.org/corazon-aquino-biography-195652-9321> (pristupljeno: 30.06.2021.)

²⁵⁰ <https://www.thoughtco.com/corazon-aquino-quotes-3530055> (pristupljeno: 06.08.2021.)

tvrdi da je palača narodno vlasništvo i da svi imaju pravo ući u nju i tražiti svoja prava. Tako je neutralizirala oponente i odlučno stala uz demokratske principe radi kojih je krenula u politiku. Provela je “socijalizaciju” zemljišta tako što je izvršila agrarnu reformu dodjeljujući zemlju onima koji je nemaju i koji su predstavljali socijalno najniže slojeve stanovništva. Država je subvencionirala vlasnicima zemlju koju su ovi dijelili onima koji imaju manje ili nemaju uopće zemlje. Stajala je iza svojih riječi djelima, i smatrala je da svaki ministar i svaki državni činovnik mora raditi za dobrobit svoje zemlje i obavljati svoj posao savjesno i odgovorno. Nije se libila otpuštati one koji nisu odgovorili svojim zadacima i obavezama. Bilo je onih koji su je optuživali da nastavlja politiku Marcosovog “kronizma” te da je jedna diktatura zamijenjena drugom, ali je ona to demantirala ličnim primjerom.²⁵¹

Njena vlada je u decembru 1991. uputila obavijest da SAD mora zatvoriti svoju bazu na Filipinima do kraja 1992. godine jer je Senat smatrao da je time narušen politički integritet zemlje. I to je provela mada se nije složila sa Senatom smatrajući da im je zaštita SAD-a kao mladoj i nestabilnoj demokraciji izuzetno potrebna. Nakon isteka mandata 1992. godine nije se više uključivala u vlast ali je sve do svoje smrti 2009. bila aktivna kritičarka nedemokratskih procesa u državi.

Corazon Aquino je bila od onih vladarki koje nisu mislile samo na svoju ulogu u svjetskoj povijesti žena, nego na emancipaciju žena u sredinama gdje su odrastale i koju su u određenom vremenskom periodu i vodile. Ne samo svojim primjerom nego i konkretnim odlukama, Aquino je osnažila filipinske žene da budu dio administrativno-političkog sustava, pokrenula je aktivnosti za veću edukaciju žena i putem vladinog ministarstva osigurala socijalnu naknadu za porodilje. Brinula se za ravnopravnost žena i za zdravstvenu skrb stavljajući akcent u svojim govorima na rodna pitanja. U svojoj vladi imala je, ipak, samo jednu ženu²⁵²

Trpila je brutalne seksističke napade od kako je ušla u politiku, ali je trpjela i muški šovinizam od svoga muža koji joj nije dozvoljavao bilo kakav upliv u javni život. Ipak, ona je dočekala svoje

²⁵¹ Corazon Aquino, *To Love Another Day: The Memoirs of Cory Aquino*, Paperback, R. Lopa, 2020.

²⁵² Miriam Defensor Santiago (20. jula 1989. - 4. januara 1990.), bila je ministrica agrarne reforme. <https://hr.kyaaml.org/corazon-aquino-biography-195652-9321> (pristupljeno: 30.06.2021.)

sunčano jutro nakon svrgavanja Marcosa, izjavljujući u svojim memoarima: “Često se govorilo da je Marcos bio prvi muški šovinista koji me potcijenio.”²⁵³

Smatrala je da “politika ne smije ostati bastion muške dominacije, jer žene mogu mnogo toga unijeti u politiku što bi naš svijet učinilo ljubaznijim i suptilnijim mjestom za napredovanje čovječanstva.”²⁵⁴

Bila je vođa mirne revolucije naroda, njegov glas protiv diktature i simbol kraja autoritarnih vladavina na Filipinima ali i simbol nove demokratske ere za Filipince. “Ako ljudi ne posjeduju prave vrijednosti, demokracija je obično udruženje budala” – smatrala je.

Corazon Aquino postavila je sebi plemeniti cilj: osloboditi svoju zemlju i svoje sunarodnjake od autokratske vlasti predsjednika Marcosa te razvojem zdravih institucija stvoriti plodno tlo za rast istinske demokracije koja teži općem dobru. Za ostvarenje tog cilja, Aquino je bila spremna žrtvovati sebe, ali plemenitost cilja u koji je vjerovala gurala ju je naprijed.²⁵⁵ “Radije bih umrla smislenom smrću nego da živim besmislenim životom.”²⁵⁶

Njena hrabrost koja je zasnovana na mudrom dolaženju do plemenitog cilja na relativno miran način izazvao je međunarodno priznanje, nagrade i pohvale.

Bila je prva žena predsjednica jedne azijske države i jedina predsjednica sa backgroundom domaćice, supruge i majke koja je postala revolucionarka i vladarka. Aquino je heroína filipinskog naroda i borbe za demokraciju, i nije na tom putu ostala usamljena. Još za svoga života podržala je Gloriju Macapagal-Arroyo, koja je postala 14. predsjednik/ica i druga predsjednica u historiji nezavisnih Filipina, u periodu od 2001. do 2010. godine.²⁵⁷

²⁵³ Corazon Aquino, *To Love Another Day: The Memoirs of Cory Aquino*, Paperback, R. Lopa, 2020;²⁵³

<https://www.thoughtco.com/corazon-aquino-quotes-3530055> (pristupljeno: 06.08.2021.)

²⁵⁴ <https://www.thoughtco.com/corazon-aquino-quotes-3530055> (pristupljeno: 06.08.2021.)

²⁵⁵ <https://mimladi.hr/2017/12/29/ako-ljudi-ne-posjeduju-prave-vrijednosti-demokracija-je-obicno-udruzenje-budala-4/> (pristupljeno: 22.07.2021.)

²⁵⁶ <https://www.thoughtco.com/corazon-aquino-quotes-3530055> (pristupljeno: 06.08.2021.)

²⁵⁷ <https://www.britannica.com/biography/Gloria-Macapagal-Arroyo> (pristupljeno:09.08.2021.)

3.12. BENAZIR BHUTTO – TRAGIČNA FIGURA PAKISTANA

Benazir Bhutto je bila prva premijerka jedne muslimanske zemlje. Iznimno inteligentna i obrazovana, ova žena prekrasne spoljašnosti i porodičnog političkog backgrounda,²⁵⁸ rođena je 21. juna 1953. godine u Karachiju. Njezin otac, Zulfikar Ali Bhutto, bio je prvi demokratski izabran premijer Pakistana. Rano obrazovanje stekla je u Pakistanu, nakon čega odlazi u Sjedinjene Američke Države gdje pohađa Radcliffe College i Harvard. Svoje visoko obrazovanje završava u Ujedinjenom Kraljevstvu, na Oxfordu, gdje je studirala filozofiju, politologiju i ekonomiju. Tamo je, vlastitim riječima, "prvi put okusila miris demokracije".²⁵⁹ U proljeće 1977., Benazir je diplomirala i vratila se u Pakistan.

U to vrijeme je njen otac obnašao istaknute dužnosti u upravljanju zemljom, prvo je bio predsjednik, a potom premijer Pakistana. Jedan od najvećih problema Zulfikarove politike bila je korupcija u državnim poduzećima. Stekao je političke protivnike, među kojima je i general, diktator i budući šesti predsjednik Pakistana (1978 – 1988), Muhammed Zia ul-Haq, koji ga je i svrgnuo s vlasti vojnim udarom.²⁶⁰

Godine 1979., poslije pogubljenja oca²⁶¹, Benazir se s majkom nalazi u kućnom pritvoru sve do 1984. godine kada odlazi u Englesku. Mučko ubistvo oca nije jedina porodična tragedija u njenom životu: brat Shahnawaz ubijen je pod nerazjašnjenim okolnostima 1985., dok joj je i drugi brat

²⁵⁸ U porodici Bhutto politika je generacijama bila sudbina. Djed joj je bio član kolonijalne vlade iz redova bogate starosjedilačke aristokracije. Njen otac Zulfikar Ali Bhutto osnovao je 1967. Narodnu partiju Pakistana (NPP). Ta partija je 1971. pobijedila na općim izborima, a Zulfikar Ali Bhutto postao je predsjednik.

<https://www.vreme.com/cms/view.php?id=518088> (pristupljeno: 27.06.2021.)

²⁵⁹<https://www.salientwomen.com/2020/05/10/biography-of-benazir-bhutto-pakistani-politician/> (pristupljeno: 22.06.2021.)

²⁶⁰ Charles Gulotta, *Extraordinary women in politics*, New York: Children's Press, 1998., 241-242.

²⁶¹ Unatoč neosnovanih optužbi u kojoj je "javnost sumnjala" i mnogim žalbama stranih čelnika za pomilovanje, Zulfikar Ali Bhutto obješen je 4. aprila 1979. po nalogu generala Zia-ul-Haqa. <https://benazirbhutto.com/her-family/> (pristupljeno: 27.07.2021.)

stradao u okršaju s policijom 1996. u Karachiju. Benazir je s majkom Begum Nusrat Bhutto preuzela vodstvo Pakistanske narodne stranke ²⁶² nakon očeva ubistva.

Sama Benazir je nekoliko puta hapšena i zatvarana, izložena represivnoj vojnoj diktaturi Zia-ul-Haqa. Po povratku u zemlju 1985. godine kako bi prisustvovala bratovoj sahrani, predvodila je demonstracije protiv režima i bila je opet uhapšena. Vratila se u London nakon puštanja, a u Pakistanu je krajem godine ukinuto vanredno stanje. Demonstracije protiv diktature Zia ul-Haqa su nastavljene, a Benazir Bhutto se odlučila boriti za demokratski Pakistan i to ne sa sigurne udaljenosti, izvana, nego iznutra, i vratila se u Pakistan u aprilu 1986. godine. Pozvala je članstvo svoje stranke i sve građane na antivladine demonstracije. Odziv javnosti na njen povratak bio je buran, pa je javno zatražila ostavku Zia ul-Haqa i demokratske parlamentarne izbore.²⁶³

Predsjednik Zia je pod navalom protesta ukinuo zabranu rada političkoj opoziciji. Dvije godine nakon toga, 1988. godine, poginuo je u avionskoj nesreći. Benazir Bhutto je odlučila iskoristiti tu priliku i započela je političku kampanju. Kada su napokon održani slobodni izbori 1988. godine, postala je premijerkom. S 35 godina bila je jedna od najmlađih vladarki na svijetu i prva žena premijer u jednoj islamskoj zemlji. Bila je također jedina političarka koja je vodila kampanju u drugom stanju i preuzela dužnost premijerke odmah po rođenju djeteta. Njeni prioriteti su bili borba za ljudska prava, te je u skladu s tim oslobodila iz zatvora sve Zia-ul-Haqove političke protivnike.²⁶⁴

Tokom svog prvog mandata nije se mogla konzistentno i suvereno boriti protiv problema siromaštva, korupcije i kriminala. Nadalje, njezin cilj prebacivanja pakistanskog polupredsjedničkog sistema u parlamentarni sistem također se pokazao kao neuspjeh, jer je na većinu predloženih zakona konzervativni predsjednik Ghulam Ishaq Khan²⁶⁵ stavio veto. Nakon neuspjeha u suzbijanju korupcije i nezaposlenosti i padu ekonomskog grafikona zemlje, samo dvije godine nakon prvog mandata, predsjednik Ghulam Ishaq Khan razriješio je Bhutto s funkcije pod

²⁶² Pakistan Peoples Party (Pakistanska narodna stranka) je pakistanska politička stranka lijevog centra koju je 1967. godine osnovao Zulfikar Ali Buttho koji je postao njen prvi predsjednik. Kredo stranke je: "Islam je naša vjera; demokracija je naša politika, socijalizam je naša ekonomija; sva vlast narodu."

https://hr.jejakjabar.com/wiki/pakistan_peoples_party_shaheed_bhutto (pristupljeno: 27.07.2021.)

²⁶³ <https://benazirbhutto.com/political-career/>(pristupljeno: 22.06.2021.)

²⁶⁴ Isto.

²⁶⁵ Ghulam Ishaq Kan (1915-2006), bio je sedmi predsjednik Pakistana, koji je izabran 1988. godine do 1993. godine kada je podnio ostavku. <https://historypak.com/ghulam-ishaq-khan/>(pristupljeno:23.06.2021.)

optužbama za korupciju, nepotizam i despotizam. Na izborima 1990. koji su se dogodili nakon protjerivanja, njezina stranka nije uspjela upisati pobjedu, a čelnik oporbe Nawaz Shariff naslijedio je premijerski položaj. Bhutto je prihvatila svoj poraz, sudski se nosila s optužbama, i preuzela ulogu vođe opozicije.

Nakon ostavke Nawaza Sharifa i predsjednika Khana 1993. godine, održani su vanredni izbori i njena stranka je ponovno odnijela pobjedu. Dobila je drugi premijerski mandat jer je vodila predizbornu kampanju u kojoj je naglašavala da će se posebno založiti za ekonomski rast zemlje, obećala je poticaje za poljoprivredu, partnerstvo vlade i gospodarstva i snažno se zalagala da se više čuje glas žena u Pakistanu. Za predsjednika je imenovala Farooqa Legharija.²⁶⁶ Međutim, kada je bila na vlasti, nije uspjela u cijelosti riješiti nijedan gorući problem u Pakistanu. Suočavala se s brojnim neprijateljstvima i opstrukcijama svoje vlade, od žestokih udara islamista i radikalnog šovinizma, do nezaustavljive antikorupcijske kampanje koja je vođena protiv njenog supruga Zardarija. I njen brat Mir Murtaza, koji je bio otuđen od nje i porodice nakon očeve smrti, bio je uključen po povratku iz inozemstva u tu javnu antibutoovsku kampanju. Mir Murtaza je ubijen kada se njegov tjelohranitelj uključio u pucnjavu s policijom u Karachiju.

Dok je bila na položaju, senzibilizirala je sve svoje kapacitete prema rješavanju primarnih potreba socijalno ugroženog stanovništva u zabačenim ruralnim krajevima i provincijama, provedena je elektrifikacija sela i gradnja škola po cijeloj zemlji. Benazir je također najavila planove o stvaranju ženskih policijskih postaja, sudova i razvojnih banaka. Njeni prioriteti su bili smanjenje siromaštva, obezbjeđenje socijalne i zdravstvene zaštite, osiguranje osnovnih uvjeta za život, radeći intenzivno na nastavku modernizacije Pakistana.²⁶⁷ Legalizirala je i ženske sportove, tj. mogućnost da se i žene profesionalno bave sportom.²⁶⁸ Uz sve veću korupciju i iznenadnu nasilnu smrt mlađeg brata, vjerodostojnost i stabilnost njene vlade je dovedena u pitanje. Bila je suočena s oštrom kritikom jer nije uspjela umanjiti inflaciju i jer je nosila etiketu premijerke koja je postavila svoga muža za

²⁶⁶Farooq Leghari bio je pakistanski političar koji je bio 8. predsjednik Pakistana od 14. novembra 1993. do ostavke 2. decembra 1997). <https://www.pakpedia.pk/farooq-leghari/> (pristupljeno: 23.06.2021.)

²⁶⁷ <https://hr.puntomariner.com/benazir-bhutto-biography-personal-life/> (pristupljeno: 22.06.2021.)

²⁶⁸ Benazir Bhutto, *Daughter of destiny: An Autobiography*, HarperCollins e-books, 2009., 398.

ministra kojeg su prozvali „mister deset posto“, što je rezultiralo smjenom njezine vlade 1996. godine. Od 1996. do 1999. postala je vođa opozicije u Parlamentu koja je djelovala iz egzila.

Državni udar generala Perveza Musharrafa 1999. godine, ponovo je vratio Benazir Bhutto u stanje egzodusa s postavljenom metom na čelo u kojem se nalazila već jedanput. Kako bi izbjegla kažnjavanje za korupciju 1997. godine preselila se u Dubai zajedno sa svojom djecom jer joj je prijeto hapšenje i zatvor zbog korupcije. Međutim, njezin suprug Asif Ali Zardari je ostao u zemlji gdje je zatvoren i gdje su se prema njemu odnosili nasilno i brutalno, ne poštujući njegova prava.

Bhutto je provela osam godina u egzilu, a njezin suprug isto toliko godina u zatvoru iz kojeg je bio oslobođen uz jamčevinu. Tvrđilo se da su Bhutto i njezin muž prisvojili stotine miliona dolara, zahtijevajući "proviziju" na vladine ugovore i druge transakcije. Između 1994. i 2004. godine otvoreno je otprilike 90 slučajeva, od kojih nijedan nije dokazan. Bhutto je tvrdila da su sve optužbe politički motivirane i spremno se branila.²⁶⁹ U Pakistan se vraća 2007. nakon što je Musharraf amnestirao 2002. godine. Kada je Pervez Musharraf izmijenio pakistanski ustav, zabranjujući premijeru da obnaša više od dva mandata, njezina šansa za obnavljanje funkcije opet je bila narušena.²⁷⁰

Osam godina u izgnanstvu Bhutto nije provela mirujući. Uporno je kritizirala vlast Perveza Musharaffa, i čekala svoju priliku. Dočekala ju je kada je Musharaffova pozicija počela da se ljulja zbog brojnih unutrašnjih problema. Iako je tvrdio da neće dozvoliti povratak Benazir Bhutto, morao je da popusti i napravi kompromis, pre svega pod pritiskom Amerikanaca, svojih najmoćnijih saveznika. Optužbe za korupciju protiv Benazir Bhutto i njenog muža su povučene.

„Mog supruga istražuju desetljećima, a mene od 1967. godine, kada je moj otac osnovao Pakistansku narodnu stranku. I nijedna optužba protiv nas nije dokazana. Moj suprug nije prekršio

²⁶⁹ <https://hr.puntomariner.com/benazir-bhutto-biography-personal-life/> (pristupljeno: 22.06.2021.)

²⁷⁰ <https://hr.celeb-true.com/benazir-bhutto-head-pakistan-peoples-party-served-first-female> (pristupljeno: 27.06.2021.)

pakistanske zakone.“ – izjavila je u medijima, najavljujući iznova svoj povratak u zemlju i borbu za vlast.²⁷¹

"Sada sam starija, mnogo sam naučila za ovih 20 godina, ali i dalje se borimo protiv diktature. Želimo da izoliramo ekstremiste i izgradimo bolji Pakistan".²⁷² Kada su je upitali zašto se želi vratiti, a svjesna je da to može završiti pogubno, ona je odgovorila: "Neki ljudi ne mogu shvatiti što me vodi u opasnost. No, previše ljudi je žrtvovalo svoje živote za slobodu. Dok god ljudi u meni vide nadu i slobodu, nikada se neću prestati boriti."²⁷³

Prilikom povratka, konvoj u kojem se kretala nakon što je sletjela u zračnu luku u Karačiju, napadnut je. U samoubilačkom napadu ubijeno je gotovo 140 ljudi. Bhutto je ostala neozlijeđena. Musharaffu je to krvoproliće bilo izlika da proglasi izvanredno stanje u državi. Pravi povod je bio taj što je Vrhovni sud odbijao potvrditi njegov reizbor sve dok nosi generalsku uniformu. Nakon što je opet uveo izvanredno stanje, Bhutto ga je optužila da vodi policijsku državu, a njegov režim usporedila s bivšim Sovjetskim Savezom. Musharaff je Bhutto stavio u kućni pritvor, kao i druge opozicione čelnike. Iako su obavještajni podaci govorili da joj smrću prijete teroristička mreža al Qaeda, afganistanski talibani i pakistanske skupine džihada, Bhutto se nije željela odreći javnih nastupa.²⁷⁴ Nakon predizbornog skupa u Rawalpindiju, 27. decembra 2007. godine, na Benazir Bhutto je izvršen atentat, pogođena je hicima u vrat i prsa, nakon čega se napadač raznio bombom i u smrt odveo još oko 20 ljudi. Bhutto je istoga dana preminula u bolnici od posljedica atentata. Njezina smrt označila je kraj slavne političke dinastije Bhutto.²⁷⁵

Kada su prije smrti u jednom intervjuu upitali da li se boji smrti, pritisnuta stalnim prijetnjama, odgovorila je: „Ne, za mene je smrt nastavak životnog putovanja!“²⁷⁶

²⁷¹ <https://benazirbhutto.com/about-benazir/> (pristupljeno: 22.06.2021.)

²⁷² <https://benazirbhutto.com/about-benazir/> (pristupljeno: 22.06.2021.); <https://24sedam.rs/svet/benazir-buto-zena-koja-je-gledala-smrti-u-lice-istupila-je-da-bi-spasla-svoj-narod-a-skoncala-je-tragicno/> (pristupljeno: 23.06.2021.)

²⁷³ Bhutto, 2009., 432.

²⁷⁴ <https://24sedam.rs/svet/benazir-buto-zena-koja-je-gledala-smrti-u-lice-istupila-je-da-bi-spasla-svoj-narod-a-skoncala-je-tragicno/> (pristupljeno: 22.06.2021.); <https://brandclock.ru/hr/benazir-bhutto-biografiya-bhutto-benazir-premer-ministr-islamskoi/> (pristupljeno: 24.06.2021.)

²⁷⁵ <https://www.vreme.com/cms/view.php?id=518088> (pristupljeno: 27.06.2021.)

²⁷⁶ <https://www.youtube.com/watch?v=yyq6IAHTNBk> (pristupljeno: 21.06.2021.)

Kao žena je u mnogome doprinijela poboljšanju socijalnog i ekonomskog položaja žena Pakistana. Osnivačica je Vijeća žena svjetskih vođa, imenovala je sutkinje te stvorila ženski odjel u vladi, zalagala se za obrazovanje žena i doprinijela njihovoj vidljivosti u javnom prostoru. Međutim, fundamentalistički islamski zakoni nisu se dali ukloniti ni za njene vlasti. Za svoj rad primila je 2005. World Tolerance Award. Godine 1990. postala je prva žena u povijesti koja je rodila za vrijeme obnašanja vlasti.²⁷⁷ Popularno poznata kao „Čelična dama Pakistana“, Benazir Bhutto ne samo da je postala prva žena koja je predvodila veliku političku stranku, već je postala prva i do danas jedina premijerka Pakistana i to u dva mandata.

„Voljela bih vidjeti širenje obrazovanja, posebno za djevojčice - tokom moja dva mandata osnovali smo 48.000 novih škola - ali također bih voljela da žene igraju veću ulogu u društvenom i ekonomskom životu Pakistana. Kad sam bila premijer, otvorila sam banku koju su vodile žene i koja je kreditirala samo žene. Zahvaljujući tome je puno žena otvorilo mala preduzeća. Takođe moramo promijeniti klimu; znate, postoje religiozne stranke koje kažu da žena ne bi trebala raditi i mislim da je to pogrešno. Prva preobraćenica na islam bila je poslovna žena Hazreti Hatidža.²⁷⁸

Feministice su joj najviše zamjerale jer se protivila legalizaciji abortusa.²⁷⁹ Na pitanje da se ponovno rodi šta bi radije bila: dječak ili djevojčica, odgovorila je: „Definitivno djevojčica. Djevojčice su suosjećajnije i brižnije. One posjeduju visoki stepen stabilnosti i istrajnosti. Ne bih željela biti dječak.“²⁸⁰

Mnogi smatraju da je smrću Benazir Bhutto Pakistan propustio šansu da postane liberalna i sekularna zemlja.

²⁷⁷ <https://voxfeminae.net/strasne-zene/benazir-bhutto-prva-zena-na-celu-muslimanske-drzave/>(pristupljeno: 21.06.2021.)

²⁷⁸ <https://www.glamour.com/story/benazir-bhutto> (pristupljeno: 21.06.2021.)

²⁷⁹ Bhutto, 2009., 422.

²⁸⁰ <https://www.youtube.com/watch?v=yyq6IAHTNBk> (pristupljeno: 21.06.2021.)

3.13. TANSU ÇILLER – ISTANBULSKA SEKULARNA RUŽA

Prva i do danas jedina žena na čelu turske vlade bila je Tansu Penbe Çiller, rođena 1946. godine u Istanbulu, kao kćerka jedinica Hüseyina Necati Çillera, guvernera provincije Bilecik, koji je bio musliman gruzijskog porijekla, i Muazzez Çiller, domaćice.²⁸¹

Odgajana je da bude samosvjesna, ambiciozna i obrazovana žena. Pošto nije imao muškog potomka, otac je sve svoje nade polagao u nju, savjetujući je da bi trebala diplomirati ekonomiju i ući u politiku na državnoj razini.²⁸²

Tansu Çiller je stekla visoka akademska zvanja diplomirajući ekonomiju na istanbulskom univerzitetu, da bi potom magistrirala na Univerzitetu u New Hampshireu (SAD), gdje je i doktorirala na temu „Strategija ekonomskog razvoja: slučaj Turske”, raspravljajući o uzrocima sloma Osmanskog Carstva i politike ekonomskog razvoja Turske. Nekoliko godina kasnije završila je i post-doktorske studije na Yaleu. U Sjedinjenim Državama je formirala put svoje profesorske karijere, ali se nakon što joj je umro otac vratila u Tursku.

Od 1978. predavala je ekonomiju i međunarodnu trgovinu na istanbulskom univerzitetu Boğaziçi Bosfor, radila je i kao savjetnica u istanbulskoj banci i objavljivala stručne radove i knjige.

Još kao srednjoškolka upoznala je svoga budućeg supruga inženjera građevine Özera Süleymana Uçurana i odlučili su se vjenčati. Međutim, njezin otac Necati Çiller nije želio ovaj brak jer je Ramiz Uçuran, otac Özera Uçurana, bio trgovac mješovitom robom i pristaša DP –a (Demokratska stranka), dok je Necati Çiller bio zagovornik RPP-a (Republikanska narodna stranka).²⁸³ Ipak su Tansu Çiller i Özer Uçuran ustrajali u svom naumu i uzeli su se ali tome je prethodio sporazum između njenog oca i njenog budućeg muža.

Pošto je Necati Çiller imao samo jedno i to žensko dijete njegovo prezime se ne bi nastavilo, a on je prezimenu pridavao veliku važnost, Özer Uçuran mu je da prijedlog: on će odbaciti svoje

²⁸¹ U istraživačkom radu zasnovanom na arhivskom materijalu Davla Sevimli, doktorantica na temu o utjecaju feminizma na Tansu Çiller navodi da je premijerka Turske ipak rođena tri godine ranije, 1943. (doktorski rad o tansu ciler i feminizmu.pdf (pristupljeno: 30.07.2021.)

²⁸² <https://www.britannica.com/explore/100women/profiles/tansu-ciller> (pristupljeno: 29.07.2021.)

²⁸³ Republikanska narodna stranka (turski: *Cumhuriyet Halk Partisi*, skraćeno *CHP*) kemalistička je i socijaldemokratska stranka u Turskoj. Najstarija je turska politička stranka i smatra se "osnivačkom strankom savremene Turske".

prezime i uzeti prezime “Çiller” pod uvjetom da mu dozvoli brak sa Tansu. Necati Çiller je time bio zadovoljan, ali je tražio još jedno: da ne priječi studiranje njegovoj kćeri.²⁸⁴

Özer Uçuran je bez oklijevanja prihvatio ovu ponudu. Ova gesta je sigurno presedan u historiji modernog čovječanstva, posebno u feminističkoj kulturi i u društvu duboko prožetom tradicionalizmom i patrijarhalizmom. Premda sama nije insistirala na njoj, sigurno je kao žena bila počastvovana i taj je fakat osnaživao žene u Turskoj, koje su se tek 90-ih godina 20. stoljeća jače i organiziranije priklanjale borbi za svoju „vidljivost“ i svoja prava.²⁸⁵ U braku su dobili dvoje djece, sina i kćerku.

Biografija Tansu Çiller u ovom je razdoblju obilježena uspostavom dobrih odnosa s turskom poslovnom zajednicom, što joj je kasnije puno pomoglo. Uglavnom je zajedno sa suprugom učestvovala u kreiranju i davanju kredita i olakšica prilikom otvaranja novih preduzeća, što će se kasnije u javnosti tumačiti kao uzimanje nezakonite provizije.²⁸⁶

Politički put Tansu Çiller trasiran je 80-ih godina kada se počela aktivno interesirati za društvene promjene u Turskoj, što nije prošlo neprimjećeno. Dobila je ponudu da bude jedna od osnivača Stranke nacionalne demokracije (NDP) što je ona prihvatila pod određenim uvjetima, i s obzirom da na održanim izborima 1983. nije ušla u državni parlament, ipak je prepoznata u političkim krugovima kao osoba sa ekonomskim znanjem i obrazovnim potencijalom koji je mogao doprinijeti u političkom napretku zemlje. Kada je u ljeto 1984., Sulejman Demirel²⁸⁷ počeo sastavljati članstvo radi ponovnog aktiviranja u politici, upoznao je Tansu Çiller, kojoj je ovo poznanstvo otvorilo put ulaska u izvršnu vlast.²⁸⁸

Süleyman Demirel je insistirao na tome da vidi Tansu Çiller u PPP²⁸⁹ kako bi obnovio

²⁸⁴ Davla Sevimli, *Prime minister Tansu Çiller (1993-1996) her impact on feminism in Turkey*, Yeditepe University, 2020., 106-126.; doktorski rad o tansu ciler i feminizmu.pdf (pristupljeno: 30.07.2021.)

²⁸⁵ Isto, 286-296.

²⁸⁶ Isto, 110-112.

²⁸⁷ Süleyman Demirel je sedam puta obnašao dužnost premijera Turske i bio 9. Predsjednik Turske (1993-2000); <https://www.britannica.com/biography/Suleyman-Demirel> (pristupljeno: 05.08.2021.)

²⁸⁸ Isto, 119.

²⁸⁹ Riječ je o partiji DYP (Doğru Yol Partisi), TPP (The Truth Pah Party) - Partija pravog puta, bila je politička stranka desnog centra u Turskoj, aktivna od 1983. do 2007. Veći dio svoje historije centralna ličnost stranke bio je Süleyman Demirel, bivši premijer Turske koji je prethodno vodio Stranku pravde (AP), prije nego što je ugašena nakon vojnog udara 1980. godine. DYP se smatrao nasljednikom AP-a i Demokratske stranke (DP), aktivne u ranom višestranačkom periodu Turske. <http://www.dyp.com.tr>, (pristupljeno: 05.08.2021.)

imidž stranke i poručio joj je: “Ovo je dobra prilika da služite svojoj zemlji i državi. Ne ustručavajte se. Ako prihvatate da uđete u politiku na strani PPP -a, trebali biste znati da ćete imati bolju budućnost. Pridružite se našoj zabavi; Učinit ću vas zvijezdom ”

Tansu Çiller se i pridružila, a Demirelovo proročanstvo se i obistinilo. Zaista je u narednih nekoliko godina postala najzvučnije žensko ime na političkoj sceni Republike Turske.

Tansu Çiller je napustila profesorsku karijeru i priključila se PPP-u nagovještavajući od samog početka da će unositi promjene u unutrašnju organizaciju stranke. Na Kongresu održanom 24. novembra 1990., dobila je više glasova u odnosu na sve ostale članovi stranke, osim predsjednika Demirela.

Tansu Çiller je postala potpredsjednica PPP -a. U tom razdoblju PPP se reformirala suštinski i kozmetički, okrećući se i biračima iz urbanih sredina zagovarajući liberalnije stavove.²⁹⁰ Njene kritike na ekonomski sistem Turske išle su u pravcu oštih osuda Turguta Özala, tadašnjeg predsjednika, kao i na sve veću koncentraciju radikalnijih vjerskih struja u sekularnoj Turskoj.

Kada je Demirel dobio izbore 1991. godine, vraćen je na funkciju premijera poslije desetogodišnje zabrane političkoga rada. Çiller imenuje ministricom ekonomije svoje koalicijske vlade. Zbog sjajnih rezultata na unutarstranačkim izborima, 1993. godine postao je vođa PPP-a i osnovao novu koalicijsku vladu. Na mjesto predsjednika Turske Demirel je došao 1993. godine nakon iznenadne smrti Turguta Özala, a za premijerku – prvu ženu u povijesti Turske, inaugurirana je doktorica ekonomskih nauka i potpredsjednica PPP-a Tansu Çiller.²⁹¹

Dolazeći na vlast, Tansu Çiller se odmah suočila sa sve većim kurdskim nemirima na jugoistoku zemlje i potrebom smanjenja vladine potrošnje. Uvela je privredne reforme, uključujući široko rasprostranjenu privatizaciju, i naredila sigurnosnu suzbijanje kurdskih separatista.²⁹²

Učinila je iskorak u popravljaju odnosa Izraelom, što je bio jedan od njenih prvih poteza kao predsjednice Vlade, čime Turska prvi put preuzima energičnu ulogu u potpori arapsko-izraelskog mirovnog procesa u cilju regionalne suradnje.²⁹³ Njene američke veze, kao i iznimna vrijednost koju je imala u očima američkog predsjednika Georgea Busha St., kojega je posjetila sa

²⁹⁰ Sevimli, 120.

²⁹¹ <https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/oi/authority.20110803095612636> (pristupljeno:27.07.2021.)

²⁹² https://www.allaboutturkey.com/tansu_ciller.html (pristupljeno: 20.07.2021.);

<https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/oi/authority.20110803095612636> (pristupljeno:27.07.2021.)

²⁹³ <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/tansu-ciller-israel-pursuing-turkish-israeli-partnership> (pristupljeno: 29.07.2021.)

Demirelom, donijele su joj oreol liberalne političarke koja će pomoći demokratizaciji cijeloga turskoga društva.²⁹⁴

Njene aktivnosti kao premijerke obilježene su nizom povoljnih rezultata za njezinu zemlju. Na primjer, potpisala je sporazum o proširenju trgovine između zemalja Evropske unije i Turske. Jedan od prioriteta vlade koju je vodila bilo je približavanje Turske EU. Istina, politika ove premijerke u borbi protiv inflacije nije dala veliki rezultat. Godine 1994. tržište dionica toliko se srušilo da je dovelo do devalvacije turske nacionalne valute. Kurdski pobunjenici i dalje su narušavali sigurnost u zemlji. Tansu Çiller uspjela je uvjeriti Evropsku uniju i Sjedinjene Države da Kurdistansku radničku stranku imenuju terorističkom organizacijom.²⁹⁵

U februaru 1994. godine je zajedno sa premijerkom Pakistana Benazir Bhutto otputovala u Sarajevo kako bi na licu mjesta izrazila solidarnost Turske sa zajednicom bosanskih Muslimana koja je bila izložena srpskoj agresiji i genocidu.

"Čini se da je svijet zaboravio na bosanski narod", rekla je tom prilikom Çiller, koja je zajedno s Bhuttom apelirala za ukidanje embarga UN-a na oružje koje je dovelo u pitanje bosansku vladu u nastojanju da odbrani Bosnu i Hercegovinu od naoružanih nacionalista koji su podržani od strane Srbije i Hrvatske.²⁹⁶

Tansu Çiller je još dva puta posjetila Bosnu i Hercegovinu, 28.11.1995., nakon postizanja Dejtonskog sporazuma i 2000. godine kada je podržala mir poručivši Bosancima: „Nikada ne zaboravite cijenu koju ste platili, jer ako se zaboravi plaćena cijena, život u miru neće imati vrijednost.”²⁹⁷

Brza inflacija, slom berze i poražavajući pad vrijednosti valute zajedno doveli su do izbornog poraza njene partije 1995. godine. Međutim, ona je ipak uspjela opstati u političkom vrhu pošto je

²⁹⁴ U dva navrata je kao ministrica ekonomije posjetila SAD gdje je na sastancima u američkom Odjelu za obavještajnu i istraživačku djelatnost SAD –a pri State Departmentu izrazila zabrinutost za društveni mir u Turskoj jer je porasla snaga islamističkih pokreta. Davla Sevimli, Prime minister Tansu Çiller (1993-1996) her impact on feminism in Turkey, Yeditepe Univerisity, 2020., 119-120.; doktorski rad o tansu ciller i feminizmu.pdf (pristupljeno: 30.07.2021.)

²⁹⁵ <https://hrv.agromassidayu.com/tansu-chiller-biografiya-karera-read-720303> (pristupljeno: 21.07.2021.)

²⁹⁶ <https://www.latimes.com/archives/la-xpm-1994-02-03-mn-18687-story.html> (pristupljeno: 21.07.2021.);

<https://bosnapress.net/sjecanje-historijska-posjeta-tansu-ciller-i-benazir-bhutto-ratnom-sarajevu-1994/> (pristupljeno: 21.07.2021.); <https://apnews.com/article/fe81e5161e03da40625cbc96cfbf924d> (pristupljeno: 22.07.2021.)

²⁹⁷ *Turkiye Gazetesi*, <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Arsiv/1995/11/28> (pristupljeno: 22.07.2021.);

<https://www.youtube.com/watch?v=G5C1GXbsSwU> (pristupljeno: 02.08.2021.)

u kasnijim koalicijama bila potpredsjednica vlade i ministrica vanjskih poslova prije nego što je potpuno izgubila dužnost 1997. godine. Istovremeno, u jeku svoga mandata bila je optužena za korupciju, i oslobođena od optužbe 1996. godine.²⁹⁸

Tansu Çiller je držala da je moderno tursko društvo polarizirano: jedan je dio konzervativni i vjerski, a drugi je liberalni i sekularni. Naglašavala je da nove generacije počivaju na dva različita mentaliteta; prvi je zapadno orijentiran a drugi je orijentalni, islamski.

Tansu Çiller, koja se uvijek zalagala za kemalizam i sekularizam, izražavala je zabrinost zbog porasta vjerskih ideoloških tendencija u društvu.²⁹⁹

Pored toga, tada je njen uspjeh kao "istanbulske ruže" kao su je prozvali zapadni mediji, shvaćen kao poboljšanje međunarodne slike Turske kao jedne progresivne muslimanske zemlje. S druge strane, ona je kao žena svojim ukupnim imidžem koji je podrazumijevao spoj tradicionalnog i modernog, uz njenu poziciju trogodišnje vladarice Turskom, doprinijela poistovjećivanju drugih žena s njenim uspjehom na razini ženskog senzibiliteta. To je razdoblje bilo označeno kao doba kada je feminizam institucionaliziran u Turskoj. S tim u vezi, analiza koju je provela jedna doktorska studija koja proučava interrelacije između Tansu Çiller i ženskog pokreta u Turskoj, navodi da je sama Tansu bila svjesna svoje uloge u emancipaciji turske žene, i da je kao premijerka posebno poticala žene na osposobljavanje za poslovni život dajući im povoljne uvjete za kreditiranje. Njena bi se propagandna otvorenost prema ženama kao potencijalnom glasačkom korpusu dinamizirala pred izbore, mada suštinski nije bila djelotvorna onoliko koliko joj je dopuštala pozicija premijerke i ministrice.³⁰⁰

Unatoč njenim govorima usredotočenim na političko sudjelovanje žena na svim nivoima vlasti, o potrebi povećanja razine njihovog obrazovanja, što je ostavljalo dojam da su zakonske reforme išle u korist žena, kako bi ih se potaklo na učestvovanje u ekonomiji, zapravo su njezine izjave bile samo lične želje koje ne prati mehanizam djelotvornosti. Štoviše, istraženo je da su njene izjave koje obećavaju političko sudjelovanje, obrazovanje i pravne reforme za žensku populaciju, predstavljale samo predizborna obećanja.

²⁹⁸ <https://hrv.agromassidayu.com/tansu-chiller-biografiya-karera-read-720303> (pristupljeno: 21.07.2021.)

²⁹⁹ Sevimli, 120.

³⁰⁰ Sevimli, 280-286.

Analizirajući njene javne istupe i rezultate njenog rada, nije pronađena nijedna zabilješka iz koje se može vidjeti da se Çiller temeljno bavila bilo kojom od tih aktivnosti kako bi ispunila takva obećanja. Feministice su je oštro kritizirale jer nije odgovorila na zahtjeve žena.³⁰¹

Tansu Çiller je demonstrirala snažnu osobnost na čelu svoje stranke i na čelu države, noseći se s monetarnom krizom u Turskoj, unutrašnjim oružanim sukobima i političkim neslaganjima u koalicionoj vladi kao i neravnotežom ekonomskog razvoja, kao dominantna liderica čvrstog stava. Njen dolazak za premijerku kao obrazovane, odvažne i odlučne žene iz muslimanskog vjerskog kruga, ohrabrio je žene u Turskoj da se usude izabrati taj put.

³⁰¹ Sevimli, 286-296.

3.14. MADELEINE K. ALBRIGHT: PRVA ŽENA NA ČELU SJEDINJENIH AMERIČKIH DRŽAVA

Vladajuća sila svijeta poslije Prvog svjetskog rata, a to su Sjedinjene Američke Države koje su uzele primat od tadašnje velesile Ujedinjenog Kraljevstva, dugo je čekala na svog „ženskog“ lidera. Država podijeljena između demokrata i republikanaca, konzervativnih i liberalnih, „crnaca“ i „bijelaca“, latino i anglo gena – bila je spremna za seksualnu revoluciju i osvješćavanje žena, ali nije bila spremna za ženskog autoritativnog političara sve do konca drugog milenija. SAD su, krajem XX stoljeća, zahvaljujući tadašnjim prevalirajućim progresivnim procesima u jezgri demokratske partije ali i samom Američkom senatu, dobile prvu ženu državnog sekretara/ku - Madeleine K. Albright.

Madeleine Korbel Albright rođena je kao Marie Jana Korbelová 15. maja 1937. u Pragu, Čehoslovačka, (danas u Češkoj). Baka joj je dala nadimak "Madlenka" kad je bila djevojčica, a svoje ime je zakonski promijenila u „Madeleine“ u mladosti. Njezin otac Josef Korbel bio je novinar i službenik čehoslovačke diplomatske službe, dok je majka Anna Mandula bila domaćica. Između 1937. i 1948. njezina porodica živjela je u Pragu, Beogradu i Londonu. Nakon sloma fašizma obitelj se vraća u Prag, a potom i u Beograd, gdje je njen otac postavljen za ambasadora.³⁰²

„Nakon rata vratili smo se u Čehoslovačku vrlo kratko, a zatim je moj otac postao ambasador Čehoslovačke u Jugoslaviji. Otac nije želio da idem u školu s komunistima. Tako su moji roditelji odlučili da me pošalju u školu u Švicarsku“, rekla je u intervjuu za USA Today.³⁰³

S rušenjem Benešove vlasti završava ambadorska karijera njenog oca, koji je nakon toga kao čehoslovački predstavnik upućen u mirovnu misiju UN-a u Indiju. Kada su komunisti srušili čehoslovačku vladu, njen otac je osuđen na smrt. Madeleine je imala jedanaest godina kada je njena porodica dobila politički azil i sigurno mjesto za život u Sjedinjenim Državama. Madeleine ima mlađu sestru Katrin. Otac je snažno utjecao na nju i njen vlastiti pogled na svijet.³⁰⁴

³⁰² <https://www.britannica.com/biography/Madeleine-Albright> (pristupljeno:31.01.2021.)

³⁰³ <https://www.usatoday.com/in-depth/life/women-of-the-century/2020/08/26/madeleine-albright-first-female-secretary-state-courage-fascism/5535871002/> (pristupljeno: 28.01.2021.)

³⁰⁴ <https://history.state.gov/departmenthistory/people/albright-madeleine-korbel> (pristupljeno: 31.01.2021.)

Nakon što je postala američka državljanka, Albright je otpočela akademsku karijeru. Njeno obrazovanje odražava njezino neskriveno zanimanje za politiku. Studirala je političke nauke na Wellesley Collegeu Massachusetts i diplomirala 1959. godine, a potom je stekla diplomu iz međunarodnih odnosa na Odsjeku za javno pravo i vladu na Univerzitetu Columbia.³⁰⁵

Albright je svoju političku karijeru započela radeći za neuspješnu predsjedničku kampanju 1976. godine senatora Edmunda S. Muskieja, nakon čega je postala glavna pomoćnica za pravne poslove senatora Muskieja od 1976. do 1978. godine.

Jedan od njenih bivših profesora na Univerzitetu Columbia, Zbigniew Brzezinski, savjetnik za nacionalnu sigurnost predsjednika Jimmyja Cartera, zamolio je Albrightovu da bude savjetnica za zakonodavstvo i pravne veze za Vijeće nacionalne sigurnosti. Na toj je poziciji ostala do 1981. godine kada je napisala knjigu o ulozi štampe u političkim promjenama u Poljskoj tokom 1980-ih.³⁰⁶ Slijedeća važna prekretnica u njevoj karijeri je došla 1982. godine, kada je postala profesorica međunarodnih odnosa na Univerzitetu u Georgetownu.

Radila je i kao savjetnica predsjedničkog kandidata Waltera Mondalea i njegove kandidatkinje, Geraldine Ferraro, tokom njihove predsjedničke utrke 1984. godine. Bila je viši savjetnik za politiku Michaela S. Dukakisa tokom njegove predsjedničke kampanje 1988. godine. Dok je od 1989. godine predsjedavala Centrom za nacionalnu politiku jedne neprofitne istraživačke organizacije. Narednih nekoliko godina imenovana je u odbore više institucija, uključujući Wellesley College, Black Student Fund i Washington Urban League.

Kada je Bill Clinton tražio predsjedničku nominaciju 1992. godine, Albright ga je podržala. Bila je viši savjetnik za vanjsku politiku tokom njegove kampanje. U prijelaznom razdoblju služila je kao vanjskopolitička veza ili osoba odgovorna za prenošenje informacija o vanjskoj politici u Bijeloj kući. Nakon što je izabran za predsjednika SAD-a Clinton je postavio Madeleine Albright za američku ambasadoricu u Ujedinjenim nacijama (UN).³⁰⁷

Albrightova je odmah postala glavna sila u UN-u. Bila je upoznata sa svjetskom politikom i predstavljala je Sjedinjene Države, koje su UN-ov najveći stub kad je riječ o međunacionalnim aktivnostima ali i budžetu. Kao ambasadorica UN-a, Albrightova je naučila uravnotežiti potrebe

³⁰⁵ Isto.

³⁰⁶ Madeleine Albright, *Madame Secretary*, New York, NYT: 2003., 28-30.

³⁰⁷ <https://www.notablebiographies.com/A-An/Albright-Madeleine.html#ixzz6j3BKFxgv> (pristupljeno: 01.02.2021.)

triju različitih grupa: Clintonove administracije, delegata UN-a i američke javnosti. Bila je uključena u debate o mirovnim aktivnostima UN-a i pravcima američke vanjske politike.

Posebno je značajna njena uloga u okončanju rata u Bosni i Hercegovini, jer je pravilno razumjela vojne i političke procese, kao i evropsku diplomatsku šahovsku igru kojom su držali u zatočeništvu bosanskomuslimansko stanovništvo nad kojim je činjeno etničko čišćenje i genocid.³⁰⁸

Ipak, vrh njene političke karijere dogodio se kada je američki predsjednik Clinton 1996. godine nominirao za državnu sekretarku, a Američki senat jednoglasno potvrdio njezinu nominaciju 23. januara 1997. godine. Postala je najviše rangirana žena u vladi Sjedinjenih Država do tada.

Ubrzo nakon njezine potvrde, rođaka Albrightovih, Daša Sima, otkrila je novinarima Washington Posta da su porodica Kerbel čehoslovački Jevreji, a ne katolici kako je Madeleine sama vjerovala, te da su joj bake i djedovi usmrćeni u koncentracijskim logorima.

Albrightova je citirana u Newsweeku, rekavši: "Ponosna sam na naslijeđe za koje znam i podjednako ću biti ponosna i na naslijeđe koje sam upravo dobila."³⁰⁹

Madeleine K. Albright privukla je više pozornosti u prvih mjesec dana rada kao državni sekretar nego što je Warren Christopher uradio u sve četiri godine na istoj poziciji. Ne samo da je šarmirala strane lidere tokom vrtložne turneje po Evropi i Aziji, već je impresionirala veliki dio svjetske štampe svojom čvrstinom i samopouzdanjem.

Kako je imenovana za državnu sekretarku objasnila je u intervjuu za USA Today, 27. augusta 2020. godine: "Bilo je jasno da Warren Christopher neće biti sekretar i drugi mandat (za vrijeme predsjednika Billa Clintona), a ja sam u tom trenutku bila ambasadorica u Ujedinjenim nacijama s položajem na nivou vlade", prisjetila se.

"Dakle, moje ime je spomenuto u utrci za državnog sekretara. A onda je neko rekao: *Pa, žena ne može biti državni sekretar, jer arapski lideri neće željeti imati posla sa ženom!* Ali arapski ambasadori Ujedinjenih naroda nisu se s tim složili. Okupili su se i rekli: *Nismo imali problema u radu sa ambasadoricom Albright; nećemo imali problema u radu ni sa sekretarkom Albright.* Tada je neko u Bijeloj kući rekao, a ja nikada ne želim saznati ko, 'da, Madeleine je na listi, ali ona je drugi nivo.' To sam saznala kasnije, tek kad sam postala sekretarka." ³¹⁰

³⁰⁸ https://www.ted.com/speakers/madeleine_albright (pristupljeno: 01.02.2021.)

³⁰⁹ <https://www.newsweek.com/i-find-out-more-im-very-proud-174798> (pristupljeno: 05.07.2021.)

³¹⁰ Albright, 2003., 77-79.

Odmah je preuzela odgovornost za mnoga trnovita unutarnja pitanja s kojima se suočavao State Department, uključujući znatno smanjeni budžet i američko prisustvo u Bosni i Hercegovini (gdje se Albrightova zalagala za sudjelovanje). Njena uloga u političkom životu SAD-a i u globalnim interkontinentalnim i međunacionalnim realacijama podsjećala je na posljednje razdoblje u politici morala, čvrstog stiska ruke i izvršenja obećanja.

Povijesno gledano, Albrightova je željela osigurati da Amerika ne zaboravi na ostatak svijeta.

Kao žena koja je odgovarala za svaki unutarnji i vanjski potez Amerike, Albright nije dopuštala da je neke stvari, pitanja i komentari lako zbune. Kada su je Irčani nazivali zmijom, ona je kapriciozno nosila na reveru svoga sakoa zlatnu iglu sa simbolom zmije; kad su je nazivali vješticom, ponosno je mahala minijaturnom metlom.

Ona je jednostavna jer govori ono što misli i često popušta čvor tradicionalnog diplomatskog govora kad treba istaknuti stav. Naprimjer, tokom sukoba s haitskim vođama puča 1994. godine rekla je: "Jašu tigra koji će ih na kraju proždrijeti."³¹¹

Albright je skovala izraz "asertivni multilateralizam" da bi opisala praksu Clintonove administracije da se pridruži američkim snagama s trupama Ujedinjenih nacija, a sebe opisuje kao "pragmatičnu idealisticu".

Iako je u Sjedinjenim Državama bila kritizirana zbog predvođenja pokreta za zbacivanje generalnog sekretara Boutrosa Boutrosa Galija, ipak je bila nagrađena pohvalama od Clintona.

Premda su je i kritizirali zbog "diplomatske diplomacije", mnogima je njezino „apsurdno ponašanje“ predstavljalo osvježenje na globalnoj sceni. Žena koja je ambasadoru iz Bocvane plesala Macarenu na sastanku Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija i dijelila kolačiće na Valentinovo, poznata je i po tome što govori pet jezika, ostaje hladna i pod vatrom i jasno i strasno izražava svoje stavove.

Kao državna sekretarka započela je mirovnu misiju na Bliskom istoku u jesen 1997. godine, sastavši se sa izraelskim premijerom Benjaminom Netanyahuom, zatim i s palestinskim vođom Yasarom Arafatom, sirijskim predsjednikom Hafezom al-Assadom, egipatskim predsjednikom Hosny Mubarakom, kraljem Fahdom iz Saudijske Arabije i jordanskim kraljem Husseinom.

³¹¹ <https://www.gvsu.edu/hc/a-history-of-diplomacy-with-madeleine-albright-101.htm> (pristupljeno: 05.02.2021.)

Albright je osudila terorističke aktivnosti, pozvala Netanyahua da učini određene ustupke Palestincima, a zatim je obećala da se više neće sastajati s izraelskim i palestinskim liderima dok oni ne budu "spremni donijeti teške odluke".³¹²

Upisala se u povijest posjetom lideru Sjeverne Koreje Kim Jongu II, 23. oktobra 2000., kao prva američka državna sekretarka koja je posjetila Sjevernu Koreju. Albrightova je također poznati javni govornik i osoba čije se mišljenje traži i uvažava. Vašingtonski glasnogovornički ured redovito ističe njene komunikacijske vještine: "Madeleine Albright s humorom, preciznim uvidom i rječitosti govori o svom životu i karijeri, te publici pruža jedinstveni pregled na najviše nivoe američke vlade bez zabrane."³¹³

Kada je rekapitulirala svoja postignuća na poziciji državne sekretarke najponosnija je bila na to što je direktno utjecala na predsjednika Clintona da predvodi NATO intervenciju 1999. godine u kampanji bombardovanja radi zaustavljanja etničkog čišćenja na Kosovu.

Nakon što je mandat državne sekretarke završio u januaru 2001. godine, postala je predsjednica odbora Nacionalnog demokratskog instituta. Dojučerašnja državna sekretarka okrenula se univerzitetskoj karijeri. Postala je ugledni profesor međunarodnih odnosa i diplomacije o čemu sada osim iz teorije vrlo suvereno govori iz prakse. U komentaru o tom svom novom nastavničkom položaju Madeleine Albright je rekla: "Jako sam zadovoljna što imam priliku predavati i biti nadahnuta ispitivanjem studenata."³¹⁴

Madeleine Albright će itekako dugo pamtili Bosanci i Hercegovci. Zbog njenih izuzetnih zasluga u pružanju podrške u borbi za odbranu Sarajeva i naše zemlje, te razvijanju odnosa među ljudima različitih nacija, vjera i kultura, proglašena je 2008. godine počasnom građankom Sarajeva. Njena nepokolebljiva podrška Bosni dovela ju je u Sarajevo još u proljeće 1994. u svojstvu prvog člana Clintonovog kabineta koji je posjetio opkoljenu bh. prijestolnicu. Tada je, parafrazirajući predsjednika Johna Kennedyja u podijeljenom Berlinu 1961., izjavila: „Ja sam Sarajka“, začepivši tako usta aktuelnim pregovaračima Evropske zajednice koji su predlagali podjelu grada.³¹⁵ Sa ushićenjem isto je ponovila, nakon reintegracije sarajevskih općina, i to opet

³¹² <https://www.womenofthehall.org/inductee/madeleine-korbel-albright/> (pristupljeno: 02.02.2021.)

³¹³ <https://www.wsb.com/speakers/madeleine-k-albright/> (pristupljeno: 03.02.2021.)

³¹⁴ Albright, Madeleine, *A Hell and the other destination*, New York, NYT: 2020., 88.

³¹⁵ <https://azra.ba/vijesti/181180/rodjendan-americke-drzavne-sekretarke-koja-je-govorila-ja-sam-sarajka/> (pristupljeno: 03.02.2021.)

za vrijeme svoje posjete Sarajevu, u martu 1996. godine, poručivši kako je naročito uzbuđena zbog činjenice da se ono što su neki tada nazivali samo njenom vizijom u ponovnom ujedinjenju grada, obistinilo u dvogodišnjem roku.

Bivša američka državna sekretarka Madeleine Albright povodom 25. godišnjice genocida u Srebrenici istakla je da je vrlo važno da se zna šta se dogodilo u tom bosanskohercegovačkom gradu u julu 1995. godine.³¹⁶

"Dok obilježavamo srebrenički genocid, moramo ispričati priču o onome što se tamo dogodilo, smatrati počinitelje odgovornima i suprotstaviti se bilo kakvim naporima da se negira patnja žrtava. To je jedini način da istina i pravda prevladaju", poručila je na Twitter profilu.³¹⁷

Madeleine Albright je u autobiografiji "Memoari državne tajnice", koji su objavljeni 2003., zaključila kako je Dejtonski sporazum prekinuo rat i afirmirao načelo jedinstvene BiH, ali trebalo je mnogo više od običnog komada papira da taj cilj postane stvarnost.

"Genocid u Srebrenici nas obavezuje da zločinci dobiju zasluženu kaznu te da nastavimo borbu za izgradnju Bosne i Hercegovine i Zapadnog Balkana kao država i društva zajedničkih vrijednosti. Došlo je vrijeme da nešto naučimo iz grešaka domaćih i međunarodnih aktera", poručila je na izlaganju u Zastupničkom domu Kongresa. Ona je također zaključila da EU i NATO nemaju alternativu za zemlje Zapadnog Balkana, ali ni za euroatlantsku zajednicu i da multietnička društva nisu ugrožena samo na Balkanu nego i u dijelu zemalja EU.³¹⁸

Kada je riječ o Bosni i Hercegovini i njenim očekivanjima od međunarodne zajednice i nove administracije SAD-a, Madeleine Albright je svoje izlaganje završila jasnom porukom: "Mi nismo završili posao u Bosni i Hercegovini. Naša pažnja mora biti kontinuirana. Moramo se vratiti da radimo na onome što smo započeli." U čast prijateljice istine koja je istrajala u pravednoj

³¹⁶ <https://www.aa.com.tr/ba/balkan/madeleine-albright-suprotstaviti-se-negiranju-genocida-u-srebrenici/1907244> (pristupljeno: 02.02.2021.)

³¹⁷ <https://twitter.com/madeleine/status/1281958297571074048> (pristupljeno: 06.07.2021.)

³¹⁸ <https://www.klix.ba/vijesti/bih/lagumdzija-na-simpoziju-u-grckoj-madeleine-albright-je-kazala-da-amerika-nije-zavrсила-posao-u-bih/200730032> (pristupljeno: 07.07.2021.)

političkoj borbi da BiH izbori ponovno svoju nezavisnost i cjelovitost, ova počasna Sarajka je dobila i bistu u glavnom gradu Bosne i Hercegovine.³¹⁹

Madeleine K. Albright nije nikada krila da je imala nesuglasica i nerazumjevanja sa političarima muškaracima koji su predugo uživali u muškom kolektivnom komoditetu. U svojim je memoarima zapisala da su problemi nicali kao gljive ispod kiše kad god bi trebala ubijediti u nešto muškarce iz Vlade SAD-a. „Ne zato što mislim da su to bile muške šovinističke svinje ili nešto slično, nego zato što su me upravo oni predugo poznavali. Dugo sam bila u Washingtonu. Dobro sam poznavala njihove supruge. Dolazili bi kod mene na večeru koju sam im sama skuhala.“³²⁰

Da to što je među najvišim rangiranim ženama u historiji američke vlade nije bilo dovoljno za ukidanje muškog podsmijeha, najbolje se vidi iz ove situacije: Kada je od Albrightove prvi put zatraženo da se pridruži odboru njujorške berze 2003. godine, prisjeća se kako je čula razgovor dva muškarca člana berze kako je komentiraju: "Siguran sam da može naučiti", rekao je prvi. "Da, tačno", odgovorio je drugi: "I ja mogu naučiti majmuna da svira klavir."³²¹

U diplomaciji je izvještala određene taktike: "Imala sam mali trik, koji bih primijenila nakon što razgovori postanu predugi, rekla bih: "Prevalila sam dug put, pa moram biti iskrena." Tada sam prekidala duge nerijetko besmislene rasprave i zaista naglasila ono što sam trebala reći. Obično se radilo o ljudskim pravima ili nekom aspektu upravljanja koji je zatajio. Moram reći da sam bila prilično direktna, jer mislim da je to ponekad važno. Ne mislim, iskreno, da sam bila grublja, čvršća ili bilo šta drugo od bilo kojeg muškarca. Samo mislim da su se ljudi iznenadili kad su taj jezik čuli od žene."³²²

Nositi se sa većinom koja je satkana od jednog spola i nosi neku prešutnu solidarnost, nije bilo nimalo jednostavno. Govorila je na tu temu: „Trebalo mi je puno vremena da pronađem svoj glas.

³¹⁹ U Alipašinoj ulici, na šetnici kod parka Kemal Monteno, 24.12.2020. godine, otkrivene su biste posvećene bivšem malezijskom premijeru Mahatiru i bivšoj američkoj državnoj sekretarki Albright. Sarajlije su ovom lijepom gestom poručile da se velikim osobama, koje su u najtežim trenucima dali podršku našoj zemlji i borbi za slobodu, oda jedno skromno priznanje. Na spomeniku koji je posvećen Madeleine Albright stoji „Ja sam Sarajka“, rečenica koju je izjavila prilikom posjete opkoljenom Sarajevu 1994. godine. Ovom porukom je svjetska političarka ohrabrila građane da istraju u borbi za očuvanje Bosne i Hercegovine. <http://www.centar.ba/novost/16925/otkrivene-biste-u-cast-mahathir-bin-mohamada-i-madeleine-albright-> (pristupljeno: 07.07.2021.)

³²⁰ Madeleine Albright, *Madame Secretary*, New York, NYT:2003., 99-109.

³²¹ Isto.

³²² Isto.

Ali kad sam ga pronašla, budite uvjereni da neću šutjeti. Iskoristit ću ga najbolje što znam kako bih osigurala da je demokratija naš oblik vladavine i da oni širom svijeta koji žele živjeti u demokratiji imaju mogućnost za to.³²³

Madeleine Albright je uvijek naglašavala važnost aktivizma kod žena kao posebnu potrebu za razvoj i emancipaciju žene do čega se dolazi i radom i govorom i pravnom borbom. Svojim primjerom emigrantkinje koja je našla svoje „mjesto pod suncem“ u Sjedinjenim Državama utjecala je na druge ali je uvijek isticala da to nije došlo tek samo od sebe. Često je komentirala da žena sebe spašava najprije obrazovanjem koje joj otvara sfere permanentnog utjecanja na druge žene ali i na njihovu međusobnu interakciju. Poznata je njena izjava: „Na svijetu ima puno mjesta za osrednje muškarce, ali nema mjesta za osrednje žene!“³²⁴ Američka prva državna sekretarka poznata je po svojim oštrim zapažanjima, među kojima je i njen najpoznatiji citat: "U paklu postoji posebno mjesto za žene koje ne pomažu drugim ženama".³²⁵

U augustu 2020. godine objavila je svoje nove memoare pod nazivom „Pakao i druge destinacije“ i poznata po otvorenosti i iskrenosti, ni u ovoj knjizi nije mogla drugačije. Progovorila je o svemu, od pandemije do mizoginije, lošeg političkog vodstva u SAD-u ali i na globalnoj ravni, do čarapa koje plete dok je na snazi „lockdown“.

Madeleine K. Albright je feministička aktivistica koja je odlučila da neće umrijeti nakon svoje fizičke smrti, jer, kako kaže, želi dokazati da je „moguće imati zagrobni život“.³²⁶

Smatra da žene danas ne trebaju biti agresivne u iskazivanju svoga nezadovoljstva muškim sistemom vrijednosti. Umjesto da troše previše vremena na prigovaranje i razvijanje „neprijateljskog stava“ prema muškarcima, one treba da se školuju i rade, da demokratskim putem i slogom ukazuju na anomalije u sistemu kojeg trebaju popravljati iz dana u dan.³²⁷

Albright je govorila transparentno o svojoj ličnosti, porodici, braku i drugim stvarima koje su zanimale javnost, ali uvijek konkretno i kratko. Nije nadugo elaborirala nijednu svoju ličnu priču

³²³ Isto.

³²⁴ <https://www.smh.com.au/world/north-america/there-is-no-room-for-mediocre-women-madeleine-albright-on-females-and-leadership-20200316-p54alo.html> (pristupljeno:21.02.2021.)

³²⁵ <https://www.womeninadria.com/zasto-madeleine-albright-misli-da-postoji-posebno-mjesto-u-paklu-za-zene-koje-ne-zele-pomoci-drugim-zenama/> (pristupljeno: 02.02.2021.)

³²⁶ Albright, Madeleine, *A Hell and the other destination*, New York, NYT: 2020., 45-57.

³²⁷ Isto, 50.

i lakonski je odgovarala na pitanja dok se nosila se sa promjenama stoički, bez patetike. Njena porodična drama koja je porodicu Korbel dovela u Ameriku, od nje je tada 11-godišnje djevojčice napravilo azilantkinju koja je očev bijeg od komunista i od nacista, preuzela kao vlastiti križ.³²⁸

Dok je bila u Wellesleyu, upoznala je i udala se za Josepha Albrighta, nasljednika poznatih novina New York Daily News i Newsday. A kad je nakon 23 godine braka i tri kćerke - blizanke Anne i Alice, sada 60-godišnjakinje, i Katherine (54) - njen suprug jednog jutra objavio: „Ovaj je brak za mene mrtav. Zaljubljen sam u nekoga drugoga!“, brak je zaista bio gotov, a njeno srce je počelo da kuca na drugačiji način.³²⁹

Sigurno je učinila sve da bude savršena američka supruga i majka, i da nije imala svoju profesiju, visoko obrazovanje i zacrtan cilj, njen kalup satkan od muža, braka i porodice bio bi totalno razbijen. Imala je 39 godina kada je dobila ono što se naziva svojim prvim "poslom" i počela se usavršavati u redovima Demokratske stranke, prije nego što ga je Bill Clinton u 59. godini imenovao za državnog sekretara. Tih dvadeset turbulentnih godina ona je poklonila politici, usavršavala je svoje kapacitete i održala visok stupanj odgovornosti svakom zadatku koji je dobila iako joj se brak raspadao.³³⁰

Upitana jednom drži li se i dalje citata u svojim prvim memoarima, rekavši da bi "odustala od bilo kakve misli o karijeri da je njezin bivši suprug Joe promijenio mišljenje", Albrightova je za trenutak zastala a onda odgovorila: "Slušajte, vjerovatno ne bih dobila posao državnog sekretara da sam ostala u braku. Voljela sam to što sam kao državna sekretarka predstavljala Ameriku, a došla sam u ovu zemlju kao izbjeglica. Žao mi je zbog razvoda, naravno, ali od tada volim svoj život."

Da li će konačni trijumf žene biti kad se njen citat učini zastarjelim?! Kada žene više ne budu imale potrebu da ih podrži i zaštiti muškarac – muž u kući, šef na poslu, muškarac kolega, prijatelj?! Zar nije prikladno da se žene takmiče sa svojim referencama za neku višu poziciju?!

“Nadam se da će uskoro taj moj citat biti zastario. I mislim da je prikladno da se takmičimo, definitivno. Svakako je uvijek bolje ako je više od jedne žene u sobi.”³³¹

³²⁸ <https://www.albrightstonebridge.com/team/madeleine-k-albright> (prisupljeno: 21.02.2021.)

³²⁹ <https://www.womenofthehall.org/inductee/madeleine-korbel-albright/> (prisupljeno: 02.02.2021.)

³³⁰ <https://history.state.gov/departmenthistory/people/albright-madeleine-korbel> (31.01.2021.)

³³¹ <https://www.notablebiographies.com/A-An/Albright-Madeleine.html#ixzz6j3BKFXgv> (prisupljeno: 01.02.2021.)

To što još uvijek nema žene u Ovalnom uredu zbunjuje Madeleine Albright, koja je 2016. vodila kampanju za Hillary Clinton, koja još uvijek vjeruje "da nije postala predsjednica jer je tu bilo bez svake sumnje seksizma".

„Mislim da u jednom trenutku mora postojati žena predsjednica. Amerikanci su uvijek vrlo ponosni što su prvi u mnogo čemu ali nisu birali ženu predsjednicu. Postoji puno žena predsjednica širom svijeta koje rade sjajan posao. Za mene je to jednostavno neobjašnjivo. Ali to ne znači da bih glasala za ženu s kojom se ne slažem po važnim pitanjima samo zato što je žena.“³³²

Madeleine K. Albright je profesorica, autorica, diplomata i poslovna žena koja je obnašala dužnost 64. državnog sekretara Sjedinjenih Država. Ona je doktorica znanosti koja je primila i predsjedničku medalju za slobodu, što je najveće civilno priznanje u SAD-u, od predsjednika Obame 29. maja 2012. godine. Kada je 1997. imenovana prvom ženskom državnom sekretarkom postala je, u to vrijeme, žena najvišeg ranga u povijesti američke vlade. Dr. Albright je sedmostruka autorica bestselera New York Timesa. Veliko je naslijeđe ostavila iza sebe, iznimnu reputaciju koja je zasnovana na istini, čvrstini i hrabrosti uz neosporno znanje i mudrost. Svaki od poslova kojem se posvetila donio je jasne i dokazive rezultate. Krčila je svoj put pridržavajući se „džentlenskog“ fair-playa, ulažući u tu političko-diplomatsku slagalicu više od računa, ulažući i emocije kojima je ubjeđivala u ispravnost svojih rješenja. I uvijek je tvrdila da se do svega dolazi optimizmom: “Ja sam optimista, ali optimista koji puno brine.”

Ona je živi spomenik ženskoj multipraktičnosti i visprenosti koju je demonstrirala kroz svoj ukupan politički i znanstveni, literarni i medijski život. Istovremeno ona je izraz one najbolje Amerike, Amerike multikulturalnosti i melting pota, kozmopolitizma i multikonfesionalnosti.

„Odrasla sam kao katolkinja, postala episkopka, a zatim saznala da moja obitelj ima židovske korijene. Spremna sam se registrirati kao muslimanka u znak solidarnosti“ - izjavila je prije nekoliko godina sada već 83-godišnja bivša državna sekretarka SAD. ³³³

³³² <https://www.jhunewsletter.com/article/2020/09/former-secretary-of-state-madeleine-albright-reflects-on-her-career> (pristupljeno: 07.07.2021.)

³³³ <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-38755947> (pristupljeno: 10.06.2021.)

Nije naglašavala svoje posebne kvalitete ni u jednom javnom nastupu ali je uvijek insistirala na natprosječnosti, držeći da je feminizam ustvari svakodnevna borba žene za pravo da bude ono što želi da bude, ali nikako ne smije biti „osrednja“. I da pritom sasvim sigurno ne treba da šuti.

4. FEMINISTICE ILI NE

Kraj 19. i početak 20. vijeka u Evropi i Americi je obilježen nastankom, jačanjem i širenjem ženskog/feminističkog pokreta, pod čijim se okriljem vodila borba za jednaka politička, ekonomska i zakonska prava žena. Bilo eksplicitno ili implicitno, ta borba je predstavljala, prije svega, kritiku i preispitivanje dominantnog patrijarhalnog sistema, koji se temeljio na ideji o muškoj nadmoći i ženskoj potčinjenosti u javnoj i privatnoj sferi.³³⁴

“Tokom dvadeset godina poslije Drugog svjetskog rata, vlade razvijenih kako zapadnih tako i istočnih zemalja, nisu se odrekle svoje institucionalističke koncepcije žene: nije zadatak društva da razvija potencijale žena, već je zadatak žena da zadovolje potrebe produkcije i reprodukcije društva. Za vrijeme rata društvo ih koristi u proizvodnji i vojsci, ali kada više nema potrebu za njima šalje ih kući.”³³⁵

To obezvrijeđivanje žena je dovelo do obnove feminističke borbe (period 1965-1980) kada i nastaju prve grupe za „podizanje svijesti“. U Americi nastaje *Nacionalna liga za prava na abortus*, u Evropi *Liga ženskih prava*. Masovni studentski protesti i radnički štrajkovi veoma su uticali na razvoj drugog talasa feminističkog pokreta. Feministice prvi put koriste slogan “Sestrinstvo je moćno” a Ujedinjene nacije organiziraju Prvu međunarodnu konferenciju o ženama u Mexico Citiju, i proglašavaju 1975. godinu Međunarodnom godinom žena, a 8. mart postaje Međunarodni dan žena.³³⁶

Pošto se neo-feminizam 70-ih godina na Zapadu prvenstveno borio za seksualne slobode žena i pravo na kontrolu rađanja, tekovine ovih borbi omogućile su mladim generacijama da posvete više pažnje drugim vidovima seksizma koji kočje emancipaciju žena.³³⁷

Istovremeno sa tom ustrajnom feminističkom borbom, na svjetskoj političkoj pozornici uočava se pojava žena vladarki, koje obavljaju svoje državničke obaveze i doprinose sagledavanju žene iz drugog rakursa.

³³⁴ Ana Kolarić, *Rod, modernitost i emancipacija: uredničke politike u časopisima „Žena“ (1911.1914) i „The Freewoman“ (1911-1912)*, Beograd: Fabrika knjiga, 2017., 123-124.

³³⁵ Andre Mišel, *Feminizam*, Beograd: XX vek, 1997., 97.; Dostupno na: [Feminizam A Misel.pdf](#) (pristupljeno: 11.06.2021.)

³³⁶ [BiH_Feminizam__el-verzija.pdf](#), 540-541.

³³⁷ Mišel, 118.

S obzirom da nisu sve žene koje su podržavale feministički pokret bile feministice, tako ni sve žene koje su vladale svojim državama nisu bile feministice, a kao što sve nisu ni podržavale feminizam. Proučavajući njihove biografije, analizirajući izjave o ženama, patrijarhalnom odgoju, ulozi i zaslugama žene u političkoj historiji kao i gledanju muškaraca na ženu koja se našla na visokim pozicijama do tada rezerviranim isključivo za muški spol, možemo konstatirati da su sve žene vladarke smatrale da je žena potcijenjena i svedena u svojim ambicijama i željama na rađanje, vođenje domaćinstva i podizanje djece. Svojim primjerom dokazale su vrijednost žene i u tzv. muškim poslovima, od kojih je rukovođenje državom, sigurno i najodgovorniji.

Među ženama vladarkama koje su isticale svoju rodnu posebnost i različitost kao vrlinu koju treba njegovati i iskoristiti kao prednost u umijeću politike, našle su se one koje su bile izvanredno obrazovane poput Benazir Bhutto, Dame Mary Eugenije Charles, Vigdís Finnbogadóttír i Madelaine Albright.

One koje nisu negirale, a ni podržavale feministički pokret u svojim javnim istupima, bile su Indira Gandhi, Sirimavo Bandaranaike, Golda Meir, Milka Planinc i Corazon Aquino. Margaret Thatcher se nije smatrala ni feministicom niti je naglašavala žensku solidarnost.

Sirimavo Bandaranaike, Benazir Bhutto, Golda Meir, Corazon Aquino, Indira Gandhi i Agatha Barbara su djelom svjedočile postulate ravnopravnosti žena koristeći političke instrumente i vladarsku poziciju da bi ženama dale pravo glasa i poboljšale njihov socijalni i radni status.

Vladarke koje su se odrekle majčinstva i braka i cijeli svoj život posvetile političkoj borbi za ravnopravnost i emancipaciju žene, kao i modernizaciji društva, smatrajući da žena može imati druge prioritete od rađanja i upravljanja kućanstvom, bile su Agatha Barbara i Dame Mary Eugenia Charles. Golda Meir je radi karijere napustila muža, ali se nije zvanično razvela, dok je Vigdís Finnbogadóttír prva razvedena predsjednica koja je usvojila dijete, a Benazir Bhutto prva premijerka koja je rodila za vrijeme mandata.

Istaknute feministice su bile Tansu Çiller, Agatha Barbara, Vigdís Finnbogadóttír i Madeleine Albright, proklamirajući naglas svoj rodni aktivizam kao dio političkog, socijalnog, ekonomskog i zakonodavnog prava žena. Jedina predsjednica koja je došla na čelo države posredstvom političke struje koja je oformila svoj ženski ogranak iz kojeg će biti nominirana u predsjedništvo stranke a zatim se i kandidirati za šefa države, bila je Maltežanka Agatha Barbara.

5. NAJPOZNATIJI CITATI VLADARKI

Sirimavo Bandaranike

"Kao žena i majka pozivam narode svijeta da odustanu od nasilja u međusobnim odnosima."³³⁸

"Iz prve sam ruke upoznala agoniju i strast farmera."

"Često su mi postavljali pitanje kako funkcioniram s muškarcima u vlasti. Moram reći da nisam imala problema. Svi su surađivali i pružali mi svu potrebnu podršku. Pa, imenovala sam sama svoj kabinet ministara."

"Premijer Dahanayake ponudio je da država plati odštetu. Rekao je da su određene zemlje platile udovice ubijenih vođa, na primjer u Burmi. Ali ja sam kategorički odbila prihvatiti cent kao naknadu za krv mog pokojnog supruga."

Indira Gandhi

"Kad god napraviš korak naprijed, dužan si nešto poremetiti." ³³⁹

„Što više radimo i što više pokušavamo, to smo više sposobni da činimo“.

„Mir poput slobode i napretka je nedjeljiv.“

„Ništa vrijedno ne postiže se bez truda i napornog rada.“

„Na umjetnike i književnike, učitelje i studente, narod gleda kao na one koji brane njihove ideale i čuvaju moral na visokom nivou.“

„Vrijednosti koje se tek percipiraju su bezvrijedne. Moraju se živjeti.“

„Snaga pitanja je osnova za svaki budući ljudski napredak.“

³³⁸ <https://www.quoteikon.com/sirimavo-bandaranaike-quotes.html> (pristupljeno: 19.07.2021.)

³³⁹ <https://indiragandhi.in/en/philosophy/quotes> (pristupljeno: 23.07.2021.)

Golda Meir

“Mi se ne radujemo pobjedama. Mi se radujemo kada se nova vrsta pamuka uzgaja i kada jagode procvjetaju u Izraelu“. ³⁴⁰

“Čekali smo dvije hiljade godina. Da li Vam to izgleda kao žurba?”

“Ne budite skromni, niste baš toliko uspješni.”

“Kad bi samo politički lideri dopustili sebi da osjećaju, kao i razmišljaju, svijet bi mogao biti sretnije mjesto.”

“Oni koji ne znaju kako da plaču svim srcem, ne znaju se ni smijati.”

“Pesimizam je luksuz koji si Židov nikada ne može dozvoliti.”

“Ne možete se rukovati stisnutom pesnicom.”

“Dopustite mi da vam kažem nešto što mi Izraelci imamo protiv Mojsija. Proveo nas je 40 godina kroz pustinju kako bi nas doveo na jedno mjesto na Bliskom Istoku koje nema naftu.”³⁴¹

Isabel Peron

„Dobročinstvo odvaja bogate od siromašnih; pomoć podiže one koji su u potrebi i postavlja ih na isti nivo s bogatima.“³⁴²

Margaret Thatcher

“Niko se ne bi sjećao dobrog Samarićanina da je imao samo dobre namjere. On je imao i novac.” ³⁴³

“Vrijedno je poznavati neprijatelja ... između ostalog i zbog mogućnosti da će jednog dana postati prijatelj .”

³⁴⁰ <https://temp.msudenver.edu/golda/goldameir/goldaquotes/> (pristupljeno: 16.07.2021.)

³⁴¹ P.Almassy, S.Appel, S. Binder..., Die Grossen der Moderne: Menschen, die unsere Welt prägten und veränderten, Bilder/AKG, 2001., 338-339.

³⁴² <https://globalwomenshistory.com/2018/01/18/june-29-1974/> (pristupljeno: 16.08.2021.)

³⁴³ <https://www.theguardian.com/politics/2013/apr/08/margaret-thatcher-quotes> (pristupljeno: 30.07.2021.)

„Dopustite mi da kažem u što vjerujem: čovjekovo pravo raditi kako mu je volja, trošiti ono što zaradi, posjedovati svoja imanja i imati državu koja će mu služiti, a ne kao njegov vlasnik. To je bit slobodne zemlje, a sve ostalo ovisi o tim slobodama .”

"Iznimno sam strpljiva, pod uvjetom da na kraju dođem do cilja."

"Ova dama se ne okreće."

"Ako želite da se nešto kaže, tražite muškarca; ako želite da se nešto učini, tražite ženu."³⁴⁴

Dame Mary Eugenia Charles

“Muškarci imaju veliku viziju i prenose je na nekog drugog da je sprovede u djelo. Žene više prate detalje, žele znati da se to provodi u praksi.”

„Ne možete voditi zemlju i biti mekan.“³⁴⁵

Vigdís Finnbogadóttir

"Preci Vikinga stigli su u Ameriku prije Kristofora Kolumba, ali sada ih nema. Srećom po sve, inače bi cijeli svijet govorio islandski, što je vrlo kompliciran i vrlo težak jezik."

"Za nas Islandčane, Vijeće Evrope ima slično mjesto u svjetskom poretku kao istaknuti mitološki bog Heimdall u drevnom panteonu naših predaka."

"Ja nisam muškarac i moj princip je uvijek bio da se ne pokušavam ponašati kao muškarac"

"Mislim da, ako bude trebalo spašavati svijet, to će moći samo žene.”

³⁴⁴ Almassy, Appel, Binder., 2001., 474-475.

³⁴⁵ https://www.azquotes.com/author/48659-Eugenia_Charles (pristupljeno: 12.08.2021.)

“Pesimizam lišava ljude hrabrosti.”

"Svi smo mi, kao građani svijeta, dužni pridonijeti našoj najvećoj sposobnosti stalnom napretku duha čovječanstva."³⁴⁶

Milka Planinc

“Samo oni koji ne znaju ili ne žele znati tu našu Partiju ocjenjuju ili doživljavaju kao boljševičku, ili, kako vole reći, Partiju „jednoulja”. Bio je to živ organizam, politički opredijeljen za socijalizam, ali različitih mišljenja o tome kakav socijalizam i kojim rješenjima i metodama doći do željenog cilja.”³⁴⁷

“Moj život je bio zanimljiv i nije bio uzaludan. Neke ljude sam možda povrijedila, a povrijedili su i oni mene, ali ih volim. Radili smo zajedno da društvo bude bolje i bilo je. O, kako je bilo lijepo, posebno borba protiv fašizma, kada smo oslobodili zemlju”.³⁴⁸

Corazon Aquino

“Ja sam žena, ali sam spremna da položim život za svoju zemlju.”

“Pomirenje treba biti praćeno pravdom, u protivnom neće trajati. Iako se svi nadamo miru, to ne bi trebao biti mir po svaku cijenu, već mir zasnovan na principima, na pravdi.”

“Morate biti iskreni da biste bili relevantni.”

“Moć medija je slaba. Bez podrške ljudi, može se isključiti jednostavnim okretanjem prekidača za svjetlo.”³⁴⁹

Benazir Bhutto

„Mislim da žena želi stvoriti uvjete mira.“

³⁴⁶ <https://www.quoteikon.com/vigdis-finnbogadottir-quotes.html> (pristupljeno: 01.08.2021.)

³⁴⁷ Tvrтко Jakovina, “Milka Planinc kao paradigma hrvatske povijesti” u: Milka Planinc, *Čisti računi željezne lady*, Zagreb: Profil, 2011., 133.

³⁴⁸ Isto, 6.

³⁴⁹ <https://www.thoughtco.com/corazon-aquino-quotes-3530055> (pristupljeno: 06.08.2021.)

„Demokratija je najbolja osveta.“

“Jasno je da ženama u modernom društvu nije lako, bez obzira na to gdje žive.“

“Možete zatvoriti čovjeka, ali ne i ideju. Možete prognati čovjeka, ali ne i ideju. Možete ubiti čovjeka, ali ne i ideju. ”

“Benazir Bhutto ne prestaje postojati čim se uda. Ne odustajem od sebe. Pripadam sebi i uvijek ću. ”

„Borba za istinu je važna. Doći će dan kada ćete vidjeti rezultat svojih borbi.“ ³⁵⁰

Tansu Çiller

„Mi smo se uhvatili za ruke i mi smo promijenili tursku historiju“. ³⁵¹

„Nitko ne može odoljeti zreloj ideji. Današnja ideja je promjena“.

“Svi nešto govore, ali posljednju riječ ima narod“.

Madeleine Albright

„Jer trebalo mi je puno vremena da pronađem svoj glas i sada neću biti tiha.“ ³⁵²

"U paklu postoji posebno mjesto za žene koje ne pomažu drugim ženama."

“Ono što ljudi imaju sposobnost da izaberu, isto tako imaju sposobnost i da promijene”.

„Pravo pitanje je: ko ima odgovornost da poštuje ljudska prava? Odgovor na to je: svi. ”

„Ne vjerujem da se stvari dešavaju slučajno; Vjerujem da ih zaradiš. ”

"Laž leti", primijetio je Jonathan Swift, "a istina dolazi šepajući nakon nje."

³⁵⁰ https://www.goodreads.com/author/quotes/471833.Benazir_Bhutto (pristupljeno: 09.08.2021.)

³⁵¹ <https://www.poemhunter.com/tansu-ciller/quotations/nobody-can-resist-a-ripe-idea-the-idea-today-is-101615/> (pristupljeno: 27.07.2021.)

³⁵² https://www.goodreads.com/author/quotes/63111.Madeleine_K_Albright (pristupljeno: 21.06.2021.)

ZAKLJUČAK

Slika svijeta se nakon Drugog svjetskog rata mijenja u pogledu zaštite ljudskih prava i temeljnih sloboda, što je otvorilo put i ženama u politiku. Do 1960. godine žene su u dvije trećine svjetskih država dobile pravo glasa i pravo da budu birane, premda taj proces nije završen do danas. Ulaskom žena u politiku ojačan je njihov položaj u društvu, dok su one žene koje su postale liderke, svojim primjerom, a većina i aktivnim djelovanjem, pomagale u osnaživanju uloge žene u svojim nacionalnim državama.

Taj proces je u modernim demokratskim društvima intenziviran 60-ih i 70-ih godina 20. stoljeća, potaknut i ženskim aktivizmom manifestiranim kroz feminizam i naglašenu borbu za rodnu ravnopravnost. Ironično, dok su žene Zapada demonstrirale i tražile politička, radna i seksualna prava, u azijskim zemljama su se pojavile prve državnice koje su osvojile svoja politička prava i postale nacionalne liderke. Da li je to značilo da su ta društva zrelija za prepuštanje političkih odluka suverenim i obrazovanim ženama? Prije da je tu bilo riječ o drugim faktorima koji su proizveli takav rasplet događaja. Uglavnom su inaugurirane na mjesta predsjednica i premijerki zahvaljujući političkom uključivanju u najutjecajnije stranke koje su ih onda istakle kao kandidata za tu visoku poziciju. One su imale *en general* i jaku mušku podršku, bilo da je dolazila od oca ili muža, što je nerijetko predstavljalo i breme koje su morale nositi sa svim dobrim i lošim posljedicama.

Ono što je zajedničko svim vladarkama jeste da su bile visokoobrazovane, posvećene svojim zajednicama i riješene da reformiraju i moderniziraju svoja društva posebno na polju školstva, socijalne skrbi i privrede.

Neke od njih su donosile vrlo kontroverzne odluke; neke su bile tolerantne i racionalne. Jedne su vladale u miru, druge u ratu. Neke su izabrane putem demokratskih izbora, dok su druge postavljene. Jedne su služile kratko, druge su imale više mandata. Neke su slijedile političke ciljeve svojih očeva ili muževa; druge su birane jer su pokazale vlastitu sposobnost i doprinos razvoju društva u cijelosti. Dogodilo se da je jedna kćerka pratila put svoje uspješne majke i postala vladarka koja je svoju majku, zaslužnu bivšu premijerku, imenovala ponovno premijerkom. Bila

je to Sirimavo Bandaranike – prva premijerka svijeta, istaknuti demokratski vođa Šri Lanke, kojoj je vratila staro ime i umjesto dotadašnjeg službenog engleskog jezika uvela jezik sinhala. Indira Gandhi je mnogoljudnu siromašnu Indiju uspjela uključiti u systemske reforme i smanjiti siromaštvo. Golda Mair je oblikovala državu za Jevreje ne prezajući ni od širenja teritorija na račun tuđih prava, vodeći se izraženom nacionalnom svijesću. Elisabeth Domitien je iskoristila svoje poslovno iskustvo da ekonomski unaprijedi Centralnoafričku republiku.

Margaret Thatcher je razvila liberalno tržište i sprovela privredne reforme u Velikoj Britaniji koje su do danas održale ovu ostrvsku državu u nivou najvećih svjetskih ekonomija. Vigdís Finnbogadóttir je isticala važnost kulture i obarzanosti, a Island je uspjela staviti na vodeće mjesto na ekološkoj mapi svijeta. Corazon Aquino je provela demokratsku revoluciju i pokazala da se može pobijediti teror i diktatura mirnim putem. Milka Planinc je kao prva premijerka jedne socijalističke zemlje nametnula paket stabilizacije koji je smanjio inflaciju i vanjski dug SFRJ.

Agatha Barbara je Malti dala značaj u međunarodni odnosima, i insistirala na razvoju školstva. Dame Mary Eugenia Charles je uspjela osamostaliti Dominiku i ekonomski je podići. Benazir Bhutto je ulagala u obrazovanje, gradnju škola i liberalizaciju Pakistana. Tansu Çiller je rješavala monetarnu krizu u Turskoj i jačala vanjskopolitičku poziciju države. Madaleine Albright je imala veliki utjecaj na rješavanje međunarodnih kriza na Bliskom istoku i na Balkanu djelujući kao prva državna sekretarka SAD-a u povijesti.

Žene vladarke u 20. stoljeću su uspjele demonstrirati političku umiješnost, znanje, hrabrost i odlučnost da samostalno provode vlastite ciljeve i ideale. Uspjele su steći reputaciju i imidž koji je uglavnom preslikan i na imidž zemalja koje su vodile. Zahvaljujući njihovoj borbi, zakonima protiv diskriminacije i postignućima u upravljanju, danas je rodna raznolikost sve vidljivija u javnoj sferi i sve je veći broj ženskih lidera koje vode države i vlade svjetskih zemalja.

DODATAK 1. PRAVO GLASA PO DRŽAVAMA SVETA

▲ 1869. Vajoming	▲ 1921. Belgija (da budu birane) [1948. puna prava]	▲ 1952. Grčka, Obala slonovače, Liban	▲ 1961. Bahami, Burundi, El Salvador (da budu birane), Mauritanija, Paragvaj, Ruanda, Sijera Leone	▲ 1973. Andora (da budu birane), Bahrein, San Marino (da budu birane)
▲ 1893. Novi Zeland (da biraju)	▲ 1924. Mongolija	▲ 1953. Butan, Gijana (da biraju), Mađarska (da biraju), Meksiko (da budu birane)	▲ 1974. Jordan	▲ 1974. Jordan
▲ 1902. Australija [1962. puna prava]	▲ 1928. Irska, Velika Britanija [puna prava]	▲ 1954. Kolumbija, Gana	▲ 1962. Alžir, Monako, Zelenortska ostrva, Mozambik, Sao Tome	▲ 1975. Angola, Zelenortska ostrva, Mozambik, Sao Tome
▲ 1906. Finska	▲ 1929. Ekvador, Rumunija [1946. puna prava]	▲ 1955. Kambodža, Etiopija, Honduras, Nikaragva, Peru	▲ 1963. Kongo, Ekvatorijalna Gvineja, Fidži,	▲ 1976. Portugalija [puna prava]
▲ 1907. Norveška (da budu birane) [1913. puna prava]	▲ 1930. Turska (da biraju), Južna Afrika (<i>belkinje</i>)	▲ 1956. Benin, Egipat, Gabon, Mali, Mauricijus, Somalija	▲ 1963. Iran, Kenija, Maroko, Papua Nova Gvineja (da budu birane)	▲ 1977. Gvineja Bisao
▲ 1915. Danska, Island	▲ 1931. Čile, Portugalija, Španija, Sri Lanka	▲ 1957. Malezija, Zimbabve	▲ 1978. Zimbabve (da budu birane)	▲ 1980. Irak
▲ 1917. Kanada (da biraju), Holandija (da budu birane)	▲ 1932. Tajland, Urugvaj	▲ 1958. Burkina Faso, Čad, Gvineja, Mađarska (da budu birane)	▲ 1984. Lihenštajn	▲ 1989. Namibija
▲ 1918. Sovjetski Savez, Austrija, Nemačka, Irska, Poljska, Velika Britanija (žene iznad 30 god.)	▲ 1934. Brazil, Kuba, Turska (da budu birane)	▲ 1959. Madagaskar, San Marino (da biraju), Tunis, Tanzanija	▲ 1990. Samoa	▲ 1994. Kazahstan, Moldavija, Južna Afrika (<i>crkinje</i>)
▲ 1919. Belgija (da biraju), Holandija (da biraju), Luksemburg, Švedska [1921. puna prava], Novi Zeland (da budu birane)	▲ 1937. Filipini	▲ 1960. Kanada [puna prava], Kipar, Gambija, Tonga	▲ 1965. Avganistan, Bocvana, Lesoto	▲ 2002. Oman, Bahrein
▲ 1920. Albanija, Kanada (da budu birane), Češka, Slovačka, SAD (da biraju)	▲ 1948. Izrael, Južna Koreja, Niger, Surinam, Sejšeli	▲ 1967. Ekvador [puna prava], Jemen	▲ 1970. Andora (da biraju)	▲ 2003. Katar
	▲ 1949. Čile [puna prava], Kina, Kostarika, Sirija (da biraju) [1953. puna prava]		▲ 1971. Švajcarska	▲ 2005. Kuvajit
			▲ 1972. Bangladeš	

DODATAK 2.

PREDSEDNICE I PREMIJERKE SVETA

Sirimavo Bandaranaike,
Šri Lanka
Premijerka,
1960-1965,
1970-1977,
1994-2000.

Indira Gandhi,
Indija
Premijerka,
1966-77,
1980-1984.

Golda Meir,
Izrael
Premijerka,
1969-1974.

Isabel Peron,
Argentina
Predsednica,
1974-1976

Elisabeth Domitien,
Centralno-afrička
Republika
Premijerka,
1975-1976

Corazon Aquino,
Filipini
Predsednica,
1986-92.

Benazir Bhutto,
Pakistan
Premijerka,
1988-1990,
1993-1996.

Kazimiera Danuta Prunskiena,
Litvanija
Premijerka,
1990-91.

Violeta Barrios de Chamorro,
Nikaragva
Premijerka,
1990-1996.

Mary Robinson,
Irska
Predsednica,
1990-1997.

Margaret Thatcher,
Velika
Britanija
Premijerka,
1979-1990.

Maria da Lourdes Pintasilgo,
Portugalija
Premijerka,
1979-1980.

Lidia Gueiler Tejada,
Bolivija
Premijerka,
1979-1980.

Eugenia Charles,
Dominikanska
Republika
Premijerka,
1980-1995.

Vigdís Finnbogadóttir,
Island
Predsednica,
1980-96.

Ertha Pascal Trouillot,
Haiti
Privremena
predsednica,
1990-1991.

Sabine Bergmann-Pohl,
I. Nemečka
Predsednica,
1990.

Khaleda Zia,
Bangladeš
Premijerka,
1991-1996.

Edith Cresson,
Francuska
Premijerka,
1991-1992.

Hanna Suchocka,
Poljska
Premijerka,
1992-1993.

Gro Harlem Brundtland,
Norveška
Premijerka,
1981,
1986-1989,
1990-1996.

Soong Ching-Ling,
Kina
Počasna
predsednica,
1981.

Milka Planinc,
Jugoslavija
Premijerka,
1982-1986.

Agatha Barbara,
Malta
Predsednica,
1982-1987.

Maria Liberia-Peters,
Holandski Antili
Premijerka,
1984-1986,
1988-1993.

Kim Campbell,
Kanada
Premijerka,
1993.

Sylvie Kinigi,
Burundi
Premijerka,
1993-1994.

Agathe Uwilingiyimana,
Ruanda
Premijerka,
1993-1994.

Susanne Camelia-Romer,
Holandski Antili
Premijerka,
1993, 1998.

Tansu Çiller,
Turska
Premijerka,
1993-1995.

Chandrika Bandaranaike Kumaratunge, Šri Lanka, Premijerka, 1994., Predsednica, 1994-

Reneta Indzhova, Bugarska, Premijerka, 1994-1995.

Claudette Werleigh, Haiti, Premijerka, 1995-1996.

Sheikh Hasina Wajed, Bangladeš, Premijerka, 1996-2001.

Mary McAleese, Irska, Predsednica, 1997-.

Gloria Macapagal-Arroyo, Filipini, Predsednica, 2001-2004., 2004-.

Madior Boye, Senegal, Premijerka, 2001-2002.

Megawati Sukarnoputri, Indonezija, Predsednica, 2001-2004.

Maria das Neves, Sao Tome i Principe, Premijerka, 2002-2004.

Beatriz Merino Lucero, Peru, Premijerka, 2003.

Pamela Gordon, Bermuda, Premijerka, 1997-1998.

Jenny Shipley, Novi Zeland, Premijerka, 1997-1999.

Jennifer Smith, Bermuda, Premijerka, 1998-2003.

Nino Burjanadze, Gruzija, Predsednica, 2003-2004.

Angela Merkel, Nemačka, Premijerka (kancelarka), 2005-

Luisa Dias Diogo, Mozambik, Premijerka, 2004-

Ellen Johnson-Sirleaf, Liberija, Predsednica, 2006-

Julia Tymosjenko, Ukrajina, Premijerka, 2005.

Nyam-Osoriyn Tuyaa, Mongolija, Premijerka, 1999.

Mireya Elisa Moscoso de Arias, Panama, Predsednica, 1999-2004.

Tarja Kaarina Halonen, Finska, Predsednica, 2000-2006., 2006-.

Portia Simpson-Miller, Jamajka, Premijerka, 2006-2007.

Cristina Fernández de Kirchner, Argentina, Predsednica, 2007-

Michelle Bachelet, Čile, Predsednica, 2006-

LITERATURA

- Agarvāl, Meena *Indira Gandhi*, Delhi: Dijamantne džepne knjige (P), 2005.
- Ai-Yu Niu, Greta, "Wives, Widows, and Workers: Corazon Aquino, Imelda Marcos, and the Filipina "Other", *NWSA Journal*", Vol. 11, No. 2, *Woman Created, Woman Tranfigured, Woman Consumed*, Baltimore: Summer, The John Hopkins University, 1999.
- Albright, Madeleine, *A Hell and the other destination*, New York, NYT: 2020.
- Albright, Madeleine, *Madame Secretary*, New York, NYT:2003.
- Almassy, P., Appel, S., Binder, S., *Die Grossen der Moderne: Menschen, die unsere Welt prägten und veränderten*, Bilder/AKG, 2001.
- Anderson, B.S., Zinsser, J.P., *A History of their Own*, New York: Harper and Row, 1988.
- Anderson, L., *Woman and autobiography in the twentieth century*, London, New York: Prentice Hall/Harvester Wheatsheaf, 1997.
- Aquino, Corazon, *To Love Another Day: The Memoirs of Cory Aquino*, Paperback, R. Lopa, 2020.
- Bhutto, Benazir, *Daughter of destiny: An Autobiography*, HarperCollins e-books, 2009.
- Blundell, John, *Margaret Thatcher: A Portrait of the Iron lady*, London: Algora Publishing, 2008.
- Bock, Giselle, *Women in European History*, Oxford: Blackwell Publishing, 2002.
- Bock, Giselle., «Women's History and Gender History:: Aspects of an International Debate», u *Gender and History*, 1 (1), 1989.
- Burkett, Eleonor, *Golda*, New York: Harper, 2006.
- Christian J., Gabriel, *Mamo!: The Life & Times of Dame Mary Eugenia Charles*, Michigan: Twenty-fifth pont casse press, 2009.
- Dommermuth-Costa, Carol, *Indira Gandhi. Daughter of India*, Minneapolis: Lerner Publications Co., 2002.
- Gibbs, Richard, *Woman prime ministers*, New York: Silver Burdett Press, 1981.
- Green, C. Joselyn, *Indira Gandhi: India's Destined Leader*, New York: State University of New York College at Buffalo, 2013.

- Gulotta, Charles, *Extraordinary woman in politics*, New York: Children's Press, 1998.
- Jakovina, Tvrtko, "Milka Planinc kao paradigma hrvatske povijesti" u: Milka Planinc, *Čisti računi željezne lady*, Zagreb: Profil, 2011.
- Janeković, Dara, *Jošuni nasljednici: Izrael, Arapi, Palestina*, Zagreb: AD Media, 2005.
- Janeković, Dara, *Susreti s poviješću*, Zagreb: Prometej, 2000.
- Kolarić, Ana, *Rod, modernitost i emancipacija: uredničke politike u časopisima „Žena“ (1911.1914) i „The Freewoman“ (1911-1912)*, Beograd: Fabrika knjiga, 2017.
- Komisar, Lucy, *Corazon Aquino: The story of a revolution*, New York: G. Braziller, 1987.
- Lee Downs, Laura, *Writining Gender History*. London: Bloomsbury Academic, 2010.
- Lentz, M. Harris, *Heads of States and Governments Since 1945*. Routledge, 2014.
- Manzano, Valeria, *The Age of Youth in Argentina: Culture, Politics, and Sexuality from Perón to Videla*, University of North Carolina Press, 2014.
- Marić, Ivona, *Predsjednice i premijerke Svijeta od 1960. do 1990.*" (diplomski rad), Sveučilište u Zagrebu, Hrvatski studiji, Zagreb, 2019.
- Medzini, Meron, *Golda Meir: A Political Biography*, Boston; Berlin:De Gruyter,2017.
- Meir, Golda, *Moj Izrael*, Zagreb: Naprijed, 1987.
- Mišel, Andre, *Feminizam*, Beograd: XX vek, 1997.
- Nadel, Laurie, *Corazon Aquino: Journey to power*, New York: J. Messner, 1987.
- Ogden, Chris, *Maggie: An Intimate Portrait of a Woman in Power*, London: Simon & Schuste, 1990.
- Orlović, David, „Znam, dakle pobjednik sam. Kako je Izrael dobio Šestodnevni rat?“, Zagreb: Hrčak, 2012, 143.
- Peić Čaldarović, Dubravka, „Teorijski aspekti historije žena i ženskih studija“ u *Radovi, Zavod za hrvatsku povijest*“, 29, Zagreb, 1996.
- Perrot, Michelle, *Moja povijest žena*, Zagreb: Ibis grafika, 2009.
- Planinc, Milka, *Čisti računi željezne lady*, Zagreb: Profil, 2011.
- Seldon, A., Collings, D.,*Britain under Thatcher*, London: Routledge, 1999.
- Seneviratne, Maureen, *Sirimavo Bandaranaike: The World's First Woman Prime Minister*. Colombo: Hansa Publishers, 1975.

- Sevimli, Davla, *Prime minister Tansu Çiller (1993-1996) her impact on feminism in Turkey*, *Yeditepe Univerisity*, 2020.; doktorski rad o tansu ciler i feminizmu.pdf (pristupljeno: 30.07.2021.)
- Skard, Torild, *Women of Power: Half a Century of Female Presidents and Prime Ministers Worldwide*. Policy Press, 2015.,
- Spongberg, Mary, *Writining Woman's History since the Renaissance*, Basingstoke; New York: Palgrave Macmillan, 2002.
- Syrkin, Marie, *Golda Meir: Israel's Leader*, New York: Putnam, 1969.
- Thatcher, Margaret, *Državničko umijeće: Strategije za svijet koji se mijenja*, Zagreb: Školska knjiga, 2004.
- Valsson, Páll, *A Woman Becomes President*, Reykjavik, 2020.
- Yajatilaka, Tisa, *Sirimavo: Honouring the World's first woman Prime Minister*, TBMC: Colombo, 2010.
- Yogendra K. Malik, Dharendra K. Vajpeyi, *India the Years of Indira Gandhi*, Leiden, NY: E.J. Brill, 1988.,
- Zaharijević, A., "Neko je rekao feminizam? Kako je feminizam uticao na žene XXI vijeka; Sarajevo: SOC, FHB, Fondacija Cure, 2012.

INTERNETSKI IZVORI

- <https://biography.jrank.org/pages/2901/Charles-Mary-Eugenia.html>(pristupljeno: 08.08.2021.)
- [BiH_Feminizam__el-verzija.pdf](#);(pristupljeno:29.06.2021.); <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Arsiv/1995/11/28> (pristupljeno: 22.07.2021.)
- http://www.bbc.co.uk/history/historic_figures/heath_edward.shtml(pristupljeno: 27.07.2021.)
- <http://www.dyp.com.tr>, (pristupljeno: 05.08.2021.)

- <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=48593> (pristupljeno: 01.06.2021.)
- <http://www.lbjlibrary.org/events/an-evening-with-madeleine-albright> (pristupljeno: 08.07.2021.)
- <http://www.slavicamilosevic.com/uncategorized/celicna-dama-drzave-izrael-golda-meir/>
- <https://24sedam.rs/svet/benazir-buto-zena-koja-je-gledala-smrti-u-lice-istupila-je-da-bi-spasla-svoj-narod-a-skoncala-je-tragicno/> (pristupljeno: 23.06.2021.)
- <https://24sedam.rs/svet/benazir-buto-zena-koja-je-gledala-smrti-u-lice-istupila-je-da-bi-spasla-svoj-narod-a-skoncala-je-tragicno/> (pristupljeno: 22.06.2021.)
- <https://airmalta.com/en/blog/malta/the-story-of-malta-s-george-cross-and-wwii> (pristupljeno: 04.08.2021.)
- <https://awleadershipnarratives.wordpress.com/2018/08/27/elisabeth-domitien-la-dame-de-fer-the-iron-lady/> (pristupljeno: 13.08.2021.)
- <https://azra.ba/vijesti/181180/rođendan-američke-državne-sekretarke-koja-je-govorila-ja-sam-sarajka/> (pristupljeno: 03.02.2021.)
- <https://balkans.aljazeera.net/opinions/2013/4/8/svi-ratovi-margaret-thatcher> (pristupljeno: 22.06.2021.)
- <https://balkans.aljazeera.net teme/2020/10/6/sjecanje-na-oktobarski-rat-iracka-vojska-zaustavila-izraelski-napad-na-damask> (pristupljeno: 16.07.2021.)
- <https://benazirbhutto.com/about-benazir/> (pristupljeno: 22.06.2021.)
- <https://benazirbhutto.com/her-family/> (pristupljeno: 27.07.2021.)
- <https://benazirbhutto.com/political-career/> (pristupljeno: 22.06.2021.)
- <https://biography.jrank.org/pages/2901/Charles-Mary-Eugenia.html> (pristupljeno: 05.08.2021.)
- <https://blogs.lse.ac.uk/latamcaribbean/2019/06/20/the-iron-lady-of-the-caribbean-at-lse-remembering-dominicas-eugenia-charles-100-years-after-her-birth/> (pristupljeno: 08.08.2021.);
- <https://blogs.lse.ac.uk/latamcaribbean/2019/06/20/the-iron-lady-of-the-caribbean-at-lse-remembering-dominicas-eugenia-charles-100-years-after-her-birth/> (pristupljeno: 08.08.2021.)

- https://books.google.ba/books?id=1N0aBwAAQBAJ&pg=PA43&lpg=PA43&dq=elisabeth+domitien&source=bl&ots=074MYgtubo&sig=ACfU3U2rJRLYIwqsHd9OikPbGETUKIn_xw&hl=hr&sa=X&ved=2ahUKEwj86MuTzK3yAhXzhf0HHZILCXc4ChDoAXoECBEQAw#v=onepage&q=elisabeth%20domitien&f=false (pristupljeno: 13.08.2021.)
- <https://books.google.co.in/books?id=bVaNaOeY4BUC&printsec=copyright#v=onepage&q&f=false> (pristupljeno: 30.07.2021.)
- https://books.google.co.uk/books?id=93IuDwAAQBAJ&printsec=frontcover&dq=Mamo!+The+Life+%26+Times+of+Dame+Mary+Eugenia+Charles&hl=en&sa=X&ved=0ahUKewi4_87Ao57ZAhWnLcAKHTXOCdwQ6AEIKTAA#v=onepage&q=mary%20eugenia%20charles&f=false (pristupljeno: 09.08.2021.)
- <https://bosnapress.net/sjecanje-historijska-posjeta-tansu-ciller-i-benazir-bhutto-ratnom-sarajevu-1994/>(pristupljeno:21.07.2021.);
<https://apnews.com/article/fe81e5161e03da40625cbc96cfbf924d>(pristupljeno: 22.07.2021.)
- <https://brandclock.ru/hr/benazir-bhutto-biografiya-bhutto-benazir-premer-ministr-islamskoi/> (pristupljeno: 24.06.2021.)
- <https://bs.warbletoncouncil.org/indira-gandhi-1169> (pristupljeno: 01.06.2021.)
- <https://express.24sata.hr/life/tajne-zeljezne-lady-voljela-je-hrvatsku-a-u-eu-je-sumnjala-23202> (pristupljeno: 30.07.2021.)
- <https://freidok.unifreiburg.de/fedora/objects/freidok:5038/datastreams/FILE1/content>, (pristupljeno, 28.04.2021.)
- <https://globalwomenshistory.com/2018/01/18/june-29-1974/> (pristupljeno: 16.08.2021.)
- <https://history.state.gov/departmenthistory/people/albright-madeleine-korbel>(pristupljeno: 31.01.2021.)
- <https://history.state.gov/departmenthistory/people/albright-madeleine-korbel> (31.01.2021.)
- <https://historypak.com/ghulam-ishaq-khan/>(pristupljeno:23.06.2021.)
- <https://hr.celeb-true.com/benazir-bhutto-head-pakistan-peoples-party-served-first-female> (pristupljeno: 27.06.2021.)
- <https://hr.eferrit.com/citati-golda-meir/> (pristupljeno: 15.07.2021.)

- https://hr.jejakjabar.com/wiki/pakistan_peoples_party_shaheed_bhutto(pristupljeno: 27.07.2021.)
- <https://hr.kyaaml.org/corazon-aquino-biography-195652-9321> (pristupljeno:21.06.2021.)
- <https://hr.kyaaml.org/corazon-aquino-biography-195652-9321> (pristupljeno: 30.06.2021.)
- <https://hr.leskanaris.com/3997-women-prime-ministers-and-presidents-20th-century.html> (pristupljeno: 22.07.2021.)
- <https://hr.puntomariner.com/benazir-bhutto-biography-personal-life/> (pristupljeno: 22.06.2021.)
- <https://hrv.agromassidayu.com/tansu-chiller-biografiya-karera-read-720303>(pristupljeno: 21.07.2021.)
- <https://hrv.lvtravels.com/11-inspiring-women-know-from-iceland-a-903770> (pristupljeno:09.08.2021.)
- <https://indiragandhi.in/en/philosophy/quotes> (pristupljeno: 23.07.2021.)
- <https://indiragandhi.in/en/timeline> pristupljeno: 23.07.2021
- <https://indiragandhi.in/en/timeline/index/elected-president-timeline> (pristupljeno:23.07.2021.)
- <https://indiragandhi.in/en/timeline/index/prime-minister-timeline>(pristupljeno: 23.07.2021.)
- <https://jwa.org/encyclopedia/article/meir-golda> (pristupljeno 02.07.2021.)
- <https://jwa.org/encyclopedia/article/meir-golda> (pristupljeno: 02.07.2021.)
- <https://jwa.org/encyclopedia/article/meir-golda> (pristupljeno 02.07.2021.)
- <https://lovinmalta.com/longread/maltese-herstory-agatha-barbara-was-a-socialist-force-that-smashed-ceilings-for-women-in-politics/> (pristupljeno: 01.08.2021.)
- <https://mimladi.hr/2017/12/29/ako-ljudi-ne-posjeduju-prave-vrijednosti-demokracija-je-obicno-udruzenje-budala-4/> (pristupljeno: 22.07.2021.)
- <https://mojtv.hr/film/4001/zena-zvana-golda.aspx> (pristupljeno: 15.07.2021.);
- <https://povijest.hr/nadanasnjidan/budisticki-redovnik-upucaopremijera-1959/> (pristupljeno: 19.07.2021.)
- <https://povijest.net/2018/?p=1456> (pristupljeno: 19.08.2021.)
- <https://scholarworks.uni.edu/facbook/364/> (pristupljeno: 26.07.2021.)

- <https://temp.msudenver.edu/golda/goldameir/goldaquotes/> (pristupljeno: 16.07.2021.)
- <https://thenordics.com/trace/can-man-become-president> (pristupljeno: 28.07.2021.)
- <https://twitter.com/madeleine/status/1281958297571074048> (pristupljeno: 06.07.2021.)
- <https://voxfeminae.net/strasne-zene/benazir-bhutto-prva-zena-na-celu-muslimanske-drzave/>(pristupljeno: 21.06.2021.)
- <https://voxfeminae.net/strasne-zene/vigdis-finnbogadottir-prva-predsjednica/>(pristupljeno: 01.08.2021.)
- <https://www.6yka.com/novosti/dan-kada-su-zene-na-islandu-odbile-da-rade-kuvaju-i-brinu-o-djeci> (pristupljeno: 03.08.2021.)
- <https://www.aa.com.tr/ba/balkan/madeleine-albright-suprotstaviti-se-negiranju-genocida-u-srebrenici/1907244> (pristupljeno: 02.02.2021.)
- <https://www.aa.com.tr/ba/svijet/u-svijetu-sve-vi%C5%A1e-%C5%BEena-na-%C4%8Delu-dr%C5%BEava-vlada-i-me%C4%91unarodnih-organizacija/2168537> (pristupljeno:12.08.2021.)
- <https://www.aa.com.tr/ba/svijet/u-svijetu-sve-vi%C5%A1e-%C5%BEena-na-%C4%8Delu-dr%C5%BEava-vlada-i-me%C4%91unarodnih-organizacija/2168537> (pristupljeno:12.08.2021.)
- <https://www.abc.net.au/radionational/programs/latenightlive/madeleine-albright-on-lifes-third-act/12177298> (pristupljeno: 21.02.2021.)
- <https://www.albrightstonebridge.com/team/madeleine-k-albright> (prisupljeno: 21.02.2021.)
- https://www.allaboutturkey.com/tansu_ciller.html(pristupljeno:20.07.2021.)
<https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/tansu-ciller-israel-pursuing-turkish-israeli-partnership> (pristupljeno: 29.07.2021.)
- https://www.azquotes.com/author/48659-Eugenia_Charles (pristupljeno: 12.08.2021.)
- <https://www.bbc.com/news/magazine-34602822> (pristupljeno: 01.08.2021.)
- <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-38755947> (pristupljeno: 10.06.2021.)
- <https://www.biography.com/political-figure/indira-gandhi>, (pristupljeno: 23.07.2021.)
- <https://www.britannica.com/biography/Corazon-Aquino> (pristupljeno: 19.06.2021.);
- <https://www.britannica.com/biography/Eugenia-Charles> (pristupljeno: 09.08.2021.)

- <https://www.britannica.com/biography/Ferdinand-E-Marcos> (pristupljeno:21.06.2021.)
- <https://www.britannica.com/biography/Gloria-Macapagal-Arroyo>
(pristupljeno:09.08.2021.)
- <https://www.britannica.com/biography/Indira-Gandhi> (pristupljeno:01.06.2021.)
- <https://www.britannica.com/biography/Isabel-Peron>
- <https://www.britannica.com/biography/Isabel-Peron> (pristupljeno: 10.08.2021.)
- <https://www.britannica.com/biography/Jean-Bedel-Bokassa> (pristupljeno: 08.08.2021.)
- <https://www.britannica.com/biography/Lal-Bahadur-Shastri> (pristupljeno: 01.06.2021.)
- <https://www.britannica.com/biography/Madeleine-Albright>
(pristupljeno:31.01.2021.)<https://www.britannica.com/biography/Margaret-Thatcher>
(pristupljeno: 04.06.2021.)
- <https://www.britannica.com/biography/Rajiv-Gandhi>.(pristupljeno: 27.07.2021.)
- <https://www.britannica.com/biography/Sheikh-Hasina-Wazed> (pristupljeno: 19.08.2021.)
- <https://www.britannica.com/biography/Sirimavo-Bandaranaike> (pristupljeno:
12.07.2021.)
- <https://www.britannica.com/biography/Sirimavo-Bandaranaike> (pristupljeno:
12.07.2021.)
- <https://www.britannica.com/biography/Suleyman-Demirel> (pristupljeno: 05.08.2021.)
- <https://www.britannica.com/biography/Vigdís-Finnbógaðóttir> (pristupljeno: 28.07.2021.)
- <https://www.britannica.com/explore/100women/profiles/tansu-ciller> (pristupljeno:
29.07.2021.)
- <https://www.britannica.com/place/Argentina/Military-government-1966-73#ref407939>
(pristupljeno: 10.08.2021.)
- <https://www.britannica.com/place/Argentina/Military-government-1966-73#ref407939>
(pristupljeno: 16.08.2021.)
- <https://www.britannica.com/topic/Social-Evolution-Movement-of-Black-Africa>
(pristupljeno: 08.08.2021.)
- <https://www.dnevno.hr/ekalendar/na-danasnji-dan/prva-zena-u-povijesti-demokratski-izabrana-za-predsjednicu-republike-1980/> (pristupljeno: 27.07.2021.)
- <https://www.dw.com/en/isabel-peron-turns-90/a-56456787> (pristupljeno: 10.08.2021.)

- https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_BOS.pdf (pristupljeno: 19.08.2021.)
- <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=28366>. (pristupljeno: 15.07.2021.)
- <https://www.encyclopedia.com/women/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/bandaranaike-sirimavo-1916-2000> (pristupljeno: 19.07.2021.)
- <https://www.ft.lk/columns/How-Sirimavo-became-the-world-s-first-woman-prime-minister-60-years-ago/4-703121> (pristupljeno: 19.07.2021.)
- <https://www.ft.lk/columns/How-Sirimavo-became-the-world-s-first-woman-prime-minister-60-years-ago/4-703121> (pristupljeno: 10.07.2021.)

- https://www.gettyimages.com/detail/video/sirimavo-bandaranaike-is-interviewed-about-being-the-news-footage/1B012402_0005 (pristupljeno: 21.06.2021.)

- <https://www.glamour.com/story/benazir-bhutto> (pristupljeno: 21.06.2021.)
- <https://www.goethe.de/ins/us/en/kul/wir/erp/21882192.html> (pristupljeno: 11.08.2021.)
- https://www.goodreads.com/author/quotes/471833.Benazir_Bhutto (pristupljeno: 09.08.2021.)
- https://www.goodreads.com/author/quotes/631111.Madeleine_K_Albright(pristupljeno: 21.06.2021.)
- <https://www.gov.mt/en/Government/Government%20of%20Malta/Presidents%20of%20Malta/Pages/Ms-Agatha-Barbara.aspx> (pristupljeno 05.08.2021.)
- <https://www.history.com/this-day-in-history/isabela-peron-takes-office-as-argentine-president> (pristupljeno: 11.08.2021.)
- <https://www.islesoftheleft.org/agatha-maltas-first-female-socialist-and-feminist-role-model/> (pristupljeno:05.08.2021.)
- <https://www.islit.is/en/promotion-and-translations/icelandic-literature/icelandic-titles/nr/1174> (pristupljeno: 09.08.2021.)
- <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=48593> (pristupljeno: 01.06.2021.)
- <https://www.islit.is/en/promotion-and-translations/icelandic-literature/icelandic-titles/nr/1174> (pristupljeno: 09.08.2021.)
- <https://www.jhunewsletter.com/article/2020/09/former-secretary-of-state-madeleine-albright-reflects-on-her-career> (pristupljeno: 07.07.2021.)

- https://www.jstor.org/stable/10.5149/9781469611631_manzano (pristupljeno: 16.08.2021.)
- https://www.jstor.org/stable/4316657?readnow=1&seq=1#page_scan_tab_contents (pristupljeno: 06.08.2021.)
- <https://www.jta.org/2009/12/09/israel/golda-meir-wanted-to-keep-sick-poles-from-making-aliyah> (pristupljeno: 15.07.2021.)
- <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/jedna-od-najvaznijih-osoba-novije-hrvatske-povijesti.-mocna-zena-koju-nitko-nije-volio.-3121964> (pristupljeno: 12.07.2021.)
- <https://www.jutarnji.hr/vijesti/mossad-tajna-sluzba-cija-ubojita-saka-seze-daleko-od-izraela-2229221> (pristupljeno: 15.07.2021.)
- <https://www.klix.ba/vijesti/bih/lagumdzija-na-simpoziju-u-grckoj-madeleine-albright-je-kazala-da-amerika-nije-zavrсила-posao-u-bih/200730032> (pristupljeno: 07.07.2021.)
- <https://www.latimes.com/archives/la-xpm-1994-02-03-mn-18687-story.html> (pristupljeno: 21.07.2021.)
- <https://www.margaretthatcher.org/essential/biography> (pristupljeno: 03.06.2021.);
- <https://www.newsweek.com/i-find-out-more-im-very-proud-174798> (pristupljeno: 05.07.2021.)
- <https://www.notablebiographies.com/A-An/Albright-Madeleine.html#ixzz6j3BKFxgv> (pristupljeno: 01.02.2021.)
- <https://www.notablebiographies.com/A-An/Albright-Madeleine.html#ixzz6j3BKFxgv> (pristupljeno: 01.02.2021.)
- <https://www.notablebiographies.com/supp/Supplement-A-Bu-and-Obituaries/Barbara-Agatha.html> (pristupljeno: 09.08.2021.)
- <https://www.novilist.hr/novosti/svijet/prije-sezdeset-godina-jdna-zena-je-po-prvi-put-stala-na-celo-vlade/> (pristupljeno: 21.06.2021.)
- <https://www.nytimes.com/1964/01/26/archives/a-woman-out-of-the-bible-golda-meir-woman-with-a-cause-by-marie.html> (pristupljeno: 15.07.2021.)
- <https://www.nytimes.com/1964/01/26/archives/a-woman-out-of-the-bible-golda-meir-woman-with-a-cause-by-marie.html> (pristupljeno: 15.07.2021.)

- <https://www.nytimes.com/1975/01/03/archives/first-woman-named-a-premier-in-africa.html> (pristupljeno: 13.08.2021.)
- <https://www.nytimes.com/1985/11/17/weekinreview/the-world-marcos-moves-toward-a-vote.html> (pristupljeno: 21.07.2021.)
- <https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/oi/authority.20110803095612636> (pristupljeno:27.07.2021.)
- <https://www.pakpedia.pk/farooq-leghari/> (pristupljeno: 23.06.2021.)
- <https://www.poemhunter.com/tansu-ciller/quotations/nobody-can-resist-a-ripe-idea-the-idea-today-is-101615/> (pristupljeno: 27.07.2021.)
- <https://www.quoteikon.com/sirimavo-bandaranaike-quotes.html>(pristupljeno: 19.07.2021.)

- <https://www.quoteikon.com/vigdis-finnbogadottir-quotes.html> (pristupljeno: 02.08.2021.)
- <https://www.quoteikon.com/vigdis-finnbogadottir-quotes.html> (pristupljeno: 01.08.2021.)
- <https://www.reuters.com/site-search/?query=elisabeth+domitien+primeminister&offset=0> (pristupljeno: 08.08.2021.)
- <https://www.salientwomen.com/2020/05/10/biography-of-benazir-bhutto-pakistani-politician/> (pristupljeno: 22.06.2021.)
- <https://www.smh.com.au/world/north-america/there-is-no-room-for-mediocre-women-madeleine-albright-on-females-and-leadership-20200316-p54alo.html> (pristupljeno:21.02.2021.)
- <https://www.smu.ca/academics/archives/vigdis-finnbogadottir.html> (pristupljeno: 03.08.2021.)
- https://www.ted.com/speakers/madeleine_albright (pristupljeno: 01.02.2021.)
- <https://www.theguardian.com/politics/2013/apr/08/life-of-margaret-thatcher-timeline> (pristupljeno: 21.06.2021.)
- <https://www.theguardian.com/politics/2013/apr/08/margaret-thatcher-quotes>(pristupljeno: 30.07.2021.)
- <https://www.theguardian.com/politics/2013/apr/13/margaret-thatcher-influence-women> (pristupljeno: 30.07.2021.)

- <https://www.theguardian.com/politics/2013/apr/14/margaret-thatcher-20-changes-britain> (pristupljeno:21.06.2021.)
- <https://www.theguardian.com/world/2010/dec/03/jean-bedel-bokassa-posthumous-pardon> (pristupljeno: 13.08.2021.)
- <https://www.thoughtco.com/corazon-aquino-biography-195652> (pristupljeno:21.06.2021.)
- <https://www.thoughtco.com/corazon-aquino-quotes-3530055> (pristupljeno: 06.08.2021.)
- <https://www.um.edu.mt/library/oar/handle/123456789/25687> (pristupljeno: 04.08.2021.)
- <https://www.usatoday.com/in-depth/life/women-of-the-century/2020/08/26/madeleine-albright-first-female-secretary-state-courage-fascism/5535871002/>(pristupljeno: 28.01.2021.)
- <https://www.vreme.com/cms/view.php?id=518088> (pristupljeno: 27.06.2021.)
- <https://www.wbur.org/onpoint/2020/04/13/madeleine-albright-coronavirus-diplomacy> (pristupljeno: 21.02.2021.)
- <https://www.wef.org.in/fru-vigdis-finnbogadottir/> (pristupljeno:01.08.2021.)
- <https://www.womeninadria.com/zasto-madeleine-albright-misli-da-postoji-posebno-mjesto-u-paklu-za-zene-koje-ne-zele-pomoci-drugim-zenama/> (pristupljeno: 02.02.2021.)
- <https://www.womenofthehall.org/inductee/madeleine-korbel-albright/> (pristupljeno: 02.02.2021.)
- <https://www.youtube.com/watch?v=G5C1GXbsSwU> (pristupljeno: 02.08.2021.)
- <https://www.youtube.com/watch?v=yyq6IAHTNBk> (pristupljeno: 21.06.2021.)
- <https://zaposlena.hr/aktualno/indira-gandhi-kontroverzna-politicarka-koju-su-voljeli-ili-mrzili/> (pristupljeno: 01.06.2021.)
- <https://zaposlena.hr/aktualno/vigdis-finnbogadottir-prva-zena-predsjednica/>(pristupljeno: 29.07.2021.)
- <https://zir.nsk.hr/islandora/object/hrstud%3A1785/datastream/PDF/view>(pristupljeno: 29.07.2021.)